

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TANZİMAT'TAN GÜNÜMÜZE ÇOK EVLİLİK
TARTIŞMALARI**

**Tezi Hazırlayan
Sümeyye İNCEGÜL**

**Tezi Yöneten
Yrd.Doç.Dr. Menderes GÜRKAN**

**Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
İslam Hukuku Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi**

**Haziran 2008
KAYSERİ**

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TANZİMAT'TAN GÜNÜMÜZE ÇOK EVLİLİK
TARTIŞMALARI**

**Tezi Hazırlayan
Sümeyye İNCEGÜL**

**Tezi Yöneten
Yrd.Doç.Dr. Menderes GÜRKAN**

**Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
İslam Hukuku Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi**

**Haziran 2008
KAYSERİ**

Yrd.Doç.Dr. Menderes GÜRKAN danışmanlığında **Sümeyye İNCEGÜL** tarafından hazırlanan “**TANZİMAT’TAN GÜNÜMÜZE ÇOK EVLİLİK TARTIŞMALARI**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü **TEMEL İSLAM BİLİMLERİ** Anabilim Dalında **Yüksek Lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

.....08.07.2008

JÜRİ:

Danışman :Yrd. Doç. Dr. Menderes GÜRKAN

Üye : Prof. Dr. H.Yunus APAYDIN

Üye : Doç. Dr. Habil NAZLIGÜL

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 01.08.08 tarih ve19..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

.....01.08.2008

Prof.Dr. Kerim TÜRKMEN
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Tanzimat Fermanı Türkiye tarihi açısından bir dönüm noktasıdır. O güne değin düz bir çizgi şeklinde ilerleyen sosyal hayat ve hukuk Tanzimat'la birlikte kırılma yaşamış bu ise yeni arayışlara neden olmuştur.

Tanzimat Fermanı Batı dünyasının üstünlüğünün ilk resmi onayıdır. Tanzimat'tan sonra Türkiye tarihi her alanda Batılılaşma olgusunun içine girmiştir.

Batı ve Doğu hukuklarının kaynaklarının farklılığı Türkiye'de Batılılaşmanın sıkıntılı süreçler yaşamasına neden olmuştur. Her alanda hissedilen Batılılaşmanın getirdiği sıkıntılar, aile hukuku alanında net olarak gözlenmiştir.

Tanzimat'ın ortaya çıkardığı ideolojilerden Türkçüler, İslamcılar ve Batıcılar kadın konusunu, aile hukukunu ve bu bağlamda çok evliliği tartışmışlar, sorunlara kendi ideolojilerine göre çözümler üretmeye çalışmışlardır.

İslamcılarının yayın organı Sebil-ür-Reşad'da çok evliliği ve çok evliliğin yasaklanamayacağını savunmuşlar bu hususta çok sayıda makale neşretmişlerdir. Bir çok aydın bu dergide konuya dair yazı yazarken, kimi zamansa savunuların Sebil'ür-Reşad ismiyle yapıldığını görmekteyiz.

Sebil'ür-Reşad adı altındaki makalelerde tek bir yazar değil, tüm bir Sebil'ür-Reşad düşünürlerini görmek yani İslamcılarını görmek mümkündür.

Aynı şekilde konuyla ilgili bir başka makale de "Konya İbret Gazetesi" imzasıyla sunulmuştur. Biz bu makaleyi de hazırlayan "Konya İbret Gazetesi" ifadesiyle verdik.

Çok evlilikle ilgili görüş beyan eden Ömer Nasuhi, Aksekili Ahmed Hamdi, Ahmed Naim, Celal Nuri, Tahsin Nahid, Rıza Tefvik gibi isimlerin dönemlerinde kullandıkları isimlerini kullandık. Tartışmaların yaşandığı dönemde Cumhuriyet kurulmamış olduğu ve Soyadı Kanunu ilan edilmediği için, yazarların henüz bir soy isimlerinin olmamasından dolayı, aydınları soy isimleriyle değil de o günkü kullandıkları adlarıyla verdik.

Baticıların yayın organı ise İctihad dergisidir. İctihad'daki tartışmalara değinirken İctihad yazarlarının Baticılık yolundaki taklide varan ilerleyişlerinin fikri arka planını vermesi açısından, yazarların ideolojileri üzerinde durmaya çalıştık.

III

Türkçülerin ise siyasi arenada İslamcılarla birlikte olmalarına rağmen, bazı hukuki sahalarda İslamcılardan ayrılmalarının nedenini ve bu hukuki ayrılıkların sonuçlarını ele almaya çalıştık.

Çalışmamızı ilk ve keskin tartışmaların yaşandığı Meşrutiyet dönemi yayın organlarına çevirerek, tartışmaları dönemlerinin telakkileriyle ele almaya çalıştık.

Meşrutiyet'ten sonra pek çok dergi ve gazete yayın hayatında yer almıştır. Mehasin, Demet, Kadınlar Dünyası, Temaşa bunlardan sadece bir kaçıdır. Ancak bunlar daha çok magazin içerikli dergi ve gazetelerdir.

Bu dönemde hukuki, fikri ve edebi yazıların sunulduğu üç dergi ise Sebil'ür-Reşad, İslam Mecmuası ve İctihad'dır.

Bizi böyle bir çalışmaya sevk eden, gerek toplumsal yönü, gerekse dini boyutuyla değişik tartışmalara neden olan, çok evlilik meselesini aydınlatmaya çalışmaktır.

Bu üç derginin yazılarını yoğun bir şekilde kullandık. Birinci bölümde Tanzimat sonrası ortaya çıkan fikri farklılıklar, ideolojiler ve ideolojilerin savunucuları aydınlara değinilmiştir. Genel ifadeyle Batıcılar, Türkçüler ve İslamcılar olarak anılan ideolojilerin dünya görüşleri verilmiştir., fikri alt zeminleri ele alınmıştır. Bu bölümün sonunda, Türkçüler, İslamcılar ve Batıcıların kadın anlayışları ele alınmış, kadın anlayışları ve ideolojileri arasındaki bağlam sunulmuştur.

Birinci bölümde Tanzimat sonrası ortaya çıkan fikri farklılıklar, ideolojiler ve ideolojilerin savunucuları aydınlara değinilmiştir. Genel ifadeyle Batıcılar, Türkçüler ve İslamcılar olarak anılan ideolojilerin dünya görüşleri verilmiştir., fikri alt zeminleri ele alınmıştır. Bu bölümün sonunda, Türkçüler, İslamcılar ve Batıcıların kadın anlayışları ele alınmış, kadın anlayışları ve ideolojileri arasındaki bağlam sunulmuştur.

İkinci bölümde çok kadınla evlilik münakaşaları üzerinde durulmuş, üç ideolojinin görüşleri, görüşlerinin dayanakları ele alınmış, fikri zeminin değişme seyri incelenmiştir. Bölüm içinde Batıcılar, Türkçüler ve İslamcıların çok evlilikle ilgili savunuları sunulmuş, bu savunular üzerine değerlendirmeler yapılmıştır.

Üçüncü bölümde ise tartışmaların hukuka ve sosyal hayata yansıma şekli ve çok evliliğin yasaklanma sürecinin hukuki seyri takip edilmiştir..

Tez bir değerlendirme ve bibliyografya ile sona ermektedir.

Bu çalışmamda hiçbir hususta kıymetli yardımlarını ve desteklerini esirgemeyen saygı değer hocam Yrd.Doç. Menderes Gürkan Bey ve diğer hocalarıma sonsuz Őukranlarımı arz ederim.

Sümeyye İNCEGL

TANZİMAT'TAN GÜNÜMÜZE ÇOK EVLİLİK TARTIŞMALARI

Sümeyye İNCEGÜL

ÖZET

Tanzimat sonrası Osmanlı'da başlayan Batılılaşma süreci .Meşrutiyet'in ilanından sonra pek çok konunun tartışılır hale gelmesine neden olmuştur. Batılılaşmanın getirdiği hürriyet, demokrasi, Meşrutiyet, tesettür, çok evlilik kavramları, Batılılaşmayla ilk karşılaşan toplum tarafından değişik şekilde tartışılmıştır. Demokrasi, eşitlik, müsavat, hürriyet kavramları daha bilimsel çevrelerde tartışılırken, çok evlilik ve tesettür, Meşrutiyetten günümüze toplumun değişik çevrelerince tartışıla gelmiştir.

Çok evlilik ve tesettür konularının çok tartışılmasında mahrem kabul edilen kadını ilgilendiren konular etkili olmuştur. Kadının mahremiyetini temsil eden tesettürün tartışılmasına toplum kısa sürede alışamamıştır.

Çok evlilik ise aynı şekilde mahrem olan aileyi temsil eden bir konu olması nedeniyle tartışla gelmiştir.

Batılılaşma kadın-erkek eşitliğini savunduğu için erkeğin çok evliliğini kabul etmemektedir. İslami görüş ise kadın ve erkeği eşit olarak kabul etmez. Kadın ve erkek tabiatının farklılıklarından dolayı kadının çok evliliğine imkan vermezken, erkeğin çok evliliğini savunmaktadır.

İslami düşünce çok evliliği, toplum ve kadın için faydalı bir kurum olarak görmektedir. Çok evliliğin yasaklanması birçok sorunu beraberinde getirecektir.

Bu tartışmalarda Meşrutiyet sonrası akımlardan, İslamcılar çok evliliği toplumun, ailenin, erkeğin, kadının ve çocukların faydası için savundukları görülmektedir.

Baticılar ise çok evliliğe kadın haklarını ihlal ettiği gerekçesiyle çok evliliğin toplumun menfaatine değil, zararına olduğunu düşünerek itiraz etmişlerdir.

Türkçüler ise bu tartışmada çok fazla görüş beyan etmemekle birlikte Baticılara yakın bir tavır sergilemişlerdir.İslamcı kanatta yer alan Çok evlilik konusu günümüzde de değişik çevrelerce tartışılmaktadır.

Biz bu çalışmada çok evlilik tartışmalarını ve günümüzdeki durumunu ele alarak, inceledik.

Anahtar Kelimeler : Çok evlilik, Türkçüler, İslamcılar, Baticılar

**POLYGAMY DISCUSSIONS FROM THE ADMINISTRATIVE REFORMS
(1839) TO TODAY**

Sümeyye İNCEGÜL

ABSTRACT

Westernization process after the Administrative Reforms of Ottoman Empire caused a lot of subjects to be discussed after the announcement of the first Constitutional Monarchy. Liberty, democracy, the Constitutional Monarchy, being covered and polygamy concepts, came up with the Westernization, were discussed in different ways by the society that first faced with Westernization. While democracy, equality, liberty concepts have been discussed among more scientific environments, polygamy and being covered have been discussed among different social classes since the Constitutional Monarchy.

The subjects dealing with the women who are accepted intimate have been affective on the discussions of polygamy and being covered. The society could not get used to discuss being covered that represents women's intimate in a short time.

Polygamy has been discussed because it is the subject representing family that is as intimate as women.

Because Westernization advocates equality between men and women, it does not accept polygamy of men. But Islamic point of view does not regard the men and women as equal. Whereas it does not allow women to marry more than one man because of the differences between the natures of men and women, it defences polygamy of men. Islamic point of view regards polygamy as a useful organization for both society and women. With prohibition of polygamy, a lot of troubles will come up.

When these discussions analysed, it is seen that Islamists taking place in the movements after the Constitutional Monarchy defence polygamy and consider it as useful for society, family, men, women and children. But Westernists thought that polygamy is harmful fort society, not useful because it violates woman rights. Turkish Nationalists did not state so many ideas about this subject. However, they performed an attitude close to Westernists. Polygamy concept is discussed by different environments today, too. We analysed the discussions of polygamy and its status today in this study.

Key Words: Polygamy, Turkish Nationalists, Islamists, Westernists

İÇİNDEKİLER

ONAY.....	I
ÖNSÖZ.....	II
ÖZET.....	V
ABSTRACT	VI
İÇİNDEKİLER.....	VII
KISALTMALAR	IX
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TANZİMAT SONRASI İDEOLOJİLER VE KADIN ANLAYIŞLARI

1.1 Tanzimat Sonrası İdeolojiler ve Dünya Görüşleri.....	5
1.1.1. Batıcı Aydınların Dünya Görüşleri	9
1.1.2. Türkçü Aydınların Dünya Görüşleri	10
1.1.3. İslamcı Aydınların Dünya Görüşleri	10
1.2. Tanzimat Sonrası İdeolojiler ve Kadın Anlayışları	13
1.2.1. Batıcı Aydınların Kadın Anlayışları	13
1.2.2. Türkçü Aydınların Kadın Anlayışları	15
1.2.3. İslamcı Aydınların Kadın Anlayışları	20

İKİNCİ BÖLÜM

2. TANZİMAT DÖNEMİ AYDINLARININ ÇOK EVLİLİKLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

2.1. Batıcı Aydınların Çok Evlilikle İlgili Görüşleri.....	28
2.1.1. Celal Nuri'nin Çok Evlilikle İlgili Görüşleri.....	29
2.1.2. Rıza Tevfik'in Çok Evlilikle İlgili Görüşleri.....	30
2.1.3. Tahsin Nahid'in Çok Evlilikle İlgili Görüşleri.....	32
2.2. Türkçülerin Çok Evlilikle İlgili Görüşleri.....	33
2.2.1. Mansurizade'nin Çok Evlilikle İlgili Görüşleri	33
2.3. İslamcı Aydınların Çok Evlilikle İlgili Görüşleri.....	34
2.3.1. Aksekili Ahmet Hamdi'nin Çok Evlilikle İlgili Görüşleri.....	35
2.3.2. Ömer Nasuhi' nin Çok Evlilikle İlgili Görüşleri	41

2.3.3. Ahmed Naim' in Çok Evlilikle İlgili Görüşleri	44
2.3.4. Mazhar Osman Bey' in Çok Evlilikle İlgili Görüşleri	48
2.3.5. Musa Kazım'ın Çok Evlilikle İlgili Görüşleri	49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ÇOK EVLİLİĞİ YASAK HALE GETİRME GİRİŞİMLERİ VE ÇOK EVLİLİĞİN YASAKLANMASI

3.1. Hukuk-1 Aile Kararnamesi	51
3.1.1. Kararnameyi Doğuran Nedenler	51
3.1.2. Kararname Öncesi Çok Evlilik Anlayışı Üzerinde ki Tartışmalar	54
3.1.3. Çok Evlilik Tartışmalarının Kararname Üzerindeki Etkileri.....	57
3. 2. Cumhuriyet'in İlanı ve Medeni Kanununun Kabulü ile Aile hukuku Üzerindeki	58
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	64
BİBLİYOGRAFYA	72
ÖZGEÇMİŞ	77

KISALTMALAR

a.	Adet
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.k.	Adı Geçen Makale
a.s.	Aleyhisselam
c.	Cilt
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
der.	Derleyen
Dr.	Doktor
ed.	Editör
Fak.	Fakülte
H.A.K.	Hukuk-u Aile Kararnamesi
Hak.	Hakkında
Hız.	Hazreti
İ.M.	İslam Mecmuası
İst.	İstanbul
M.E.B.Y.	Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları
mad.	Madde
Nak.	Naklen
s.	Sayfa
t.y.	Tarih yok.
v.s.	Vesaire
y.	Yıl
Yay.	Yayınevi
yy.	Yayın yeri yok

GİRİŞ

Tarih boyunca çok evlilik insan toplulukları arasında bir şekilde varolmuştur. Bu genellikle erkeğin birden çok kadınla evlenmesi şeklinde olmuşsa da bazı kavimler de kadının çok evliliği de görülmüştür.

Kadının çok evliliği tabiata ve fitrata aykırı olmasından dolayı yaygın değildir. Bundan dolayı çok evlilik denilince ilk akla gelen erkeğin birden fazla kadınla evli bulunmasıdır.

Tevrat'ta pek çok peygamberin çok evliliğinden söz edilmiş olmasına, İncil'de çok evliliği yasaklar bir tavır sergilenmemesine, Kur'an'ın ise diğer iki dinden farklı olarak çok evliliği sınırlandırmasına ve şarta bağlamasına rağmen Batılı devletler tarafından çok evlilik kurumu, kadın haklarını ihlal ettiği gerekçesiyle acımasız eleştirilere maruz kalmış ve özellikle bu sebeple İslamiyet suçlanmıştır.

Kur'an, indiği topraklardaki Arap toplumundaki hadsiz sayıda ve hukuksuz şekilde gerçekleşen çok evliliği dörde indirgemiş ve beraberinde adaletle muameleyi şart koşmuştur.

Arap toplumundaki sınırsız sayıda kadınla yapılan evliliği kayıt altına alan çok evlilikle ilgili cevaz, diğer İslam olan milletlerde, özellikle isimleri Müslümanlıkla birlikte anılan Türklerde birden çok kadınla evliliği teşvik etmek şeklinde değil, sosyal hayatın zorunluluklarından kaynaklanan, fiili hukuki şekilde gerçekleştirmek şeklinde algılanmıştır.

Türkler çok kadınla evlilik yöntemine mecbur kalmadıkça başvurmamışlar ve bahanesi olmadan evlenen erkeğe hoş bakmamışlardır. Ne günah ne de haram olmasına rağmen Türk-İslam toplumunda çok evliliğin yaygın olmaması, Türk töresinden ve İslam'ın adaletle muameleyi şart koşmasından kaynaklanmaktadır.

Bununla beraber eski Türklerde, Türklerin İslamlaşmadan önceki dönemlerinde, çok evliliğin olmadığını iddia etmek ve İslamlaştıktan sonra az sayıda da olsa vaki olan çok kadınla evliliğin faturasını İslam'a yüklemek oldukça hatalı ve art niyetli bir tutumdur. Şu bir gerçektir ki erkeğin çok kadınla evliliği de veya bir kadınla evli kalması da tabiatına aykırı bir tutum değildir. Ne var ki kadının çok evliliği tabiatına aykırıdır. Kadın evlilik fiilinin sonucu olan hamilelikle çocuğu emanet almış ve onu korumakla tabi olarak görevlenmiştir. Kadının çok evliliği, kadına ve çocuğa zarar vereceği için, çok evlilik kadının tabiatına uygun değildir.

Erkek ise kadın ve çocuğun geçiminin sağlanmasıyla ve onları korumakla görevlidir. Erkeğin bu görevi birkaç kadını nikahı altına almasına engel değildir. Bu nedenle eski Türklerde çok evliliğin olmadığını iddia etmek tabiata muhalefet niteliğinde bir sözdür. Türkler çok kadınla evliliği hoş bulmamışlar fakat hayatın zorunluluklarında ise karşı koyamamışlardır.

Türkiye tarihinin Batılılaşma olgusu içinde Türk-İslam toplumunda gerçekleşen çok kadınla evlilikleri, İslam'a saldırmak için bir koz olarak kullanmanın iyi niyetli bir tarafı olmadığı açıktır.

Şunu kabul etmek gerekir ki; her toplumda, birden çok kadınla yaşayan erkekler vardır ve İslamiyet'in çok evlilikle ilgili hukukunu tanımamak, bu ilişkilerin haram şekilde gerçekleşmesine göz yummak demektir.

Batılılaşma süreci içinde ise sadece çok evlilik müessesesi değil, tüm bir aile hukuku tenkit edilmiştir.

Batılılaşma süreci içerisinde görücü usulü evlilikler hakir görülmüş, eleştirilmiş ve aksine romantik ilişkiler özendirilmiş, kadın ve erkeğin evlenmeden önce var olan değerleri hiçe sayan bir şekilde birbirlerini tanımaları gerektiği savunulmuştur. Geleneksel yöntemle gerçekleşen evliliklerde mutluluğun olmadığı iddia edilmiş, böyle evlenen kadın ve erkeğin saadet nedir bilmediği söylenmiştir.

Söz konusu dergilerde evlenme sorunlarının bu şekilde açık olarak ele alındığı yazıların yanında konu edebi metinlere de yansımıştır. Mesela Kılıçzade Hakkı 'Kafessiz Ev'

¹Hikayesinde toplumdaki görücü usulü evlenmeyi alaylı bir dille anlatmıştır. Hikayede

¹ Kılıçzade Hakkı, 'Kafessiz Ev', içtihat, 11 Temmuz 1329, no:71, s.1557-1561, nak.Mustafa Gündüz II.Meşrutiyet'in klasik paradigmaları, Lotus yay., Ank. 2007, s.187

anlatılanlar sadece evlenme adetleriyle sınırlı kalmamıştır. Bunların yanında günlük yaşama karışan hurafelerden, boş inançlardan, gereksiz uygulamalardan ve sağlıksız aile kurma girişimlerinden dem vurulmuştur.

Bu dergilerde çok evlilik de eleştirilerden payını almıştır. Toplumda düşük rakamlarda olan çok kadınla evlilik sanki İslam'ın birinci emri ve yaygın bir uygulama kazanmış gibi sunulmuş, sonra da kadınların onlar adına avukatlığı yapılmıştır. Hissi yönü ağır basan bir konu olması nedeniyle, üzerinde en çok tartışılan konulardan biri olmuştur.

Kadınlar ise bu tartışmada saflarını belirlemede oldukça zorlanmışlardır. Aslında çok evlilik hissi boyutuyla kadına dokunsa da konu Batılılaşma sürecinin bir devamıdır.

Kadın ise ikinci kadın olduğunda konuya göz yummuş fakat üzerine yenge, kuma getirilmesi durumunda kabullenememiştir. Şu da var ki üzerine evlenilen de, üzerine gelen de kadındır.

Kadınlar kimi zaman çok evlilik olayını soğukkanlılıkla karşılamış, kimi zaman ise büyük ıstıraplar çekmişlerdir.

Kadınları ilgilendiren hissel boyutu bu şekilde olduğu için Batılılaşma serüveninin bir parçası olan çok evlilik konusuna kadınlar ilk tepkiyi kabul etmemek şeklinde vermişlerdir.

Göz ardı edilen ise, bu anlayışın değişmesinde ki temel etmenin Batıcılık yolunda ilerlememiz olduğudur.

Bir kadın olarak ne kadar ağır gelse de İslamiyet çok evliliğe cevaz vermektedir. Ama bu bir teşvik değildir. Altı asırlık Osmanlı tarihi boyunca bu cevaz zaruretler durumunda kullanılmıştır. İslamiyet'in cevazını kabul etmemekse çoğu zaman harama kapı aralamayı peşinden getirmiştir.

Çok evliliği kadın haklarını ihlal şeklinde algılamak bu yüzden yanlıştır. İslamiyet çok evlilikle harama giden yolları tıkamıştır. Tek evliliği ise ideal bulmuş, övmüştür.

Çok evlilik tartışmalarının başladığı Tanzimat ve sonrası dönemden bu yana tartışmalar süre gelmiş, Batıcılar çok evliliğin yasaklanmasını savunmuş Türkçüler eski Türklerde çok evliliğin olmadığını iddia etmiş ve İslamiyet'ten sonra çok evliliğin toplumda gerçekleştiğini savunmuşlardır.

İslamcılar ise, toplumdaki çok evlilik oranlarının, İslamiyet'in konu üzerindeki etkisinin izahını yapamadan, konuyu savunma gereği duymuşlardır.

Biz bu çalışmada, üç fikrin karşılaşma anını ve dönemini ve bunların basındaki tartışmalarını ele almaya çalışacağız. İslamcılar, Türkçüler ve Batıcıların savunularını, delillerini sunacak ve konunun Batıcılık yolundaki yerini saptamaya çalışacağız. Çok evlilik anlayışının değişmesinde etkili olan amilleri sunacak, yasak hala gelişinin hukuki ve tarihi seyrini aktaracağız.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TANZİMAT SONRASI İDEOLOJİLER VE KADIN ANLAYIŞLARI

1.1. TANZİMAT SONRASI İDEOLOJİLER VE DÜNYA GÖRÜŞLERİ:

Rönesans ve Reform hareketleri bütün Avrupa'yı kökten etkilemiş, fikri yapıyı değiştirmiş, aydınlanma sürecinin başlangıcı olmuştur. Aklın her doğrunun ölçüsü kabul edildiği bu süreçte, Avrupa için "kutsal" hiçbir anlam ifade etmez. Avrupa'daki dini alt yapının doğal süreci olan bu değişimler çok değil, birkaç yüzyıl sonra tüm dünyayı kuşatacaktır. Değişen Avrupa'nın değiştirme gücü oldukça fazladır. Ve bu gücün adı Batılılaşmadır.

Aydınlanma felsefesinin temel doğrusu akıl olduğu için Hıristiyanlığın doğmalarının, aydınlanmış Batı dünyasında yeri yoktur. Hal böyle olunca Batılılaşma değiştirdiği, etkili olduğu alanlarda da dini istememektedir. Batılılaşmanın etkili olduğu devletlerden biri de, çok uluslu Osmanlı İmparatorluğudur.

Hıristiyan birçok topluluğu da bünyesinde barındıran devletin zayıflamasının etkileriyle Batılı devletler, azınlıklar için hak taleplerinde bulunmuşlardır. Bu aslında o güne kadar İslam Hukukuyla yaşayan Osmanlı Devletinin Batı'ya açılması anlamına gelmektedir.

Osmanlı hukuku. XIX. asra gelinceye kadar birlik, bütünlük ve belli bir yeknesaklık arz eder. Tanzimat'a kadar devam eden beş buçuk asırlık dönem boyunca hukuki yapıda kendi tabii tekâmül seyri dışında köklü değişiklikler ve düzenlemeler söz konusu olmamıştır. 1839' da Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nun okunmasıyla başlayan dönemde ise Osmanlı Hukukunun gerek, kurulan hukuki müesseseler ve gerekse hazırlanan kanunlarla, önceki dönemden kesin çizgilerle ayrıldığı görülmektedir.

Tanzimat'tan önceki dönemin ayırıcı vasfı daha önce üzerinde durulduğu gibi hukuk düzenine İslam Hukukunun hakim olması, bu hukukun uygulanması sırasında meydana gelen boşlukların Osmanlı hukukunun bütünlüğü içerisinde örfi hukuk esaslarıyla doldurulmaya çalışılmasıdır. Bu yapılırken Osmanlı öncesi İslam ve Türk devletlerinin

büyük ölçüde müştereklik arz eden hukuki uygulamaları dışında yabancı bir hukuk sisteminden yararlanmak söz konusu olmayan Batı dünyası ve hukuku devreye girmiştir. Tanzimat' la başlayan dönem diğer alanlarda olduğu gibi hukuk alanında da bir Batılılaşma dönemdir.²

Kanun-i Esasi, Tanzimat Fermanıyla başlayan, Islahat Fermanıyla devamlılık arz eden Batılılaşma sürecinin bir diğer basamağıdır. Kânun-ı Esasi'nin kabulüne ve I.Meşrutiyet döneminin başlamasına yol açan gelişmeleri 10 Mayıs 1876 da başlatmak mümkündür.³

Bir öğrenci hareketi olarak başlayan Kânun-ı Esasi, Meşrutiyet taraftarlarının halktan da destek görmesiyle, Sultan Abdülaziz, tahtan indirilerek, yerine V.Murad'ın geçirilmesine neden olmuştu. Sultan Abdülhamid'in Meşrutiyet taraftarı olarak görülmesi, kısa bir süre sonra bir takım sağlık sorunları olan, V.Murad'ın tahtan indirilerek, meşrutiyetçiler tarafından tahta geçirilmesini sağladı.⁴

Kanun-ı Esasi'nin ilanında da Tanzimat ve Islahat Fermanında olduğu gibi dış etkenler mevcuttur. Gülhane' de okunan Ferman, Mısır meselesinde, Islahat Fermanı ise Kırım savaşıdan sonra toplanan Paris Konferansında Batılı Devletlerin desteğini sağlama amacına yönelikti. Bir anlamda Kanun-i Esasi Tanzimat'la başlayan modernleşme sürecinin tabii bir devamıdır.⁵

Medeniyet fikri, Tanzimat'ın ilan yıllarından itibaren Osmanlı aydınının konusu olur. 1856 Islahat Fermanında da, Batılı devletler hakkında "mîl-i mütemeddine" (medeni milletler) diye bahsedilmesi dikkate şayandır. Osmanlı XIX. yüzyılda, Batı'dan gelen hemen her kavrama karşılık bulduğu gibi bunu da Arapça iştikaktan faydalanarak Osmanlılaştırmıştır.⁶

Osmanlı, medeni kelimesini kolayca benimsemiş, Osmanlılaştırmıştır. Bununla birlikte, Batıdan alınan diğer kavramların yerleşmesi o kadar kolay olmamıştır.

Pre-demokratik diyebileceğimiz düşüncelerin ulaşacağı tabii netice hürriyet fikridir. Bu kavram, bir siyasi slogan olarak 1908 Meşrutiyetine kadar rahat kullanılmayacaktır.

² Aydın, M.Âkif, "Osmanlıda Hukuk", Osmanlı Devleti Tarihi, (ed. Ekmeleddin İhsanoğlu), Feza Yay., İst., 1999, c.II., s.430

³ Aydın, M.Âkif, "Kanun-ı Esasi", D.İ.A., c.XXIV., s.329

⁴ Aydın, "Kanun-ı Esasi", s.329.

⁵ Aydın, "Kanun-ı Esasi", s.329.

⁶ Okay, Orhan, "Batılılaşma Devri Fikir Hayatı Üzerine Bir Deneme", Osmanlı Medeniyeti Tarihi, (ed. Ekmeleddin İhsanoğlu), Feza Yay., İst., 1999, c.I., s.202

(Devrin sözlüklerinde Cumhuriyet, meşrutiyet, ihtilal gibi hürriyet kelimesinin de hemen hiç yer almadığını hatırlatalım)⁷

Tanzimat'la başlayan Batılılaşmanın su yüzüne çıkması Meşrutiyet'in ilanıyla olmuştur. Bununla birlikte I.Meşrutiyet döneminde fikri cereyanlar II.Abdülhamid'in ülkenin şartlarından kaynaklanan kontrollü, sansürlü yönetimiyle karşılaşmıştır. Asıl Batı'dan nakil “demokrasi, hürriyet, eşitlik, müsavat” kavramlarının açıkça kullanılması ise II.Meşrutiyet dönemine rastlar.

Asrın başından Meşrutiyet'in ilanına kadar geçen yedi-sekiz yıl içinde edebi, fikri alanda, genel olarak da yayın alanında hissedilir bir durgunluk vardır. Bunda sansürün rolü kadar, yazarların kendi üzerlerinde hissettikleri psikolojik ağırlığın da tesiri olmalıdır. Sansür, hemen bütün II.Abdülhamid devri içinde mevcuttur. Belki son yıllar daha ağırlaşmış olabilir. Başka sebeplerin de eklenmesiyle 1901 – 1908 arası basın, dolayısıyla edebiyat ve fikir hayatı en kısır devresini yaşar. En velud kalemlerin bile yazdıkları, yok denecek seviyeye iner. Yalnız yayın, fikir ve edebiyat alanında değil, toplumun her kesiminde hissedilen bir durgunluk, aynı zamanda yaklaşmakta olan bir patlamayı sezdirmektedir.

Nihayet beklenen patlama 23 Temmuz 1908' de vukubuldu. Meşrutiyet ilan edilir. “Hürriyet, müsavat, adalet” gibi Fransız ihtilalinin sloganları olan avazeler ve bu kelimelerin yazıldığı bayraklar sokakları doldurdu. Sansür resmen değilse de fiilen kalktı. Türkiye, tarihinin en hür, basın ise alabildiğine serbest bir devresine girdi. Meşrutiyet'i takip eden birkaç yıl içinde çıkan gazete ve dergilerin sayısı iki yüzden fazladır. Bir kısmı birkaç sayı çıkıp kapanmış da olsa, basındaki bu furyayı, Meşrutiyet'in getirdiği ölçüsüz serbestliğin bir tezahürü olarak görmek gerekir. Hiç şüphesiz bu, biraz da anarşiye bulaşmış bir hürriyettir. Bütün bu atmosfer, değiştiği, yenileştiği, farklılaştığı görülen toplum yapısının geleceği için, Osmanlı aydınlarının bir takım tedbirler, formüller, reçeteler hazırlamasını gerektirdi. İşte Meşrutiyet sonrasında felsefe değil, daha çok sosyal ve siyasi planda gelişen fikir guruplarının zuhuru, bu şartların doğurduğu fikir akımlarına bağlıdır. Alışılmış kategorilerle: Bunlar, Batıcılık, Osmanlıcılık, Türkçülük ve İslamcılık'tır⁸

⁷ Okay, a.g.m.k.,c.I., s.200.

⁸ Okay, a.g.m.k.,c.I., s.216.

Tanzimat döneminin getirdiği sosyo kültürel değişim, hiç değilse üst ve orta tabaka kadının toplumsal hayata girişini hazırlayan altın bir dönem olmuştur. Modern İslamcı düşünürler, çok karılı evliliğin kalkmasına ya da sınırlandırılmasına yönelik, yeni yorumlar getirirken gerek Osmanlı Ülkesinde gerek diğer Ortadoğu Ülkelerinde ve Rusya Periferisindeki düşünür ve yazarlar geleneksel aile yapısı ve evlenmelerin aleyhinde kampanya açmışlardı... Tanzimat maarifinin en önemli girişimlerinden biri orta öğretim alanında İnâs Rüştüyeleri açarak kız çocuklarının eğitim olanağını geliştirmek olmuştur. Kız okullarının sayılarının artması ve 19.yy sonunda eğitim derecesinin liseye kadar yükselmesi ise yeni bir meslek gurubunun ortaya çıkışını sağladı. Muallime hanımlar... Kadının özgür çalışma hayatına girişi, Türkiye tarihinde sanayiden önce, eğitim alanında olmuştur ki, bu gelişme günümüz Türkiye'sinde kadının bürokrasideki güçlü durumunun bir nedenidir.⁹

Tanzimat Fermanı aile, kadın anlayışı, tesettür, çok evlilik gibi alanları da etkileyen bir sürecin başlangıcını ifade eder.

Aile-kadın gibi kavramlar Batılılaşmanın çok zor olduğu alanların başında gelir. Kadın, kadının örtünmesi, çok evlilik, boşanma gibi konular uzun süre tartışılmıştır.

Batılılaşmanın amacı “müreffeh, zengin Batı'nın nimetlerinden edinmek” olmakla birlikte, Müslüman toplumu ilgilendiren sadece maddi zenginliği yakalamak değil, İslam kalabilmektir. Kadın bu yüzden Batılılaşma sürecinde en fazla konu olan mevzuların başında gelir.

Kadının kıyafeti, çalışma hayatına katılımı, eğitimi, çok kadınla evlilik, Meşrutiyet aydınlarının meselelerinden olmuştur.

Aydınları Türkçüler, Batıcılar, ve İslamcılar olarak üç bölüme ayırabiliriz.

Batıcılar temel tez olarak Batı'nın her yönüyle taklit edilmesini öngörürler. Bu yönüyle Batılılaşma oldukça sancılı bir sürecin adıdır.

Türk Batılılaşma hareketleri, görünüşte kültür alanlarında bile pratik ve teknik bir takım yenilikleri ihtiva ederse de aslında, mevcut kıymet hükümleriyle Batı'nın bize göre yeni olan değerlerinin karşı karşıya gelmesi demektir. İster iddia edildiği gibi sadece bir

⁹ Ortaylı, İlber, Osmanlı İmparatorluğu'nda İktisadi ve Sosyal Değişim, (makaleler 1), Turhan Yay., Ankara, 1999, s.65.

kısım aydın, ister halk kesimi tarafından olsun, iki farklı değerin mukayesesi tercih ve kabullerde bulunulması demektir.¹⁰

1.1.1. Batıcı Aydınların Dünya Görüşleri:

Batıcılar her konuda Batı'nın taklit edilmesini düşünürler. Kadınların örtünmesine karşıdırlar. Tek evliliği ısrarla savunurlar. Dinin ve geleneklerin Batıcılar gözünde hiç önemi yoktur. Celal Nuri, Tahsin Nahid, Beşir Fuad, Baha Tevfik, Abdullah Cevdet Batılı olarak adlandırılan aydınlardandır. İsmi sayılan bu düşünürler Türkiye'de ilk pozitivist cereyanları da temsil ederler.

Materyalist ve pozitivist fikirler, 1908'den sonra alabildiğine serbest bir zemin bulmuştur. Pozitivizmin Türkiye'de ki öncülerinden Abdullah Cevdet'i (1869-1932) sayabiliriz Abdullah Cevdet yorulmak bilmez bir yazardır. Henüz Türkiye' de Doğu ve Batı Klasiklerinin tanınmadığı bir devrede ilk defa bunları tanıtmak ve memleket ölçüsünde bir Rönesans açmak için ilk çabayı yapmıştır. Bu uğurda yayınladığı "İctihad Kütüphanesi" ni otuz yıl fasilasız devam ettirmesi, "İctihad" ı bütün güçlükleri yenerek çıkarması ne derecede azim sahibi olduğunu gösterir. Bununla birlikte, çevresinde kötü karşılanması yalnız dini duygulara ve geleneklere hücumundan ileri gelmiyordu. Siyasi hayatta tek kalma arzusu, politika arkadaşlarını kuşkulandıracak garip hareketleri de buna da amil oluyordu. Umumi kanaate aykırı düşünceden hoşlanırdı. Orijinal olma merakı ile paradoksa kadar gitmesi, bazı fikirlerini aşırı bir şekilde ifade ederken düştüğü çelişmeler şiddetli tepkilere neden olmuştur.

Dr. Dozy'nin "İslamiyet Tarihi'ni" tercüme etmesi ve kitaptaki düşünceleri benimsediğini ilan etmesi, gelenekçi çevrede kötü karşılanmasına neden oldu. Dozy'nin, Peygamberin hayatını marazi psikoloji ile açıklamaya çalışması, dini inançlara tecavüz sayıldı. "Sebil'ür-Reşad" bu kitabın aleyhinde devamlı tenkitler yayınladı.¹¹

Celal Nuri (İleri) (1877-1939) kitap halinde yayınlanmış çok sayıda eseri, makaleleri, çıkardığı gazete ve dergileriyle materyalist düşünceye yeni ve farklı bir yön vermeye çalışmıştır. Celal Nuri, maddenin ezeli ve ebedi varlığını benimsemekle beraber Tanrıya

¹⁰ Okay, a.g.m.k.,c.I., s.195.

¹¹ Ülken, Hilmi Ziya, Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi, Selçuk Yay., Konya, 1966,c.I., s.392-393

dolayısıyla dinlere inandığını söyler. İlmî olarak doğru olan her şeyin İslam'da uygun olduğunu kabul eder.¹²

Rıza Tevfik pozitivist kanatta yer almasına rağmen, otuz yıllık bir zihin denemesinden sonra din bahsinde Rasyonalizm'in yanlış olduğunu anladığını söyler.¹³ Rıza Tevfik'de görüldüğü gibi bu dönem aydınlarının, Batı'nın düşüncelerini olduğu gibi kabul ettiğini söylemek oldukça zordur. Bir yazar bir düşünce de Batıcı iken diğerinde, farklı düşünebilmektedir.¹⁴

1.1.2. Türkçü Aydınların Dünya Görüşleri:

Türkçülüğün isim babası, teşkilatlandırıcısı ve öncüsü durumunda olan Ziya Gökalp'tır. Cumhuriyet'in ilan edildiği yıl yayımlanan "Türkçülüğün Esasları" kitabı ise dil, kültür ahlak ve sosyal nizamda ırki ve Turanî karakteri olmayan yeni bir Türkçülük programıdır.

Ziya Gökalp, Mehmet Emin, Yusuf Akçura, Hamdullah Suphi, Ömer Seyfeddin, Ali Canip, Fuad Köprülü Türkçülüğün önde gelen isimleridir.¹⁵

Fuad Köprülü, Türk kültürünün alt yapısını, belli bir zamanla ya da mekanla sınırlı tutmaz. O genetik faktörün tüm bir Türk kültür coğrafyasında aranması gerektiğini söyler. O'na göre Türk kültür mirasını Orta Asya içlerinden, Adriyatik kıyılarına kadar bulmak mümkündür.¹⁶

Yusuf Akçura Türkçülüğü savunan bir düşünürdür. Türkçülükle ilgili bütün derneklerin kurulmasında etkili olmuştur. Siyasi ve fikri sahada Türkçülüğü benimsemiş, Türkçülük düşüncesinden başka kurtarıcı bir yolun olmadığını savunmuştur.¹⁷

1.1.3. İslamcı Aydınların Dünya Görüşleri:

İslamcılık, Meşrutiyetten sonra Türkçülük'le beraber gelişen, ancak yine onun gibi XIX yy' da ilk filizleri süren bir fikir ve siyaset akımıdır. İslamcılık, Meşrutiyet'ten sonra

¹² Okay, a.g.m.k.,c.I., s.214.

¹³ Okay, a.g.m.k.,c.I., s.207.

¹⁴ Okay, a.g.m.k.,c.I., s.198.

¹⁵ Okay, a.g.m.k.,c.I., s.218.

¹⁶ Akün, Ömer Faruk, "Mehmet Fuad Köprülü", D.İ.A., c.XXVIII., s.480.

¹⁷ Yüce, Nuri, "Yusuf Akçura", D.İ.A., c.II., s.228.

özellikle aşırı Batıcılık ve Türkçülük akımlarına karşı bir tepki karakterini kazanarak gelişir. Bu devrede akımın en güçlü ve popüler şahsiyeti olan Mehmet Akif (1873-1936)' den başka Sırat-ı Müstakim ve Sebilü'r-Reşad dergilerine ve diğer yayın organlarına yazılarıyla katılanlar şunlardır :

Babanzade Ahmet Naim, Musa Kâzım, Mustafa Sabri, İzmirli İsmail Hakkı, Şemseddin Günaltay, Said Halim Paşa.¹⁸

İslamcılar, dışarıdan taarruzlarla (cehalet, Batı taklitçiliği, cehaletle) bozulan dini anlayışı düzeltmeyi hedef edinirler. Asr-ı Saadetteki fikri kaynakları anlayarak İslam'ı en titiz şekliyle yaşamak arzusu taşırlar.¹⁹

Mehmed Akif, İslam'ı bir dünya nizamı olarak görür. İslam her türlü sorunun çözümü niteliğindedir. Akif “ Biz babadan böyle gördük” diyerek hatalarda ısrar edilmesine karşı çıkar.²⁰

Ömer Nasuhi ilmi ve ahlaki üstünlüğü sayesinde, Türkiye’de Müslümanların yoğun teveccühlerini kazanmış bir bilim adamıdır. Siyasetten uzak durmuş, dini yaşayışı ve bilgisiyile Türkiye’de inananların sevgisine mazhar olmuştur. Ehli Sünneti tam manasıyla temsil etmiş, hazırladığı ilmihal, kütüphanelerin vazgeçilmez eseri olmuştur. Bilmen dini hususlarda hiçbir taviz vermez. Doğru bildiklerinin arkasında durur.²¹

Ahmet Hamdi Akseki de, İslamî kanatta yer alan bilim adamlarından biridir. İslam'ı modası geçmiş bir müessese gibi gösterenlere karşı mücadele etmiş, İslamî kaidelerin kıyamete dek genel geçer olduğunu ısrarla savunmuş, yaptığı çalışmalarla İslam dünyasını uyandırmaya çalışmıştır.²²

Babanzade Ahmed Naim, Müslüman evlerin temel kitaplarından Sahih-i Buhari’yi Türkçe’ye çevirmiştir. Bağdat’lıdır. Arap asıllı olduğu için Türkçülük cereyanlarına karşı çıktığı söylene de, o kurulan bir Arap kulübünü de eleştirmiştir. Mehmet Akif’in dostluğunu kazanmış, ölümü üzerine vatan şairi hüznünü “Naim’in ölümü üzerime dağ gibi yıkıldı” diyerek belirtmiştir.²³

¹⁸ Okay, a.g.m.k.c.I.,s.218.

¹⁹ Okay, a.g.m.k.,c.I., s.219.

²⁰ Okay, Orhan; Düzdağ, Ertuğrul, “Mehmed Akif Ersoy”, D.İ.A., c.XXVIII., s.437.

²¹ Yaran, Rahmi, “Ömer Nasuhi Bilmen”, D.İ.A, c.VI., s.163.

²² Bolay, Süleyman Hayri, “Ahmed Hamdi Akseki”, D.İ.A., c.II., s.294.

²³ Çakan, İ.Lütfi, “Babanzade Ahmed Naim”, D.İ.A., c.IV., s.375.

Diğer İslamcı bir düşünür olan Musa Kazım diğer saydığımız mütefekkirler gibi İmparatorluğun 500 yıllık tarihinin çöküşünü görmüş, tek tek toprakların kaybedilişine şahit olmuş, devletin ayakta kalabilmesi için çözümler üretmeye çalışmıştır.²⁴

Musa Kazım İslam toplumunun geri kalışını Müslümanlıktan uzaklaşma olarak gören, genel kanaatin fikirlerini dile getiriyor, alt dini tabakaların tercümanlığını yapıyordu.²⁵

Batı değerlerini savunan Genç Türkler 1908 yılında ilan edilen II. Meşrutiyet'in hayata geçirilmesi sürecinde Meşrutiyet idaresinin yerleşmesi, gerekli yapısal değişikliklerin yapılabilmesi ve dindar kesimlerden gelebilecek muhalefet hareketlerinin önlenebilmesi için, İslamcı çevrelerle iyi ilişkiler kurulması gerektiği sonucuna varmışlardır.²⁶

Genç Türklerin dindarlara yaklaşım konusunda yaşadıkları bu ikiliği büyük çoğunluğunu İslamcı aydınların oluşturduğu ulema sınıfı da Meşrutiyet fikri ve idaresine yaklaşım konusunda yaşıyordu. Onlar, Meşrutiyet idaresi karşısında, iki seçenikle karşı karşıya kalmışlardı. Ya Meşrutiyeti destekleyecekler ya da sert muhalefet içinde yer alacaklardı II.Meşrutiyet döneminde, İttihat ve Terakki Cemiyetine üye olan ve bu cemiyetin etkin bulunduğu hükümetlerde dört defa kabine ye şeyhülislam olarak giren Musa Kazım Efendi, Meşrutiyet rejiminin İslami olduğunu söylerken, hürriyetçi ve ilerlemeci bir İslam aydını olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁷

İttihat ve Terakki' de ilmi kanadı temsil eden Elmalı Hamdi Yazır, Mustafa Asım Efendi, İsmail Hakkı İzmirli, Manastırlı İsmail Hakkı gibi isimlerle Meşrutiyet'in meşruluğunu ve İslamiliğini savunan Musa Kâzım Efendi çevresinde “ağır başlı, olgun ve faziletli” biri olarak tanınırdı.²⁸

²⁴ Koca, Ferhat, Şeyhülislam Musa Kâzım Efendi'nin Hayatı ve Fetvaları , Rağbet Yay., İst., 2002, s.29.

²⁵ Koca, a.g.e., s.46.

²⁶ Şükrü Hanioglu, Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük, I, s.112 – 114, Feryal Tansuğ, “İkinci Meşrutiyet Döneminde İslamcılık ve Şeyhülislam Musa Kâzım Efendi, Doğu Batı, I / 3, (Ankara 1998), s.121., Nak.: Ferhat Koca Şeyhülislam Musa Efendi'nin Hayatı ve Fetvaları. İst., Rağbet Yay., 2002, s.46

²⁷ Koca, a.g.e., s.47.

²⁸ Koca, Ferhat, “Musa Kâzım Efendi”, D.İ.A., c.XXXI., s.221.

1.2. TANZİMAT SONRASI İDEOLOJİLER VE KADIN ANLAYIŞLARI

1.2.1. Batıcı Aydınların Kadın Anlayışları

Batıcılar pek çok alanda olduğu gibi kadın sorunlarının çözümünde de Batı'yı taklit ederler.

Radikal kanat Batıcılardan Selahaddin Asım, Abdullah Cevdet gibi isimler kadın sorunlarının temeli olarak İslam Din'ini ve gelenekleri suçlarlar. Daha yumuşak bir tavır sergileyen Tahsin Nahid, Rıza Tevfik gibi isimler ise İslam'ın diğer dinlere göre kadınlara daha çok hak tanıdığını ancak, geleneklerin, kadın haklarını ihlal ettiğini savunurlar.

Tahsin Nahid, Celal Nuri'nin "Kadınlarımız" adlı eserinden İctihad'da övgüyle bahseder ve eseri "güzide" diye nitelendirir. Nahid'e göre, Celal Nuri'nin eseri kadın sorunlarına ışık tutmaktadır.

Celal Nuri bu eserde, Türk kadınlarının, Batılı mürebbiyeler tarafından eğitilmesine karşıdır. Batılı mürebbilerin eğittiği kadınlar ne tam anlamıyla Batılı ve ne de Türk kalabilmektedirler. Bu garip yetişen kadınlar ve erkekler yüzünden evlilikler kötü, ahlaksızlık had safhadadır. Hâlbuki bu medeniyet değildir. Batı medeniyeti bu terakkiyi aile usulünün istikrarıyla kazanmıştır.²⁹

Batıcılar İslamiyet'teki boşanma şekline de eleştiriler getirirler: "Boş ol" diyerek kadının boşandığı bir aileye, aileden başka her şey deneceğini ve boşanmanın ancak tarafların rızasıyla gerçekleşeceğini söylerler³⁰

Batıcılar mevcut evlenme şeklini eleştirmişlerdir. "Pırasa alırken bile seçme hakkımız var, evleneceğimiz kadınları ise seçme hakkımız yok" demekte ve Hz. Peygamber'in böyle evlenmediğini iddia etmektedirler.

Haremlik, selamlık usulünü de kabul edilemez bulmaktadırlar. Biz kadınlar çırıl çıplak rezil dergilere çıksın demiyoruz, Allah, kadını erkeğe dost olsun diye yaratmıştır. Bu nedenle kadınlarımızın ilmi edebi toplantılarda, konferanslarda edebi, tarihi ve ahlaki

²⁹ Nak.: Tahsin Nahid, "Tenkid-i Âsâr: Kadınlarımız, (Celal Nuri Bey'in 'Kadınlarımız' eseri münasebetiyle)", İctihad, c.3, a.70, y.1913, s.1536.

³⁰ Nahid, a.g.m.k., s.1538

piyeslerde bize refakat etmelerini istiyoruz³¹ diyerek kadını sosyal hayatın her alanında görmek istediklerini belirtirler.

Baticılar Kur’anda kadın ve erkeğin ayrı mekanlarda olmasına dair bir ayetin olmadığını “Kadınlar büsbütün erkeklerden ayrı yaşayacaklardır” diye bir emir bulunmadığını savunurlar ve tezlerine ayetlerden ve hadislerden delil getirmeye çalışırlar.³²

Örtünme meselesinde Baticı düşünür Selahaddin Asım, tesettürü kadınları toplumdan, eğitimden, tiyatrodan, sanat ve darülfünun gibi mekanlardan uzak tutan bir unsur olarak görmektedir. Tesettüre uyacak hissi ve terbiyeyi verdikten sonra, tesettüre zaten gerek yoktur. Tesettürlü de ahlaksızlık yapanlar vardır. Kadının toplum hayatına katılması için tesettürü kaldırmak gereklidir.³³

Selehaddin Asım, “Türk Kadınlığının Tereddisi yahut Karışmak” adlı kitapta kadınların “dişi olarak görülmesinden ve bu tavrın medeniyetten kopmaya neden olmasından şikayet etmektedir”. Şehvet ve üremeye hizmetten başka bir anlamı olmayan kadınlığın bu haline “karışmak” demek, kadınlığın derhal bu halden kurtarılıp insan seviyesine yükseltilmesinin gerekli olduğunu iddia etmektedir. Selehaddin Asım’a göre Türk kadınının “karışmasındaki” en büyük etken dindir. Tesettür, Osmanlı medeniyetini geri bırakan en temel unsurdur. Kadını sırf “şehvet” olarak gören toplumlar tesettürü gerekli olarak görmektedir. Ve bu toplumlar “maddî” örtünmeyi gerekli bulmaktadır. Bu günkü medeniyet kadına kişiliğini tanınmasını sağladığına göre tesettüre ihtiyaç kalmamıştır. “Kadını dişi saymanın hem eseri hem sebebi” olan örtünmenin, kadınları medeni hayattan ayırdığını savunmaktadır.³⁴

Muhsin Ertuğrul da kadınları her türlü sosyal alanda görmek isteyenlerdendir. Memleketin felaketten kurtulması için herkes kendi meslek alanına kadınları sokmaya çalışsa mesele çözülecektir. O bu düşünceyle kadınları tiyatrodan rol almaya çağırır. Hatta, kendisiyle birlikte bir Türk kadını tiyatrodan rol almaya çağırır. Kendisiyle birlikte bir Türk kadını sahnedeyken oynamadıkça, sahneye çıkmayacağını söyleyerek bu konuda bir protesto da bulunur. Bir çok hanım bu işe hevesli olduğu halde, sırf mutaassıpların

³¹ Nahid, a.g.m.k., s.1538

³² Rıza Tefik, “Musahabemizde Su-i Tevehhüme Meydan Vermeyelim”, İctihad, c.4, a.96, y.1330, s.2145-2149.

³³ Selahaddin Âsım, “Tesettür ve Mahiyeti”, İctihad, c.4, a.100, y.1330, s.2255-2257.

³⁴ Selahaddin Âsım, Türk Kadınlığının Tereddisi yahut Karışmak (Bitirme Tezi- Haz. Kevser Çakır, Kayseri, 2001, s.13-14)

baskısı yüzünden çalışmaya cesaret edememektedir. Bu engellerin ortadan kaldırılması gerekir³⁵

Batı'yı örnek alan aydınlar, kadınları bütün sosyal etkinliklerde görmek isterler. Bunun için de Batı'da ki bazı olayları anlatarak Türk kadınının özendirmeye çalışırlar. Mesela, Fransa'da Femina gazetesi tarafından bir yarışma düzenlenmiş, bu yarışmaya dört "teyyareci kadın" katılmış ve uçmuşlardır. Bu kadınlar Türk kadınlarına örnek gösterilmiştir.³⁶

Selahaddin Asım Türk kadınının analık rollerinin çok yüceltildiğini düşünmekte bu duruma alışılmadık sertlikte eleştiriler yöneltmektedir. Asım, Türk kadını "erkeğin kölesi, dişi" bir yandan da "çocuklarının lalası ve bir inek gibi emziricisi" olarak "asla uygar bir insan bağımsız bir toplumsal birey niteliğine haiz değildir" demektedir.³⁷

Batıcı düşünceyle birlikte, toplumsal ilerleme için kadının medeni hayata uyumu ve İslamî gelenekten sıyrılması vurgusu yapılmıştır. Batıcılar nezdinde kadın özgürlüğü kadınların insanlık mertebesine ulaşması demektir. Böylece kadın insanlık mertebesine yükselmiş toplumu da medeniyet seviyesine erdirmiş olacaktır.

1.2.2. Türkçü Aydınların Kadın Anlayışları

Türkçülük de diğer iki ideoloji, İslamcılık ve Batıcılık gibi II. Meşrutiyet'in ilanından sonra tam bir ideoloji halini almıştır.

Türkçülerin temel tezi, eski Türk devirlerine yeniden dönmektir. Bununla birlikte Türkçüler Batıcılar gibi dini dışlamazlar. Dinin ve kültürün Osmanlı Devleti'nin kurtuluşu için tek çare olduğunu düşünürler.

Türkçülüğün en önde gelen ismi Ziya Gökalp de ise bu ideal "Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak" olarak ortaya çıkmıştır. Ziya Gökalp dinin gelenek yönünü önemsemeyerek, İslamcılardan ayrılmakta, Batıcılardakinin aksine ulusal kültüre sahip çıkmakla Batıcılardan farklı bir tavır sergilemekteydi.

³⁵ Muhsin Ertuğrul, "Mösyö Seke'nin Keçisi", Temaşa, 11(9 TS 1334/1918), s.2-4. Nak: Şefika Kurnaz, İkinci Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını, M.E.B.Y., İst., 1996, s.65.

³⁶ Yusuf Kenan, "İlimlerle Fenler-Avrupa'da Fen: Tayyareci Kadınlar", Şehbal, 57, (1 Temmuz 1328/28 Temmuz 1912), s.176-177, Nak.: Şefika Kurnaz, İkinci Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını, M.E.B.Y., İst., 1996, s.65.

³⁷ Asım, Türk Kadınlığının Tereddidi, (Bitirme Tezi, Kevser Çakır), s.22

Gökalp'e göre eski Türklerde kadın ve erkek eşittir. Tek eşlilik vardır, eski Türklerde kadın tamamen hürdür.³⁸ Ziya Gökalp Meşrutiyet dönemi Hukuk-î Aile Kararnamesinde çok evliliğin yasaklanmasını isteyecek derece de tek evlilik taraftarıdır.

Türkçü Halide Edib Adıvar'ın kadın olması sebebiyle çok evlilikle ilgili görüşleri dikkate şayandır.

Halide Edip Adıvar konuyla ilgili düşüncelerini ve hissiyatını, hatıralarını anlattığı "Mor Salkımlı ev" de şöyle dile getirir.

O zaman sezmiştim; felaket ve acı, tıpkı muvaffakiyet ve büyük şöhret kadar, belki de daha fazla, bir insana, etrafındakilerin alakasını çekiyor. Bir kadının kocası, hariçte başka bir kadınla münasebette bulunursa tabii ıstırap verir. Fakat evine başka bir kadının ortak olarak gelmesi, onu bir maznun vaziyetine sokuyordu. Herkesin gözünde acımak kadar birecessüs alameti beliriyor. Abla döndüğü gün, bütün ev ayakta idi. O yukarı çıktı ve Teyze'nin odasına gitti. Teyze ayakta, başı önünde ağlıyordu. Herkes kapının dışarısında ayakta duruyordu. Abla gençliğine rağmen, büyük bir metanetle yanına gitti, boynuna sarıldı. " Ne yapalım kısmet böyleymiş" dedikten sonra, kendi odasına çekildi. Sofada buna şahit olan bütün ev halkı heyecan içinde idi. Abla'nın Anadolu hizmetçisi bağıra bağıra ağlıyor, kendi hayatında aynı cins acıyı geçirmiş olan Havva Hanım'ın bir taraftan gözlerinden yaş akarken, öteki taraftan Cemile'nin kolunu yakalamış : "Kız sana ne oluyor, senin kocan mı evlendi?" diyerek sarsıyordu.

İngiltere' de bazı münevver ve kadın haklarının şampiyonu olan birkaç kadının bana, İngiltere'de kadın nüfusunun çokluğundan doğan bir vaziyetten dolayı makul bulduklarını söylediler. O zaman İngiltere'de dokuz kadına ancak bir erkek düşüyormuş. Nikahsız münasebetlere bu günkünden daha çok taassupla bakıldığı günlerde bu kadınlar teaddüd-i zevcatın elzem olduğunu ileri sürdüler.

Medeni cemiyetin en küçük parçası ve adeta temeli olan aile meselesine, başka başka zaviyelerden bakacak olanlar daima mevcuttur. Fakat bilmelidirler ki, kadın veya erkek her ferdin kalbinde inkar edilmeyecek ve bir çok şekillere giren kıskançlık diye bir realite vardır. Hatta bu iptidai hissi muayyen bir terbiye sisteminin bir gün tadil edebileceğine inansak dahi, yine de iki kadınlı bir aile sistemini tabii görmek mümkün

³⁸ Gökalp, Ziya, Türkçülüğün Esasları, M.E.B.Y., İst., 1976 , s.48.

olmayacaktır. Bir kadın, her zaman kocasının dışarıdaki münasebetsizliklerine tahammül edebilecek bir vaziyette olsa dahi kendi evini başkası ile paylaşması mümkün değildir. Çin yazılarında bunu ifade edebilen iki sembol vardır. Açıkta iki kadın sulh sembolüdür, dam altında iki kadın harp sembolüdür. Bir evde iki kadın kavga etmeseler dahi gaflet ve sukun kalmıyor. Bütün evin, bilhassa çocukların birbirine zıt menfaat çarpışmalarının doğurduğu gerginlik, bütün cemiyetin esasını sarsıyor³⁹ Halide Edip anlatmaya devam eder: Mamafih babam da bir çocuğu oğlandır diye sevecek hilkatte değildi. O çocukların hepsini sever bakılmaya muhtaç oldukları zaman, adeta bir ana hissiyle onlarla meşgul olurdu. Bütün bunlara rağmen Abla'nın oğlu olmamasının, nasıl içini yediğini o akşam anladım. Bir nev'i kıskançlık ızdırıp nöbetine tutulmuş gibi idi.

... Abla'nın geçirdiği hastalıktan dolayı zaafına bir de o geceki sinir nöbeti ilave edilmişti. O'na ne kadar acıdığımı anlatamam. Poligami denilen şeyin nasıl bir felaket olduğunu o geceki kadar hissetmiş değildim.⁴⁰

Halide Edip, babasının iki hanımla evliliğinden hissettiklerini kabul edilemez bulmakta ve çok evliliği “ felaket” olarak nitelemektedir.

Türkçülerin uzun harpler sonucunda, erkek nüfusunun oldukça azaldığı o günlerde, çok evliliğe karşı çıkmaları oldukça ilginçtir. Savaşın en kızgın anında, azalan nüfustan kaygılanan komutanların, askerleri ailelerinin - hanımlarının yanına izne yolladığı I.Dünya savaşı esnasında, çok evliliğin kıskançlık gibi bir duyguyla tenkit edilmesi, kadın ve erkek arasında yaşanan hislerin her türlü duygudan ağır bastığı, her türlü ızdırıp ve histen yoğun olduğu dikkat edilmesi gereken bir husustur.

İstanbulu bir hanım Halide Edip gözünde, çok evlilik böyle olmakla beraber, Türkiye'nin kuruluş yıllarında ve Osmanlı'nın son dönemlerinde çok evliliğin azalan erkek nüfusu nedeniyle kaçınılmaz olduğu görülmektedir. Kadınların erkeklerini paylaşamamak gibi bir duyguya sahip oldukları aşikar olmakla birlikte, yakın tarihimize şahit olmuş veya onların anlattıklarını dinlemiş kadınlar da hissedilen duygu kocalarının çok evliliğinden dolayı kıskançlıkla beraber, çok eşliliğin o dönemlerde kaçınılmazlığı ve bir erkeğin himayesi adı altında yaşama isteğine ait bir duygudur.

³⁹ Adıvar, Halide Edib, Mor Salkımlı Ev, Özgür Yay., İst., 2003, s.99-103

⁴⁰ Adıvar, a.g.e., s.115.

Kıskançlık bu evliliklerde var olmakla birlikte, kocası paylaşılan ilk kadın veya paylaşan durumundaki diğer kadınlar nikah altında olmanın rahatlığından dolayı çok evliliği kabul ettiklerini söylerler. Büyük ıstıraplar yaşandığı insanlık tarihinde kimi zaman, bazı acılar bazı duygulardan ağır basmaktadır. Vatan – millet meselelerinin ortasında, kıskançlık gibi bir duyguyla, içtimai bir zorunluluk olan çok evliliği kabul etmemek de vicdana sığmayacak bir durumdur.

Türkçüler kadın veya erkeğe değişik yönlerden verdiği sıkıntılardan olsa gerek, çok evliliğe karşı çıkmışlar ve bu yönden İslamcılardan ayrılmışlardır.

Kadının eğitimi hususunda ise tamamen hür bir düşünceye sahiptiler. Kadının eğitimini desteklerler. Münevver Türk Kadın tipini görmeyi arzu ederler. Türkçüler nezdinde, Halide Edip münevver Türk kadınının en iyi örneklerinden biridir. Halide Edip Osmanlı'nın son dönemlerinde ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında, her türlü eğitim ve sosyal hareketin içinde olmuştur. Mor Salkımlı Ev' de içtimai duyarlılığını şöyle anlatır: Ben, Nakiye Hanım'ın Fatih'te ki evinde “Tebliğ-i Nisvan Cemiyeti”nin yardım ve hasta bakıcı kolunu tanzim etmeye çalışıyordum.

Bu ilk kadın kulübü bazı münevver kadınlar ve hocalar tarafından kurulmuştu. Gaye daha fazla fikri inkişaf istikametinde idi. Küçük merkezinde Fransızca, İngilizce dersleri verildiği gibi, aynı zamanda çocuk bakımı ve ev bakımı hakkında da malumat verilirdi.⁴¹

O günün sosyal sorunlarına çözüm arayan Türk kadınları mitingler tertip etmekte ve kadınlarda milli bilinci geliştirmeye çalışmaktadırlar. Kadınların milli, manevi duygularını nasıl canlandırdıklarını, Halide Edib'in ağzından dinleyelim: Salon hıncahınç dolu idi. Altı tanınmış şair ve muharrir konuştu. Bunların en kuvvetlisi merhum Celal Sahir'in annesi Fehime Nüzhet Hanım'dı. Miting sona ermeden kadınlar kalkıp elmaslarını ve kürklerini masanın önüne yığdılar.⁴²

Türkçüler her ne kadar eski Türklerde çok evliliğin olmadığını söyleseler de bunun aksini söyleyen tarihçiler mevcuttur. Mesela Bahaddin Ögel bu hususta : Yalnız Türkler' de değil, bütün insanlıkta herkes, parası ve gücü olanlar, elbetteki birkaç kadın alabilirlerdi. Ancak Türklerde ilk kadın evde “ baş kadın” idi. Bütün Türkler'de ve Türk

⁴¹ Adıvar, a.g.e., s.188.

⁴² Adıvar, a.g.e., s.194.

tarikhinde durum böyledir. Osmanlılar'ın “altçı” ve Kırgız Türkleri'nin de “baybiçe” dedikleri baş kadından sonra gelenler ise “kuma” veya “ortak” adını alırdı.⁴³

Diğer taraftan Türk Gücü Derneğinin eski tarihlerdeki Türk kadınına canlandırmaya çalıştığı gözlenmektedir. Eski fetihlerde kadın erkeğin yanında at üstündedir. O ne zaman ki attan indirilip bir köşeye bırakılmıştır, o zaman Türk'ün gücü azalmıştır. Bunun yeniden temini için Türk Gücü Derneğine bir hanımlar şubesi açılmalı, vatan savunması için güçlü valideler yetiştirilmelidir.⁴⁴

Türkçülerin fikir beyan etmemekle beraber tesettürün kaldırılmasını istemedikleri, tesettür tartışmalarının içinde olmamalarından anlaşılmaktadır. Zira tesettür tartışmaları, Batıcılar ve İslamcılar arasında yaşanmış, Türkçülerin yayınladığı İslam Mecmua'sında bu tür tartışmalara pek rastlanmamıştır.

Halide Edip gibi Türkçü bir yazarın da romanlarında ve yazılarında tesettüre dair, tenkit eden, veya küçük gören bir yaklaşım yoktur.

Kendinden bahsederken Halide Edip: Hiç unutmam bunu söylerken arkamdaki narçiçeği renkli fistanı işaret ediyordu. Gerçi hiçbir zaman sokakta açık renkli çarşaf veya esvap giymiş değildim. Fakat evde parlak renkli esvaplara düşkündüm.⁴⁵ diyerek dışarıda çarşaf giydiğini belirtmektedir.

Türkçüler kadının çalışma hayatı içinde bulunmasına karşı değillerdir. İslam Mecmuasında bir kadın dileklerini şöyle dile getirir: Bir de sağlıkla ilgili isteklerimiz var. Kadınların doktor, diş hekimi, hasta bakıcı olmaları sağlanmalıdır. Özellikle, kadın hastalıklarıyla ilgili şikayetlerimizi değil doktorlara, eşlerimize bile söylemekte güçlük çekiyoruz. Bu sebeple, kadın sağlık personeline ihtiyacımız vardır. Bunun için hükümetimizden bütün şubeleriyle birlikte kadınlara mahsus bir “tabibe darülfünunu” açılmasını talep ediyoruz.⁴⁶

Aynı hanım asıl sorunu ise şu şekilde ifade ediyor.Mesele açılıp saçılmak, sokaklara dökülmek meselesi değildir. Kadınlık meselesi maişet meselesidir. Bugün harpler ve çeşitli sebeplerle eşini kaybeden kadınların durumu çok acıdır. Ecnebiler kadın-erkek,

⁴³ Ögel, Bahaeddin, Türk Kültürünün Gelişme Çağları, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., İst., 1988, s.252.

⁴⁴ Türk Yurdu, “Güççülük”, T.Y., VI/6, 1330, s.2194-2198, Nak: Şefika Kurnaz, İkinci Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını, M.E.B.Y., İst., 1996, s.65.

⁴⁵ Adıvar, a.g.e., s.154.

⁴⁶ F.N., “İslam Kadını Müracaat Ediyorum”, İslam Mecmuası, c.1, a.2, s.58-63.

bize karşı bire iki çalışıyorlar. Bir de ilim ve fen yardımıyla üç beş kişinin yaptığı işi tek kişi yapıyor ve hızla ilerliyorlar. Bizde de kadınlara imkan sağlanmalıdır. Buna çare bulunmazsa, ileride ahlaki ve sosyal felaketlere maruz kalırız. Buna, toplum değerlerine aykırı düşmeden milli sınırlarımız içinde çare bulmalıyız. Mesela, terzilik, kadınlar, kızlar ve çocuklara mahsus, bir kapalı çarşı olabilir. Böylece, ihtiyacı olan hanımlar rahatça ticaret yapabilirler, geçimlerini temin edebilirler. Dinimiz de, geleneklerimiz de buna muhalif değildir.⁴⁷

Dönemine göre kadın sorunlarına sağduyu ile yaklaşan İslamcı Fatma Aliye ile Türkçülerin yayınladığı İslam Mecmuası'nda yazan F.N' nin aynı düşüncede oldukları görülmektedir. İslamcılar ve Türkçüler kadın üzerinden oyunlar oynanmasına karşıdır.

FN'nin "açılıp, saçılmak, sokaklara dökülmek meselesi değildir" derken Türk kadınının fenimen duygularla sokağa dökülmekten öte sıkıntılarının olduğunu ve bunun milli ve dini hassasiyetlere riayet edilerek çözülmesi gerektiğini belirtmekte olduğunu görmekteyiz.

1.2.3. İslamcı Aydınların Kadın Anlayışları:

Batılılaşma bizde her ne kadar Tanzimat'la başlamış olsa da, Batıcılık, Türkçülük ve İslamcılığın asıl gün yüzüne çıkışı II. Meşrutiyetledir. II.Meşrutiyet (1908) den sonra, II.Abdulhamid'in İttihat ve Terakkiciler tarafından görevden alınmasıyla, Osmanlı'da fikri hareketliliğin çok fazla olduğu bir dönem başlıyordu. Basının etkisiyle fikirler arasında sınırlar netleşmiş, ideolojilere dönüşmüştü.⁴⁸ Oysa artık bir parlamento vardır, bu parlamentonun ve hükümetin civarında fırkalar vardır. Bu fırkalardan bir tanesi, siyasi tarihte örneği az görülecek biçimde illegal mücadele geleneğinden gelen ve bürokrasinin hemen her sınıfı arasında, imparatorluk çapında yatayına örgütlenen ittihat ve terakkidir. Diğerleri ise ondan kopanların veya hemen her düşünceden muhalifin oluşturduğu fırkalardı.⁴⁹

⁴⁷ F.N., a.g.m.k., s.58-63

⁴⁸ Ülken, a.g.e., s.306

⁴⁹ Ortaylı, İlber, "Tanzimat Devri ve Sonrası İdari Teşkilat", Osmanlı Devleti Tarihi, (ed. Ekmeleddin İhsanoğlu), c.II, Feza Yay., İst., 1999, s.331.

İttihat ve Terakkide şekillenen meşrutiyet sonrası tam bir ideoloji halini alan, İslamcılar Türk toplumunda yaşanan kadın sorununun, İslamî kurallarla çözülebileceğini düşünürler. Kadın sorununun çözümü Kur'an, Hadis ve geleneksel kültürün içindedir. Yaşanan sorunların nedeni, dinden uzaklaşılmasıdır.

İslamcılar, İslam'ın kadın haklarını ihlal ettiğine kesinlikle karşıdır. Batılı çözümleri asla kabul etmezler. Batılı çözümlerin kadını kullandığına ve sömürdüğüne inanırlar.

İslamcılarla Türkçüleri birleştiren nokta, ikisinin de İslami noktadan hareketle sorunlara çözüm bulmaya çalışmalarıydı. Türkçülerin henüz bir yayın organı yokken yazılarını Sırat-ı Müstakim' de yayınlamaları (1909-1911) Türkçü, İslamcı çizginin milliyetçilik ve İslami modernizm konusunda uyuşmasını göstermesi bakımından önemlidir.⁵⁰

Müslüman Osmanlı toplumunda din ve kültür iç içe olduğu ve her problem bu dairede çözüldüğü için, kadın meseleleri de bu bağlamda çözümlenmelidir. Toplumların, eğitim, teknoloji, siyaset, hukuk, iktisat, sanat veya dine ilişkin sorunları çözdükleri kendilerine özgü yola o toplumun kültürü⁵¹ denildiğine göre sorunların çözümünü tüm sayılan bu doktrinler bağlamında bulmak gerekmektedir. Batıcılık sorunlu bir çözüm yöntemidir, Batıcıların ürettiği formüller hayatın bütün alanlarını nüfuz etmez. İslamcılar, kadın sorununun çözümünü din ve dini kültür içinde aramayı uygun bulmuşlardır.

İslamcılar tesettür konusunda oldukça titizdirler. Kadın tesettürünün korunmasından yanadırlar. Sebilü'r-Reşad'da yazan Ayşe Meliha Hanım, "Müslüman Kadın Hürdür ve Mesuddur" adlı makalede "Bilmem ki bu milletin kara talihi nedir ki ortaya yenilikçi bir kavim çıkar, ağzına geleni sayar, sonra bir başka adam çıkar kadınların çarşafını attırmak ister. Millet buna da sükût eder. Bunlar ise karşılarında alçaklıklarını yüzlerine vuran bir kimseyi bulamayınca rezil fiillerine devam ederler."⁵² demektedir.

Ayşe Meliha "Dinimizle oynamak isteyen bu sefil güruha soruyorum ; İsimleri nedir? Babaları kimdir? Cedit nedir? Dini nasıldır? Allah'ı nasıldır? Peygamberi nasıl bilir?

⁵⁰ Özden, Mehmet, Türk Yurdu Dergisi ve II.Meşrutiyet Devri Türkçülük akımı, (1911-1918), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1994, s.11. Nak: Şefika Kurnaz, İkinci Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını, M.E.B.Y., İst., 1996, s.22.

⁵¹ Mardin, Şerif, Türk Modernleşmesi (Makaleler 4), (der. Mümtaz'er Türköne / Tuncay Önder), İletişim Yay., İst., 2000, s.21.

⁵² Ayşe Meliha, "Müslüman Kadını Hürdür, Mes'uddur", Sebil'ür-Reşad, c.11, a.282, y.1329, s.345.

Tesettürü niçin kaldırmak istiyorlar?”⁵³ gibi sorular yöneltir. Ayşe Meliha tesettüre uymayan Avrupalıların durumunu göstererek yapılmak istenen bu mudur? der.

Ayşe Meliha’ ya göre kadınlık kadınlarındır. Namusu koruma görevini o birkaç kişinin eline kim vermiştir? Tesettür karşıtı birkaç kişinin kararıyla, bu karar hemen umumileştirilemez. Müslüman kadını zannettiklerinden fazla mesuttur. Kadın evinde (harim-i ismetinde) bir kuş kadar mesud, bir çiçek kadar nazende, bir kelebek kadar şuh, fakat bir gül kadar lekesizdir.⁵⁴

Ayşe Meliha’ya göre “kadınlar esirdir mesud değildir” diyenler, kadınların çarşafını kaldırmak, ismetlerini yırtmak isteyenler, kadınlarla kahve köşelerinde el ele, göz göze oturmak isteyenlerden başkaları değildir. Böyle yapmak isteyenler kendi karıları ve kız kardeşleri için bunu yapabilirler. Ancak biz çarşafımızı kocalarımız için açarız. Müslüman kadın yalnız kocası için kadındır, demektedir.⁵⁵

Saliha isimli bir hanım okuyucu da hanımların açık-saçık giyinmelerine izin verilmemesini, hükümetin bu konuda yasaklamalar getirmesini talep etmekte ve bu tür kararların devamını temenni etmektedir.⁵⁶

İslamcılar kadın bedeninin ticari meta olarak kullanılmasına tepkilidirler.

İslamcılar kırtasiye dükkanlarında, açık saçık kadın kartpostallarının da satılmasının yasaklanmasını isterler.⁵⁷

İslamcılar kadının toplumu oluşturan bireyler yetiştirmeleri açısından büyük görevler yüklendiklerini düşünürler.

Kadının derin bir hisse, mütebessim bir dudağa, kuvvetli bir iffete, mülayimliğe ihtiyacı olduğunu ve böyle kadınların sağlam toplumları yaşatacağını düşünürler.⁵⁸

Kadınlar belki felsefede, matematikte büyük icatlar ortaya koymamışlardır, ancak onların yaptığı işler bunların üzerinde bir iştir ki iffetli kadınlar ve fazilet perver erkekler onların dizlerinde yetişir.⁵⁹

⁵³ Ayşe Meliha, a.g.m.k. s.35.

⁵⁴ Ayşe Meliha, a.g.m.k. s.345

⁵⁵ Ayşe Meliha, a.g.m.k. s.345.

⁵⁶ Saliha, “Sebil’ür-Reşad Ceride-i İslamiyesine”, Sebil’ür-Reşad, c.11, a.282, y.1329, s.345.

⁵⁷ F.Latif, “Nisâiyyet, Sebil’ür-Reşad Mecmua-i İslamiyesi Vasıtasıyla Dersaadet Merkez Kumandanı Halil Beyefendi Hazretlerine”, Sebil’ür-Reşad, c.11, a.283, y.1329, s.365.

⁵⁸ Konya İbret Gazetesi, “Kadınlara Gaye-i Hayat Ne Olmalıdır”, Sebil’ür-Reşad, c.16, a.414-415, y.1335, s.225.

Başka bir makalede ise, “kadınların barlarda, sarhoş gezmesinden, fazilet düşkün olmalarından, Avrupa Heyet-i İctimaiyesi memnun mudur?” denmekte, sarhoş kadınlar ve yüzünden şehvet akan erkeklerden müteşekkil bir toplumdan fayda gelmeyeceği vurgulanmaktadır.⁶⁰

Ahmed Cevdet de Bulgaristan’ da bir kongreye katıldığını, bu kongrede münevver kadınların, sefalet ve sefahat içindeki kadınların durumlarını tartıştıklarını anlatır ve Türkiye’ deki kadınların bu tür programlar içinde bulunmamasından üzüntü duyduğunu belirtir.

İslamcı aydınların, kadınların fikri yönden gelişmelerini istediklerini ise Ahmed Cevdet’in şu ifadelerinden anlamaktayız: Kadınların hür olmalarındaki maksat, toplumsal meseleler için gayret etmeleri ve bu uğurda çalışmalarıdır, ne yazık ki henüz biz bunu beceremedik, zengin kadınlarımızın süsünden başka merakları yoktur.⁶¹ İslamcılar kadınların kadınsal görevlerini yapmalarını, ancak toplum meseleleriyle de ilgilenmeleri arzusunu taşırlar.

Bununla birlikte kadınların, hamilelik, emzirme, çocuk terbiyesi gibi doğal görevlerinden dolayı işlerinin daha çok evde olduğunu belirtirler.⁶² Toplumların sağlam olması için kadınların en önce iyi bir eş ve iyi bir anne olmaları gerekmektedir. Kadını evin idaresine hakim olacak her türlü bilgiyle ve iyi ve yüksek bir ahlak, vicdan ve fazilet hissiyle donatmak, onun fitratına uygun işlere yoğunlaşmasını temin etmek gerekir.

İslamcılar feminist cereyanların kadınları zehirlediğini ve hanımları ihtilale sevk ettiğini yazarlar. Hanımlar evlerinin yegane hakimesi olmalarına rağmen bedbahtırlar, kuzu gibi erkeklerini bile gaddarlıkla suçlarlar. Gerçekte ise erkek kadınlardan daha bedbahttır. Bunu kadının uyanıklığına verirsek aldanırız. Asrın terbiyesi kadınları yükseltmemiş mesud etmemiş, belki dejenere etmiştir.⁶³

⁵⁹ Konya İbret Gazetesi, “Kadınlara Gaye-i Hayat Ne Olmalıdır”, s.226.

⁶⁰ Sebil’ür-Reşad, “İstanbul Kadını İçin Hürriyet Mutlaka”, Sebil’ür-Reşad, c.25, a.632, y.1340, s.124.

⁶¹ Ahmed Cevdet, “Tereddi Eden Kadınlığa karşı Acil Tedbirler Lazımdır”, Sebil’ür-Reşad, c.25, a.628, y.1340, s.62.

⁶² Mehmed Sadık (Milas Müftüsü), “İslamiyet’te Kadınların Vezaifi ve Mevkii”, Sebil’ür-Reşad, c.24, a.617, y.1340, s.293.

⁶³ Doktor Mazhar Osman Bey, “Teaddüd-i zevcatHakkında M.Osman Bey’in Mühim Neşriyatı”, Sebil’ür-Reşad, c.2, a.589, y.1340, s.272.

İslamcılar kadının işinin en mühiminin çocuk yetiştirmek olduğunu düşünürler, annesi tarafından iyi yetiştirilmemiş bir çocuk ya toplumun başına bela olacak ya da toplum için faydalı olmayacaktır. Evde bu kadar mühim işlerle uğraşan kadının zaman zaman kocasından yardım alması gerekmektedir ki, kadın dışarıda çalışamaz, harici işler ile meşgul olamaz.⁶⁴ Kadınların bu tür hususlarda eğitiminin yoğunlaşmasını temin etmek gerekir.⁶⁵

Kadınların eğitimi hususunda ise, İslamcılar fikir birliği içindedirler. Onlar kadın ve erkek ayırt edilmeden ilimle uğraşılmasını isterler. İslamcılar kadının tabi görevleri dolayısıyla (emzirme, hamilelik, çocuk terbiyesi vs) görevinin evde olmasından dolayı, eğitiminin bu yönde ağırlık kazanmasını düşünürler. Ancak Musa Kazım gibi kadının yüksek öğrenim görmesini arzu eden yazarlar da mevcuttur.⁶⁶

Bununla birlikte II. Meşrutiyet'ten sonra gelişen kadınların hürleşmesi olgusu İslamcılardan bir kısmını rahatsız etmektedir. Said Halim Paşa, Batıcıları eleştirmiş ve hiçbir dünya medeniyetinin kadınlar tarafından kurulmadığını, bilakis kadınların hakim olduğu devletlerin yıkıldıklarını söylemiştir.⁶⁷

Said Halim Paşa'ya göre kadının sahip bulunduğu hürriyetin derecesi, ne o toplumun yüksekliğini ve ne de kadının ictimai durumunu belirten bir ölçüdür.

Her ikisinin de kıymetinin ve aslının takdir olunabilmesi için bilinmesi gereken bir şey vardır, o da bu hürriyetin neye karşılık olarak elde edildiğidir. Acaba bu hürriyet faziletin mi, yoksa zevk ve eğlence aleti olmanın mı karşılığıdır?⁶⁸

Said Halim Paşa, kadın hürriyeti taraftarlarının istekleri, esas olarak “haremin” kaldırılarak, erkek ile kadın arasında Garb cemiyetlerindeki gibi bir temas ve münasebet tesis edilmesine dayanmaktadır. Bu ise tamamen ictimai bir istektir” demektedir.⁶⁹

Kadınların haklar talep etmesine ise, “Kadınlar herhalde topluma daha büyük bir saadet temin edeceği zannı ile yeni haklar istiyor olmalılar. Halbuki bir cemiyet istihkak

⁶⁴ Aksekili Ahmed Hamdi, “İslamiyet ve Teaddüd-i zevcat2”, Sebil'ür-Reşad, c.11, a.276, y.1329, s.244.

⁶⁵ Mehmet Sadık, a.g.m.k., s.293-295

⁶⁶ Musa Kâzım, “Hürriyet-Musavat” (Örtünme Hak.), Sırat-ı Müstakîm, c.1, a.3, y.1324, s.36-37.

⁶⁷ Said Halim Paşa, Buhranlarımız, (Hazırlayan: Ertuğrul Düzdağ), Tercuman Gazetesi Yay., İst.,t.y, s.136.

⁶⁸ Said Halim Paşa, a.g.e., s.142.

⁶⁹ Said Halim Paşa, a.g.e., s.144.

edilmiş olan haklardan gayrisini asla kabul etmez ve vermez.” diyerek kadın haklarına karşı tavrını belirtmektedir.⁷⁰

İslamcılar kolay birşekilde boşanma fiilinin gerçekleşmesine karşıdır. Musa Kazım, kadın itaatsizlik etmedikçe, gayri meşru ilişkide bulunmadıkça aile içinde devamlı geçimsizlik olmadıkça boşanılmasının dinen iyi karşılanmadığını söyler. Kadınlar duygusal oldukları için se boşanma hakkı erkeğindir.⁷¹

İslamcı Ahmed Cevdet Paşa'nın Kızı, Fatma Aliye Hanım, Tanzimat döneminin aydın kadın tipine bir örnektir. O, devrin aydın guruplarıyla görüşür, özellikle diplomat eşlerini veya İstanbul'u ziyarete gelen seçkin yabancı hanımları evine davet eder, davetten ve konuşulanlardan hükümeti haberdar ederdi.⁷²

Bununla birlikte İslamcılar arasında kadınlar hususunda fikir ayrılıkları da mevcuttur ki bir kısmı kadının sosyal hayatta bulunabileceğini söylerken bir kısmı ise buna tamamen karşı çıkmıştır. Musa Kâzım kadınların konferans, konser, mesire alanlarına, edep sınırları içerisinde gidebileceklerini savunurken; Said Halim Paşa, kadınların bu türden hak taleplerine karşı çıkmıştır. Anlaşıldığı kadarıyla İslamcılar arasındaki yorum farkları, kadın meselelerine farklı açıdan bakmalarına neden olmuştur.

İzmirli İsmail Hakkı İslam'da kadın haklarını maddeler halinde sıralamıştır. İzmirli İsmail Hakkı'ya göre;

1-Kadın erkek gibi fikir ve irade hürriyetine sahiptir. İslam dini insanlığın olgunluk doruğuna yükselmesi için iki kanat hükmünde olan fikir ve irade hürriyetini erkeğe kadına eşit şekilde bahşediyor. Erkek de kadın da fikrinde hür oluyor, birbirine mütehakkim olmuyor. Ancak erkek idareci ve hakimdir, ailenin revidir. Bütün canlı türlerinde olduğu gibi erkeğin üstünlüğü aşikardır. Kadın kocasının rızası olmaksızın bir yere çıkmaz. Kadın kocasının malına, evine mukayyet ve mülazım olur. Malından hiç kimseye vermez.

İzmirli İsmail Hakkı kadın ve erkeğin ikisinin de hürriyet ve iradeye sahip olduğunu söylemiştir. Bu İslam'ın kadına verdiği bir hak ve yerinde bir açıklamadır. Ancak daha

⁷⁰ Said Halim Paşa, a.g.e., s.145.

⁷¹ Musa Kâzım, “Hürriyet-Müsavat” (Talak Hak.), Sırat-ı Müstakîm, c.1, a.5, y.1324, s.68-70.

⁷² Ortaylı, İlber, İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, İletişim Yay., İst., 2003, s.234.

sonra, kadının kocasından izinsiz bir yere çıkamayacağını söylemiş, malından kimseye veremeyeceğini belirtmiştir.⁷³

Bu noktada İzmirli İsmail Hakkı İslam'ın kadına irade ve hürriyet verdiği dair açıklamasına muhalefet etmektedir. Zira evden bir şey verirken ve evden çıkarken bile izin isteyen kadının iradesi nerededir? Kadınların hür ve irade sahibi olduğu Kur'an ve hadisle sabittir. Zira Allah'u Teala hitabını "Ey inananlar!" diye yapmıştır. İlim tahsil etmeyi kadın erkek herkese farz kılmıştır. Eğer kadın hür ve irade sahibi olsaydı, ilimden ve ibadetten sorumlu olmazdı.

İlim ve ibadetten sorumlu olan kadının bir ufak evden çıkma meselesinde bile kocasından izin alması gerektiğini söylemek ve bu söylemi dinle birebir ilişkilendirmek ise üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur. Bu tür kadın söylemleri dinin geleneksel yorumuyla alakalı olsa gerektir. Geleneksel yorum ise belli kriterlere bağlı kalınarak zaman içinde yeniden değerlendirilebilir.

Bu noktada İslamcılardan günümüze tartışıla gelen kadınların hukuki haklarının doğru değerlendirilmesinin yapılması gerekmektedir.

2-Kadın, erkek gibi aynı gaye için yaratılmıştır. "Ben cin ve insan türünü ancak bana ibadet etsinler diye yarattım." (Zariyat ,51/56) ayeti kadına da erkeğe de aynı gayeyi gösteriyor.

3-Kadın erkek gibi ilim öğrenmekle , itikadi ve ameli hükümlerle mükelleftir. Kadın ittifakla, alim olur, müftü olur, veli olur, arif-i billah olur. Öğretmeye, ictihad etmeye de salahiyeti vardır. Nitekim Müslüman kadınlar içinde nice alimler, nice arifler vs. yetişmiştir. Kadın bazı bilgilerimize göre -peygamber göndermenin mümkün olduğu zamanlarda- Allah'ın fazlı ile peygamber bile olur. Nitekim Hz. İsa'nın annesi Meryem, Hz. Musa'ya bakan Asiye bazı bilginlerimize göre peygamberdirler.

4-Kadın, erkek gibi idareci olabilir. Hanefi mezhebine göre had cezaları hariç kadılığın şartlarını kendinde toplayan kadın hukuki konularda kadı olabilir.

5-Kadın umumiyetle Allah'ın emir ve yasakları karşısında erkek gibidir.

Kadın erkek gibi iyiliği emretme, kötülükten sakındırma ile görevlidir.

⁷³ İzmirli İsmail Hakkı "İslam'da Kadın Hakları", Türkiye'de İslamcılık düşüncesi, (Hazırlayan: İsmail Kara), c.II, Risale Yay. İst., 1987, s.112

7-Erkeklerle olduğu gibi kadınlarda Allah'ın hükmü ortaya çıkar.

8-Kadının medeni hakları vardır.

9-Örtü kadın haklarını ve kadınların hürriyetlerini daraltmak için değil, belki namuslarını aşağılık insanların nazarlarından korumak içindir.

Örtü, hürriyeti temin eden bir şey olmadığı gibi esaret alameti de değildir. Belki kadının istiklalinin tek teminatı, kadının hürriyetinin erkeklerin tahakkümüne karşı aşılmaz bir seddidir. Üşüşme ve tecavüz etme unsuru olan erkekten latif, ince ve matlup unsuru olan kadının şeref ve kerametini himaye etmeye yöneliktir.⁷⁴

İslamcılar çok eşlilik konusunda, ufak ayrılıklara rağmen benzer düşüncelere sahiptirler. Çok evliliği aşağı yukarı hepsi bir hikmete istinaden kabul etmişlerdir. Çok evlilikle ilgili görüşlerini ileride tafsilatlı bir şekilde ele alacağız.

Kadın konusu Batılılaşma serüveni içinde hem İslamcılar, hem de Batıcılar için önemli bir yere sahiptir.

İslam kültürü, mahrem alanının kadının görünmezliği ile sınırlanması kadar, mahrem alana ait konuların “dile getirilmesi”, “giz” üzerine kuruludur. Söylenemeyenler toplumdur, bu anlamda anti-liberaldir. Toplumsal dokuyu muhafaza eden “ahlak”ın sorgulanması mümkün değildir, çünkü bu ahlak inanç üzerine kuruludur. Kadının örtünmesi, mahrem alanı ve gizliliği dile getirdiğinden, İslam toplumları ile Batı arasındaki yaşam alanlarının örgütlenme biçimine ilişkin farklılığı, asimetriyi simgelemektedir.

Bu nedenle, Batı'ya yönelişin mihenk taşı kadının görünürlük kazanması, mahrem alanı terk etmesi olmuştur. Kadın bir yandan medeniyete katılımın ölçüsü, öte yandan cemaatin koruyucusu olmuştur.⁷⁵

⁷⁴ İsmail Hakkı ,a.g.m.k., s.112-113-114-115

⁷⁵ Göle, Nilüfer, Modern Mahrem, Metis Yay., İst., 2001, s.76.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TANZİMAT DÖNEMİ AYDINLARININ ÇOK EVLİLİKLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

2.1. Batıcı Aydınların Çok Evlilikle İlgili Görüşleri:

Tüm dünyada kadınların haklarını istedikleri, bu uğurda mücadele ettikleri, kadın – erkek eşitliğini büyük bir heyecanla savundukları sürecin adı Feminizm’dir.

Feminizm Avrupa’da ilk olarak “eşit emeğe, eşit ücret” sloganıyla ortaya çıkmış, daha sonraları erkek egemen bir dünyada, erkekler tarafından ezildiğini düşünen kadınların hak mücadelesinin adı olmuştur. Feminizmin hür kadını, hürlüğüünün bedelini Batı’ da ağır ödemiştir. Bizde ise İslam kültürünün kadını himaye eden koruyan, sakınan mantığıyla karşılaşmıştır.

İslam kültüründe kadın ya da erkek hakkı yerine kadın ya da erkeğin görevleri vardır. Kadın ya da erkek birbirleriyle yarışmazlar, birbirlerini bütünlerler. Böyle bir anlayışa sahip olan kültürün, Feminizm cereyanından beslenen kadın anlayışlarını kabulü oldukça zordur. Bu denli yabancı fikirlerin karşılaştığı ortamda, Osmanlı’ da ülkeyi kurtarmak için ortaya atılan fikir akımlarından Türkçülük, İslamcılık ve Batıcılık tezlerinin, kadınlar hususunda birbirinden oldukça farklı görüşler beyan ettikleri görülmektedir.

Batıcılar Müslüman toplum için kabulü oldukça zor fikirler öne sürmüşlerdir. Kadınların örtünmesine kesinlikle karşıdırlar. Tek evliliği savunuyorlar, kadın haklarının feminist cereyanlar doğrultusunda olması gerektiğini söylüyorlardı. Kadınların çarşaf ve peçe kullanmaları onlar için halledilmesi gereken birinci meselelerdendir.

Fikrin önde gelen isimleri Abdullah Cevdet, Celal Nuri, Yusuf Fehmi, Rıza Tevfik, Tahsin Nahid’ dir. Abdullah Cevdet asıl mesleği doktor olmakla birlikte din-sosyoloji

gibi alanlara müdahale etme hakkını kendisinde hissetmiş, bu alanlarda oldukça çok fikir beyan etmiştir.

Bir Fransıza yönelttiği Türklerin nasıl medeni seviyeye ulaşacaklarına dair soruya Fransız'ın “ Kurân'ı kapa, kadınları aç” gibi kinayeli ve alaylı sözünü değiştirerek kendine slogan edinmiş “ Kadınları da Kurân'ı da aç” haline çevirmiştir.⁷⁶

Abdullah Cevdet kadınları açmaya niyetlidir. Ancak, Kurân'ı açmada gayretli olmadığı açıktır. Çünkü dinin ve geleneklerin Türk kadınına geri bıraktığını ateşli bir biçimde savunur.

Bununla beraber Batıcıları kendi aralarında ikiye ayırabiliriz. Birinci gurup, Batılılaşma yolunda daha radikal bir söyleme sahiptir. Dini ve örfü, kadın haklarını ihlalle suçlarlar.

Abdullah Cevdet, Selahaddin Asım gibi isimleri bir grupta sayabiliriz. Rıza Tevfik, Tahsin Nahid, Celal Nuri gibi isimler ise daha ılımlıdır. İslamiyet'in kadınlara çok fazla haklar verdiğini, yanlış uygulamaların dinden değil, dinin yanlış yorumlanmasından kaynaklandığını söylerler.

2.1.1. Celal Nuri'nin Çok Evlilikle İlgili Görüşleri:

Celal Nuri çok karılığın şiddetle aleyhindedir. Ona göre esasen İslam, teaddüd-i zevcata pek taraftar değildir, onu başlangıçtan beri hoş görmemiştir. Bugün ise şartlar daha da değişmiştir. Halife teaddüd-i zevcatı tamamen menedilebilir veya bir geçiş devresi için kısmen izin verebilir⁷⁷

Celal Nuri, İslamiyet'in kadına geniş haklar verdiğini ancak; “Gelenekler kadının konumunu zamanla Batı'dakinden daha aşağı düşürmüştür ve bazı din bilginleri de bu baskıcı geleneğe dini bir biçim vermiştir. Halbuki bu İslam'a yapılmış en büyük kötülüktür. İslam, halklarının bütün ihtiyaçlarını karşılayacak niteliktedir. Bunun için yeni kural koyma yolu hep açıktır. Müslümanlara düşen dinin ilkelerine başvurup kadının konumunu tekrar düzenleyip gelişme yoluna yardımcı olmaktır.”⁷⁸ diyerek, İslamiyet'in kadınlara verdiği hakları gelenek ve an'anelerin kısıtladığını savunduğu görülmektedir.

⁷⁶ Kurnaz, Şefika, İkinci Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını, M.E.B.Y., İst., 1996, s.48.

⁷⁷ Celal Nuri, Kadınlarımız, İst.1311, s.143-144.

⁷⁸ Celal Nuri, a.g.e., s.104.

2.1.2. Rıza Tevfik'in Çok Evlilikle İlgili Görüşleri:

Batıcılardan Rıza Tevfik Londra' da yaptığı bir konuşmada İslamiyet'te kadın haklarını, uzun uzun anlatır. Önce Batı' daki, İngiltere'deki kadın hakları ihlallerinden söz eder. İngiltere o kadar medeni olmasına rağmen, kadın evlendikten sonra kendi malını harcayamaz, miras bırakamaz, dini bir törenle evlendiyse kocasının zulüm ve tahakkümüne rağmen ondan ayrılamaz.

Halbuki Müslüman kadın hukuki haklarının hiçbirinden mahrum değildir. Malının mülkünün tasarruf hakkına sahiptir. Hatta kocasının hali vakti yerindeyse sütanne ve terbiye için, biri üzere ısrar edebilir. Kadınlar maden ocaklarında çalışmaya mahkûm değildirler. Kocaları, kocaları yoksa babaları, kardeşleri nafakalarını temine mecburdurlar. Çok evlilik ise dini olmaktan ziyade içtimai bir zarurettir.⁷⁹

Rıza Tevfik'in buraya kadar söyledikleri ılımlıdır. Ancak yazısının bundan sonraki bölümü insanı şaşırtır: “Çok evlilik dini olmaktan çok içtimai bir zarurettir. Sonraları adet olmuştur. Uzun zaman süren savaşların muharebelerin ortaya çıkmasında etkisi vardır.

Din çok evliliği sınırlandırmıştır. Hal böyleyken ; Osmanlı memleketinde Müslüman kadınlarının hayatı, akıllı, hamiyetperver, medeni bir adamı üzecek derecede fenadır, sefildir. Fakat kabahat terbiyesizliktendir, sefaleti iktisadiyededir. Malumatsız, terbiyesiz, sermayesiz, himayesiz, kimsesiz, emniyetsiz, haksız, ümitsiz, sıhhsiz, ahlaksız bir kadın ile yine onun gibi bir erkek evlenip bir aile meydana getirselere, kadın hakkını bilmez ki istesin. Bir de bilmiş farz edelim. Kimden istesin? İstese ne alabilir? Dinin kendine verdiği hukuku nasıl alabilir ki? Bir koruyucu ve bir lokma ekmek için o vahşi adamla evlenmeye mecbur olmuştur.”⁸⁰

Rıza Tevfik çok evliliğin uzun zaman devam eden harplerin bir sonucu olduğunu söyler, dinin çok evliliği sınırlandırdığını belirtir, ancak yukarıda da görüldüğü üzere Osmanlı memleketinde yaşanan evlilikleri anlatırken kullanabileceği bütün ağır ifadeleri sarf etmektedir.

Rıza Tevfik'in, böylesine gazabına uğrayacak bu millet ne yapmıştır? Kendinin büyük bir hayranlıkla bahsettiği medeni devletlerin işgalleri altında inleyen kadınların,

⁷⁹ Rıza Tevfik, “Kadın Meselesi Etrafında”, İctihad, c.4, a.94, y.1329, s.2099.

⁸⁰ Rıza Tevfik, “Kadın Meselesi Etrafında”, İctihad, s.2100.

çocukların haklarını gözleyip kollamak için yapılan çok evlilikler bir mecburiyet niteliğindedir. Rıza Tevfik zamanının şartlarını görmezden gelmektedir.

Rıza Tevfik yazısında Osmanlı'yı, İslamiyet'i savunur bir tarz sergiler: Eskimolarda bir yapı yapılırken ağır taşları kadın taşıyor kocası yan gözle ona bakıyor, çubuk içiyor, hiç yardım etmiyor, yardım ederse ayıp. Eskimolarda Müslüman, Osmanlı değil ya!

Anadolu'da, hatta İzmir vilayetinde çok yerlerde kadınlar yapılarda hizmette kullanılıyorlar. Pek genç evlendiriliyorlar. Birkaç ay sonra kocaları boşuyor, bir başkası ile evleniyorlar sonra o da boşuyor. Kimsesiz, himaye ve sahipten mahrum kalan kadınlar, el ele baş başa kalıyorlar, boğaz tokluğuna geçinebilmek için, sefalet düşüp kalkamıyorlar. "Tamam işte, talak bu hale sebeptir. Onun da din ile alakası var." denilecek olursa, yanlıştır ve haksızdır. Ben niçin yapmadım?

Yirmi senelik karısının hasta olması üzerine, "hem evlat getirirken" sakat olması üzerine, komşunun beslemesiyle evlenen ve bu hayvanlığından utanmayan bazı adamlar bilirim. Ve gayet nazik zevceler de bilirim. Bunlar hep Müslüman'dır. Zannedirim ki, muamele farkında ki hakiki sebep Müslümanlıktan ziyade, terbiyedir, medeniyettir, maneviyedir. Müslümanlıktır, diyemem, çünkü bu hayvanlığı, insaniyetsizliği Müslümanlık men etmiş ve talakı bir çok şart ile sınırlandırmıştır.⁸¹

Rıza Tevfik' in yukarıda güya Osmanlı'yı ve Müslümanlığı savunduğu görülmektedir. "Talakı suçlayan olursa, İslamiyet boşanmayı sınırlandırmıştır." demektedir.

Rıza Tevfik, tesettür hakkında da şunları söyler : "Bu belayı ne yapalım. Hep sebep olur... 'İslamiyet' denilecek olursa, tesettür meselesi de içtimai bir şeydir. Buna dair Kitab-ı Kerim' de ben bir şey görmedim. Tarih araştırmaları gösteriyor ki , bedevi Araplarda, Kırgız Müslümanlarında, ve daha bir çok İslami kavimde bu adet yoktur. Halbuki bu milletlerde adeta mutaassıptır. Yine biz bunu (örtüyü) yaşamak olarak Bizans'tan almışız. Hıristiyanların bazılarında ve Çinlilerde kibar sınıfın kadınlarını hala yabancılar görmez.

Sefaletin tesettürlüsü de, tesettürsüzü de berbattır. Cemiyet-i İnsaniyede temel hukuk haklarından bile mahrum kalan sefil sınıf açık gezse de haktan mahrumdur, kapalı gezse de.

⁸¹ Rıza Tevfik, "Kadın Meselesi Etrafında", s.2100.

Sonra âdet haline gelmiş hükümlere birden bire karşı gelmeye çalışmak ve teşebbüs etmek, doğru değildir. Bu ıslahat, sokaklardan başlamaz aileler arasında başlar. Avrupa’ da acayip bir moda olsa, giyinen kadınları en medeni şehirlerde taciz ettiler, evlerine dönmeye mecbur oldular.⁸²

Ayrıca; iffeti bir paçavra parçasıyla muhafaza edebiliriz zannediyorsak şüphesiz bu zan; budalalığın, sefilliğin en aşağı derecesidir. Benim inancımca çarşafsız zapt olmayan iffet, tam manasıyla iffet değildir.”⁸³

2.1.3. Tahsin Nahid’in Çok Evlilikle İlgili Görüşleri

Tahsin Nahid de diğer Batıcılar gibi çok evliliğe karşıdır. Görüşlerini şöyle dile getirir: Neyse son zamanlarda teaddüd-i zevcat biraz modadan düştü. Anadolu’ da ayda eline iki yüz kuruş geçip de iki karısı olmayan pek azdır. Bu aile müessesesini sarsacak en büyük felaketlerden biridir. İstanbul’ da modadan düşmesine sebep erkeklerdeki uyanış değil, ancak maişetin daralması, eski tarzda harem daireleri idare edilememesidir.

Odalık usulünü modadan düşüren amil de bu parasızlıktır ki insanın bu züğürtlüğe şükredesi geliyor.⁸⁴

İslamiyet çok evliliği gayet müşkül görür. Men derecesinde sınırlandırır. Çok evliliği, Müslümanlar arasında men etmekte toplumun menfaati vardır. İslam toplumunun daha ziyade perişanlıktan muhafazası için, derhal yeniliğe teşebbüs etmek gerekir. Çünkü aile müessesesi ancak tek eşlilik usulüyle tekâmül edebilir.”⁸⁵

Tahsin Nahid’ e göre Halife çok evliliği yasaklayabilir. Celal Nuri’ ye göre ise bunun örneği ribanın haramlığına rağmen devletin bulunduğu çözümdür. Aynı yöntemle çok evlilik de halife tarafından yasaklanabilir. Tahsin Nahid, Celal Nuri’ nin bu izahını yazısında epeyce anlatmaktadır.⁸⁶

Tahsin Nahid, çok evliliğin hilafet eliyle yasaklanmasından yanadır. Anadolu’ da çok yaygın olduğundan, İstanbul’ da ise “züğürtlükten” dolayı biraz azaldığından söz eder.

⁸² Rıza Tevfik, “Kadın Meselesi Etrafında”, s.2097-2101.

⁸³ Rıza Tevfik, “Su-i Tevehhüme Meydan Vermeyelim”, s.2147

⁸⁴ Nahid, a.g.m.k., s.1536

⁸⁵ Nahid, a.g.m.k., s.1536

⁸⁶ Nahid, a.g.m.k., s.1537

Şunu belirtmek gerekir ki, ileride izah edeceğimiz üzere Osmanlı Şer'iyeye Sicillerinde yapılan araştırmalara göre Osmanlı toplumunda çok evlilik çok düşük rakamlardadır. Zannedildiği gibi her adamın iki – üç tane karısı yoktur.

Tahsin Nahid:Osmanlı'da gerçekleştirilen evlilik şekillerine şu şekilde itiraz eder: Pırasa alırken seçme hürriyetimiz var, ömrümüzü birlikte geçireceğimiz, çocuklarımızı birlikte büyüteceğimiz eşlerimizi alırken ise seçme özgürlüğümüz yok. Bizde kadın almak, pırasa almaktan daha ehemmiyetsiz addediliyor. Karı – koca birbirini ilk defa düğün günü görüyor. Bu hale vahşiler güler, medeniler ağlar. Bizi bilmeyen bir insan-ı kâmil şu satırları okusa, köstebeklerin izdivacından bahis olunduğunu zanneder.⁸⁷

Görüldüğü gibi Batıcılar, nikah, çok evlilik, talak konularında Batılı devletlerin görüşlerini aynen paylaşmaktadırlar. Zaman zaman dini korusalar, İslamiyet'in kadın haklarını ihlal etmediğini savunsalar da, geleneklerin, âdetlerin, bu haklara riayet etmediğinde birleşmektedirler.

2.2. TÜRKÇÜLERİN ÇOK EVLİLİKLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

2.2.1. Mansurizade'nin Çok Evlilikle İlgili Görüşleri

Hukuk profesörü olan Mansurizade Mehmed Said İslamcı aydınlardan sayılmasına rağmen çok evliliği yasaklamak isteyen tavrıyla Türkçü kanadın fikirlerine hizmet etmiştir.

Mansurizade tek evlilik taraftarıdır. Çok evlilikte cevaz söz konusudur. Emir ya da nehiy yoktur. Hal böyle olunca hükümet, ul'ul-emre itaat prensibiyle yasak hala getirebilir. Bu ise, Şer'iat'ı bozmak anlamını taşımaz, çünkü Kur'ân Şer'i'ata aykırı hükümler verilmedikçe ulu'l emre itaatı şart koşmaktadır. (Nisa, 4/59)⁸⁸

Mansurizade'ye göre çok evlilik diğer milletlerin özellikle Avrupalıların dinimizi vahşilikle suçlamalarına neden olmaktadır. Buna karşı İslam aleminin yaptığı şey ise bu bühtan ve iftirayı teyid etmektir.⁸⁹

⁸⁷ Nahid, a.g.m.k., s.1538

⁸⁸ Mansur-i Zade Mehmed Said, "İslamiyet'te Teaddüd-i zevcatMen Olunabilir", İslam Mecmuası, c.1, a.232-238, s.280-284.

⁸⁹ Nak: Ahmed Naim, "Teaddüd-i zevcatİslamiyet'te Men Oluna bilir mi imiş?", Sebil'ür-Reşad, c.1, a.298, y.1332, s.217

İslamcılarının yaptığı müdafaalardan hiç birinde çok evliliği İslam'ın lüzumlu bulmadığına dair bir savunma yoktur. İslamiyet teaddüd-i zevcatın men olunmasına engel değildir. Çok evlilik İslamiyet'i meşgul edecek bir konu değildir, denilmediği için tartışmalar devam edip gitmektedir.⁹⁰

Mansurizade, Ahmed Naim'in teaddüd-i zevcat sünnettir, demesine karşı çıkar, çünkü bu "tek evlilik sünnet değildir" demektir ki, Hz. Peygamber tek kadınla da, çok kadınla da evli kalmıştır.⁹¹

Ahmed Naim'in kanunla poligaminin yasaklanması durumunda, fiili gerçekleştirenlerin zani mi olacakları ve doğacak çocuğun durumunun ne olacağı sorusuna Mansurizade Mehmed Said "biz kanun çıkarıyoruz, yoksa şeriat yapmıyoruz" demektedir.⁹²

2.3. İslamcı Aydınların Çok Evlilikle İlgili Görüşleri

İslamcılar Sebilü'r-Reşad adına kaleme aldıkları bir makalede, çok evlilik hususunda görüşlerini şu şekilde ifade ederler. "İslam'ın çok evliliği yasaklamayıp, adaletli olmak kaydıyla müsaade etmesine tabi ve sosyal sebepler nedendir. Erkek fitraten çok evliliğe meyyaldir. Onu inkar ya riyadır, ya da tabiatın gereğine kibirlenmektir. Yalnız yüksek bir terbiye bu meyli düzenleyebilir. İnsan bu sayede nefesine hâkim olabilir. Garip ki bu işe sözle en fazla karşı çıkanlar, fiilen sözlerini tekzip edenlerdir. Kadın ise, yaratılış olarak zayıftır. Esasında çok evliliği men etmek ya neslin kaybolması ya da çocuğun bir aile ismi alamama utangaçlığına sebep olacaktır ki, bu ikisi de gerek fert ve gerekse cemiyet için mazardır. Bu toplumsal zararların izalesi çok evliliğe müsaade etmekle olabilir."⁹³

Harp gibi erkeklere terettüp eden görevler, erkek nüfusunu her devirde azaltmaktadır. Harbi – umumiyeyi takiben, bilhassa erkek nüfusu yüzde dörde, beşe kadar düşmüştür. Bu kadınların doğurma yetenekleri heder mi olacak? Bu zaruretler karşısında ortakla yaşamaya razı olanlara karşı, izin kapısını kapamak yerinde midir? Erkek nüfusunun

⁹⁰ Nak: Ahmed Naim, "Teaddüd-i zevcat'İslamiyet'te Men Oluna bilir mi imiş?", s.217

⁹¹ Nak: Ahmed Naim, "Müdafa-i Diniye, Yine Teaddüd-i zevcat 'a Dair", Sebil'ür-Reşad" c.12, a.308, y.1332, s.378.

⁹² Nak: Ahmed Naim, "Müdafa-i Diniye, Yine Teaddüd-i zevcat 'a Dair", s.378.

⁹³ Sebil'ür-Reşad, "Hukuk-i Aile Kanun Layihası Hakkında ki Şer'iyye Encümeninin Mazbatası", Sebil'ür-Reşad, c.23, a.590, y.1340, s.281

azlığı karşısında izdivaç meselesini kısıtlayanlar, çocuklu bakire kızlar görmeye alışan, Batının fec'i akibeti gibi olmaktan Cenab-ı Hak bizleri korusun.”⁹⁴

İslamcılar ve diğer iki gurup Türkçüler ve Batıcılar arasındaki fikir ayrılığı, Hukuk – i Aile Kararnamesi öncesinde tartışmalara neden olmuş, Türkçüler, çok evliliğin yasayla yasaklanabileceğini, İslamcılar çok evliliğin yasaklanamayacağını, Türkçüler bir kanunla yasaklanabileceğini, Batıcılar ise hiçbir kayda bağlı kalınmadan yasaklanması gerektiğini savunmuşlardır. Bununla birlikte Batıcılar ve Türkçülerin fikirlerinin zaman zaman birbirine oldukça yaklaştığı görülmektedir.

İslamcılar arasında çok evlilik hususunda en fazla fikir beyan eden yazarlardan biri, Ahmed Hamdi Aksekili'dir. Aksekili Sebil'ür-Reşad'da yazdığı yazılarda çok evliliğin toplum için faydalarından söz etmektedir. Ancak O, aile saadetinin temini ve sosyal hayatın gelişmesinin de büyük ölçüde tek kadınla evlilikten geçtiğini söylemektedir.⁹⁵

Fatma Aliye de çok evliliğin özel durumlarda ortaya çıkan bir izin niteliğinde olduğunu belirtir. O çok kadınla evliliğin fuhşu önleyen bir faktör olduğuna inanmaz. Bu konu tamamıyla erkeğin karakterine bağlıdır.⁹⁶

2.3.1. Aksekili Ahmet Hamdi'nin Çok Evlilikle İlgili Görüşleri:

İslamcılar çok evlilik hususunda sıralar halinde makaleler yayımlamaya iten etkenlerden biri şüphesiz Batıcıların taarruzları, diğeri ise çok evliliğin Müslümanlara da izah edilmek istenmesidir. Bu hususta Sebil'ür-Reşad'ın 31 Teşrin-i Evvel 1329 tarihli 270. sayısının 150. sayfasındaki fıkıh ve fetva köşesinde özet olarak şöyle bir yazı yayınlanmıştır:

Adı Zakircan Alhan olan Başkirt'lı bir Müslüman genç, Orenburg'ta yayınlanan Şura gazetesi vasıtasıyla Sebil'ür-Reşad'a bir yazı göndermiştir. Yazısında kendi toplumunda çok eşliliğin yaygın olduğunu bu duruma kadınlar adına üzüldüğünü belirtmiştir. Müslüman genç, Altay ve Kazan toplumlarında da aynı adetin yaygın olduğunu görünce konuyu esas kaynağından araştırmaya başlamıştır. Eline aldığı Kuran-ı Kerim'de ilgili yerlere baktığında herkesin dilinde olan ve çok evliliğe cevaz olan

⁹⁴ Sebil'ür-Reşad, "Hukuk-i Aile Kanun Layihası Hakkında ki Şer'iyye Encümeninin Mazbatası", s.281

⁹⁵ Aksekili Ahmed Hamdi, "İslamiyet ve Teaddüd-i zevcat4", Sebil'ür-Reşad, c.11, a.280, y.1329, s.309-312.

⁹⁶ Mübeccel Kızıltan, Tülay Gençtürk, Atatürk Kitaplığı Fatma Aliye Hanım Evrakı Kataloğu-I, İst., 1993, s.5, Nak.: Şefika Kurnaz, İkinci Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını, İst., M.E.B.Y., 1996, s.44.

ayetleri okumuş ve bu ayetlerin gerçek manası ile toplumda anlaşılan ve uygulanan halinin farklı olduğu kanaatine varmıştır. Bu ayetler toplum içinde anlaşılmaktan ziyade ezberlenmiştir. Kur’ an bir kadınla evlenmeyi daha uygun görmüş, diğer halleri ise zaruretlere bağlamıştır. Zakircan’ın “buna rağmen Müslümanlar arasında mütearife olan hal ile benim bu anlayışım arasında büyük bir fark bulunduğundan tahayyüre düştüm, işin içinde anlayamadığım belki de fikrimin ermediği cihetler bulunması ihtimaliyle bu meselenin izahını rica için, ulema-ı İslam’a müracaat etmeye karar verdim.” demesi üzerine Sebil’ür-Reşad yazarlarından Aksekili Ahmet Hamdi bu gencin sorusuna cevap olması kabilinden uzun bir yazı dizisi kaleme almıştır.⁹⁷

Aksekili Ahmed Hamdi çok evliliği açıkça kabul eden İslamcı aydınlardandır. O şöyle der : “Evet, bizde, İslamiyet de inkar edemeyiz ki, bir teaddüd-i zevcat vardır. Fakat bu mesele genel bir kural değil, belki zaruret anında tevessül edilecek bir ruhsat olarak meşru kılınmıştır. İslamiyet’ te genel kaide, tek evliliktir. Böyle olduğu halde, itiraz edenler tarafından, İslam’ın rükünlerinden gibi gösterilmek isteniyor.”⁹⁸

Aksekili çok evliliğin hikmetlerini ise şu şekilde sıralar :

1- Erkek tabiatı ile kadın tabiatı bir değildir. Erkeğin kadına olan meyli ve arzusu, tabiatı gereği, kadının erkeğe olan meyil ve arzusundan daha çoktur. Kadınların en çok hırs gösterdikleri bir şey var ise, o da bir erkeğin nazarında iyi görünmek, onların muhabbetini kendilerine celp etmek, erkekler tarafından hürmet görmektir. Kadındaki bu hırs erkek ve kadın arasındaki tenasül arzusundan kaynaklanan meyilden başkadır. Bu öyle bir şeydir ki: İhtiyarları, evlenme ümidinde olmayan kadınları bile, evlenmeye namzet bekar kızların süslandıkları gibi süslenmeye sevk eder. Bunun sebebi içtimai bir şeydir ki o da: Kadın erkeğin himayesine muhtaçtır. Erkeğin kadına vereceği ehemmiyet, herhalde kadının erkek yanında olan konumu, kadına olan meyli ve muhabbeti nispetinde olur. Bundan dolayı kadın daima erkeğin muhabbetini kendi tarafına celp etmeye çalışır, erkeğin gözüne girmek, onun yanında müstesna bir yer edinmek, kendisinden başkasına muhabbet ettirmemek için ne lazımsa hepsini yapar. Fakat bu meyil tenasül arzusundan doğan bir şey değildir, belki himayesine muhtaç

⁹⁷ Gündüz, Mustafa, II.Meşrutiyet’ in Klasik Paradigmaları, Lotus Yay., Ank., 2007, s.327

⁹⁸ Aksekili Ahmed Hamdi, “İslamiyet ve Teaddüd-i zevcat1”, Sebil’ür-Reşad, c.11, a.275, y.1329, s.226-228.

olduğu erkeğin yanında yerinin yükselmesi, ayrıcalığa sahip olması, onun yanındaki ayrıcalığının ve yerinin ilelebet devam etmesini sağlamak istemesidir.⁹⁹

2- Erkek ile kadından her birinin birbirlerine meyillerinin nedeni nev'in muhafazasına sebep olan tenasüldür. Kadının nesle olan yatkınlığı elli yaşına kadardır.

Elli beş yaşından sonra, kadının nesle istibdadı kalmaz. Eğer erkeklerin birden fazla kadın ile evlenmelerine ruhsat verilmeseydi, ömürlerinin yarısı, evlenmedeki asıl maksat olan nesilden atıl olarak geçerdi.¹⁰⁰

3- Dünyanın pek çok yerinde kadın erkekten daha fazla bulunmaktadır. Çok kadınla evlilik olmasa “dul tarlaları” demek olan birçok kadın atıl bir surette kalır nesil üretmesi mümkün olmaz. “ Bu suretle, zavallı kadınlar, toplum için bir nimet iken ümmet üzerine bir yük, toplumun başına bela-ı muazzama kesilirler” veya zina yoluna giderler. Çok kadınla evliliğe izin verilmezse, sonuç birçok Avrupa ülkesindeki gibi olur.¹⁰¹

Ahmet Hamdi ailede reisin erkek olduğunu; ancak bunun erkeğin kadını elinde çevireceği bir alet olduğu anlamına gelmediğini söylemektedir.¹⁰²

Yine çok evliliğin yararlarından biri de Aksekili' ye göre şudur: Pekala ev işlerinde kadına kim yardım etmeli? Bir kere ona yardımcı olacak kimsenin harici bir erkek olması kat'iyyen caiz olamaz. Çünkü bunda mefsedet vardır. Binaen aleyh, “ memleket-i suğra” olan evi imar etmek, iyi idare etmek için evde o evin ehli olmak üzere birden fazla kadınlar bulunmasında menfaat ve maslahat vardır.¹⁰³

Aksekili ev işlerinde kolaylık sağlamak amacı ile çok evliliğin faydalı olacağı görüşündedir. Çok evlilik iznini ev işlerine indirgeyecek kadar basit düşünmemek gerekmektedir. Çünkü bu düşünceye şöyle bir itiraz geliştirilebilir: Birincisi, yabancı bir kadın evin erkeğinin evde olmadığı saatlerde ev işlerine yardımcı olabilmesi gibi ki bu bugün kadınların çokça yaptığı bir şeydir. İkincisi, erkeğin nikâhı altındaki her kadının kendilerine mahsus işleri olacaktır. Her birinin ayrı ayrı çocukları olacaktır ki, ev işlerinde birbirlerine yardımcı olma şöyle dursun, meşguliyetleri artacaktır.

⁹⁹ Aksekili, Teaddüd-i zevcat1”, s.226-228.

¹⁰⁰ Aksekili, Teaddüd-i zevcat1, s.227.

¹⁰¹ Aksekili, “Teaddüd-i zevcat1”, s.227.

¹⁰² Aksekili Ahmed Hamdi, “İslamiyet ve Teaddüd-i zevcat3”, Sebil'ür-Reşad, c.11, a.277, y.1329, s.260.

¹⁰³ Aksekili, “Teaddüd-i zevcat3”, s.260.

Aksekili, İslamiyet'ten önce Arapların durumunu da anlatmaktadır :

Zinanın erkekten suduru ayıp ve âri olan bir şey değildi. Hâlbuki İslamiyet zinayı umumiyetle haram kılmıştır. Bu kadar sınırlandırmayla birlikte çok evliliğe izin vermemiş olsaydı, İslamiyet'in kabulü ve hükümleriyle amel erkeklere pek güç gelecekti. Eğer çok evlilik izni olmasaydı şüphe yok ki Frenklerin memleketlerinde olduğu gibi, İslam memleketlerinde de zina etmek zaruret hükmünü alacaktı.¹⁰⁴ Bu gün çok evliliğin resmen yasaklandığı, zinaya ise kanunen izin verilen ülkelerde, zavallı kadınların başında dehşetli felaketler dönüyor. Kimisi üç-beş kuruş karşılığında ağır işlerde kullanılıyor, ya da ırz ve namusuna, şehvetli bakışlara sunarak yevmiyesini çıkarıyor, bununla birlikte oradan kazanmış olduğuyla kendisi için ebediyen yüz karası olacak olan çocuğunu geçindirmeye çalışıyor ki kadınlar alemi için, bundan büyük felaket olamaz.¹⁰⁵

Aksekili, Kur'an-ı Kerim' deki “ er-Ricalü, kavvâmune alen-nisa” (Nisa 4/34) diye devam eden ayeti, erkeklerin ev reisliği üzerine delil göstermektedir. Ve devam etmektedir Erkek, bedenen, aklen, ruhen kadından daha kuvvetli olduğu gibi aileyi beslemek için çalışmaya daha kadirdir. Kadının yalnız ev işlerini kontrol, çocukların terbiyesiyle meşgul olması vaciptir. Çünkü kadınlar, ince ve sabırlı olurlar.

İslamcılar kadının ev işleriyle ve çocuk terbiyesiyle meşgul olmasını uygun görmekteler. Aksekili, kadını “ dahiliye ve eğitim nâzırı” olarak nitelendirmektedir. Evin içişleriyle kadın, dışarıdaki işlerle erkek meşgul olmalıdır. Kadın dışarıdaki işlerle meşgul olmaz.¹⁰⁶

İslamcılar kadının evle meşgul olması gerektiğini söylemekle birlikte kadının eğitimini oldukça önemserler. Ayşe Makbule Hanım: “Kızların öğrenimi için zamanında mektepler tesis edilse ve buralarda İslami Hukuk'undan bahseden kitaplardan eğitime önem verilseydi, İslami terbiye görmüş annelerin avucunda yetişen evlatlarda İslamî esaslara karşı bir hareket ortaya çıkmazdı.”¹⁰⁷

İslamcılar kadının dışarıdaki işlerle uğraşmasına karşıdırlar. Kadının eğitimini desteklemekle birlikte, kadının dışarıda çalışmasını istemezler. Aksekili: Kadın tabiatı

¹⁰⁴ Aksekili, “Teaddüd-i zevcat4”, s.311.

¹⁰⁵ Aksekili, “Teaddüd-i zevcat4”, s.311.

¹⁰⁶ Aksekili, “Teaddüd-i zevcat2”, s.243.

¹⁰⁷ Ayşe Makbule, “Cihad-ı Ekber: Genç Müslümanlık”, Sebil'ür-Reşad, c.11, a.280, y.1329, s.309.

gereği, hamilelik, doğum, emzirme, çocuğun terbiyesi gibi nedenlerle, zayıf düşmesi başka işlerde çalışmasını engellemektedir ki bu da, kadını erkeğe muhtaç kılmaktadır.¹⁰⁸

Akseki; kadının hamilelik, emzirme, çocuk terbiyesi gibi süreçlerden dolayı doğal olarak eve bağımlı kaldığından söz etmiştir.¹⁰⁹

Çok evlilik emir değil, bir izindir. Nisa suresinde geçen çok evlilikle ilgili ayette “Ve-Ûtul yetame emvaleküm... Nisa 2-3)” akraba ile ilişki, karı ve kocaya taalluk eden “Ahkam-ı Şer’iyye” den bahsedilmektedir. Surenin evvelinde insanların tek bir nefisten halk edildiği beyan edilmekte, insanlar arasındaki kardeşlikten, yetimler, kadınlar ve zayıf olanların hukukuna riayet edilmesinden söz edilmektedir. Buradaki çok evlilik izni müstakil değil tabî olan bir şeydir. Birinci ayet “ Ve ûtul...” yetimlerin haklarını gözetmek, mallarından yememek içindir.

H. Ayşe’nin nakline göre cahiliye de bir adam velisi olduğu yetimleri nikahı altında toplayabiliyordu. Mehirlerini de vermiyordu. Bu ayet böyle yapanları nehyeder. Mehir ve nafakaların tam verilmesini ister. Diğer kadınlardan da dörde kadar adaletle davranmaları şartıyla evlenmelerine izin verir, demektedir.¹¹⁰

Akseki Ahmed Hamdi’ye göre; çok evliliğin caiz olmasının şartı adaletle davranmadır. “ Ne kadar isterseniz de kadınlar arasında adaletle kudret yetiremezsiniz” ayetiyle adaletin hangi anlama geldiğini anlatır. Zira adalet kalbin meyil ve muhabbetini de kuşatsaydı, hiçbir erkek buna güç yetiremeyecekti. Çünkü Allah kalbin meyli gibi beşerin gücünün dışında olan şeylerden kullarını mağfiret eder. H. Peygamber bile ömrünün son günlerinde H. Ayşe’ye diğer eşlerinden daha fazla meylederdi. Ancak diğer hanımlarının izni olmadan O’nu kendine tahsis etmezdi.¹¹¹

Çok evlilik İslamiyet’te çok fazla sıkıştırılan (zorlaştırılan) bir şeydir. Kur’an’daki bunca şart düşünülürse, bu gün gerçekleşen çok evliliklerin çoğu kat’iyyen meşru değildir. Çünkü şartları gerçekleşmemektedir. İki karısı olan bir erkeğin evinde nizam ve intizam kalmamıştır. Evin hiçbir hali düzgün gitmemektedir. Kadınların her biri diğerine düşman gibidir. Çok evlilikten ortaya çıkan sorunları sayacak olursak Müslümanların tüyleri ürperir. Zina, hırsızlık, hıyanet, cinayet hatta babasının evladını,

¹⁰⁸ Aksekili, “Teaddüd-i zevcat2”, s.243-244.

¹⁰⁹ Aksekili, “Teaddüd-i zevcat2”, s.243.

¹¹⁰ Aksekili Ahmed Hamdi, “İslamiyet ve Teaddüd-i zevcat5”, Sebil’ür-Reşad, c.11, a.284, y.1329, s.379.

¹¹¹ Aksekili, “Teaddüd-i zevcat5”, s.381.

kadının kocasını, kocanın karısını öldürdüğü bir çok olay vakidir; denilirse bunların hepsi vuku bulmakla birlikte İslam dini bunlarla zerre kadar alakalı değildir.

Müslümanların dinin hilafına yaptıkları hareketlerden Müslümanları sorumlu tutmak doğru değildir. Çok evlilik Kur'an'ın sağladığı şartlarda gerçekleşirse bu sayılanların hiçbiri olmaz. “Kur'an bu meseleyi sınırlandırmak yerine, tamamen yasaklasa daha iyi olmaz mıydı?” diye itiraz edenlere ise verilecek cevap: “hayır olmazdı.”, bu, tabî kanunla mutabık olmazdı.

Kur'an fitrata muvafık olarak geldiği için, çok evliliğin şartlarını taşıyan birinin evlenmesi, tabiata uygundur. Bunu külliyen yasaklaması doğru olmazdı.¹¹²

Aksekili erkekleri evlenip evlenememeleri hususunda üç kısma ayırır. Fakir olanlar, orta halli olanlar ve zengin olanlar. Fakir olanların tek hanımla bile, çalışıp orta hale ulaşınca kadar evlenmemeleri gerekir. Orta halli olanlar ise, tek kadınla evlenebilirler. Bunlar içinde zengin olanlar adaletle riayet etmek kaydıyla çok kadınla evlenebilecek olanlardır.¹¹³

Aksekili Ahmet Hamdi ele aldığı yazılarda çok evliliğin faydalarını ve yasaklanması durumunda ne tür sıkıntılara yol açacağını belirtmiş bu günkü gelinen noktaya o günden şu şekilde atıf yapmıştır :ev hayatında mutlu bir evlilik için asıl olan tek eşle evliliğindir .İnsanlığın ve toplumun temel gayesi de mutlu bir ev hayatı ve evlilik olduğu için tek eşle evlilik salık verilmelidir.Zaten insanlığın gidişatı da bu yöndedir.¹¹⁴

Aksekili Ahmed Hamdi insanlığın gidişatının tek eşliliğe doğru olduğunu bu ifadelerle belirtmiştir.Burada Aksekili Ahmed Hamdi ile Mansurizade Mehmed Bey arasında fikir yaklaşımı görülmektedir.Her ne kadar Aksekili Ahmed Hamdi çok evliliği yasaklanamaz balsa, Mansurizade Mehmed Said ulu'l-emre itaat yöntemiyle yasaklanabileceğini savunsa da,insanlığın tek evliliğe doğru ilerleyişini ve bunu tasdik etmeleri bakımından aynı fikre sahip oldukları görülmektedir.

Görüldüğü gibi Ahmet Hamdi Aksekili çok evliliği kabul eden ancak bunu lüzum değil ruhsat olarak gören bir ilim adamıdır. Çok evlilik iznini ilahi bir hikmet olarak görmekte, içtimai hayat açısından faydalarını sıralamakta ve savunmaktadır.

¹¹² Aksekili, “Teaddüd-i zevcat5”, s.380.

¹¹³ Aksekili Ahmed Hamdi, “İslamiyet ve Teaddüd-i zevcat6”, Sebil'ür-Reşad, c.11, a.285, y.1329, s.392.

¹¹⁴ Aksekili, “Teaddüd-i zevcat4”,s.311

2.3.2. Ömer Nasuhi' nin Çok Evlilikle İlgili Görüşleri:

İslami kanatta yer alan Ömer Nasuhi çok kadınla evliliği kabul etmekte ve savunmaktadır.

Ömer Nasuhi' ye göre: Çok evlilik sosyal bir zorunluluk olarak eskiden beri vardır. Eski Tevrat ve İncil nüshalarından anlaşıldığına göre çok evlilik insanlar arasında öteden beri var olmuştur. Peygamberlerin çoğunun pek çok eşleri vardır. Hz İbrahim'in Sare ve Hacer adında iki karısı bulduğu gibi, Yakup (a.s) 'un da dört zevcesi vardı. Süleyman (a.s)' ın ise birçok zevceleri ve pek çok cariyeleri mevcuttu. Vaktiyle, Hintliler, Babilliler, Asurlular, İranlılar, Mısırlılar arasında da çok evlilik usulü câri idi. Hala Museviler arasında çok sayıda kadını nikahı altında bulduranlar mevcuttur. Zamanı Cahiliyye de Araplar arasında bir erkek nikahında pek çok kadını buldurabiliyordu.¹¹⁵

Görülüyor ki İslamiyet çok evliliği baştan tesis etmemiştir. Öteden beri kavimler arasında sınırsız olan bu usulü, sınırlandırmış ve ıslah etmiştir. İslam Şeraitine göre, erkek adalete riayet şartıyla nikâhında dörde kadar kadın cem edebilir. Dörtten fazla kadın hakkında adalet mümkün olmayacağından, dörtten fazlası caiz değildir.¹¹⁶

Ömer Nasuhi çok evliliği savunurken: “Çok evlilik aile nizamına mani değildir. Buna mani olan şey terbiyenin eksikliğidir. Aynı şekilde çok evlilik aile içi geçimsizliğe neden değildir, bunun nedeni de yine terbiye eksikliğidir ki ana-baba bir nice ailelerde geçimsizlik vakidir. Çok evlilik kadının hakkını ihlal etmez. Çünkü Şeriatça belirlenmiş hukuk bellidir. Zevcelerinin nafakalarına ve her türlü isteklerine sahip olan bir erkeğin evlenmesi neden kötü olsun” demektedir.¹¹⁷

“Müslüman hanımlar ise meşru olan bir muameleyi, kendi izzet-i nefislerine karşı bir tecavüz olarak görmezler. Bazı hanımlar kocalarının evlenmelerinden müteessir olabilirler; ancak bu bir alışma meselesidir. Öyle erkekler de vardır ki bir kadınla evli görünürler, ancak kadınların hukukuna riayet etmezler. Bütün zamanlarını kötü mekânlarda iffetsiz kadınlarla geçirirler. Bir kadının izzet-i nefisine dokunacak olan şey budur. Avrupalı kadınlar bir erkeğin iki kadını nikâhı altında buldurmasını

¹¹⁵ Ömer Nasuhi, “Teaddüd-i zevcatMüessesesi İctimaiyyesi 1”, Sebil'ür-Reşad, c.23, a.590, y.1340, s.274-275.

¹¹⁶ Ömer Nasuhi, “Teaddüd-i zevcatMüessesesi İctimaiyyesi 1”, s.274-275.

¹¹⁷ Ömer Nasuhi, “Teaddüd-i zevcatMüessesesi İctimaiyyesi 1”, s.277.

medeniyetsizlik olarak görüyorlar da, kocalarının ‘metres’ denilen kadınlarla münasebette bulunmalarında mahsur görmüyorlar.”¹¹⁸

Nikâhtan maksat neslin devamının meşru bir biçimde sağlanmasıdır. Bir kadının bir çok erkekle birlikte olması bu asli maksadın ortaya çıkmasına imkân vermez. Bir kadın bir zamanda kaç erkekle nikâhlanırsa nikâhlansın yalnız birinden hamile kalır; ancak hangisinden kaldığı anlaşılmaz. Bu durumda hem nesep kaybolur hem de nüfusun çoğalması gayesi gerçekleşmemiş olur. Hâlbuki bir erkek değişik sayıda evlense bu gibi mahsurlardan salimdir. Bu durumda erkekle kadın arasında eşitlik aranması İlahi Şer’iyye’ye ve Ulvi Hükümlerine isyan niteliğindedir.¹¹⁹

Dindar bir erkeğin adalete riayet etmeyeceği düşünülemez. Adalet zaten muamele ile ilgili bir durumdur. Muhabbet ve meyil ise insanın elinde olan bir şey değildir. Allah zaten bundan erkekleri sorumlu tutmamıştır. Nice erkekler de vardır ki tek kadınla evli olmalarına rağmen onların hiçbir hukuklarını yerine getirmezler.¹²⁰

Ömer Nasuhi ye göre çok evlilik:

- 1- Fuhşu önler
- 2- Nufusun çoğalmasına hizmet eder.
- 3- Çok evlilik erkek nüfusundan çoğu zaman fazla olan kadınların biçare, fuhşa batmış, perişan hayatlarının önüne geçer. Çok evlilikle pek çok kadın nezih bir hayata kavuşur. Dünyanın pek çok yerinde “ kalbi temiz adamları saatlerce ağlatacak” bir vaziyette olan kadınların durumu, çok evlilik yöntemiyle halledilebilir ve nezih bir hale getirilebilir.

Kendi saadetlerini düşünen, beyi olan hanımefendilerin biraz da kocası olmayan hanımları düşünmeleri gerekmez mi? Günün birinde kendilerinin de aynı duruma düşmeyecekleri ne malumdur?

- 4- Çok evlilik kadınların sağlıklı, latif, ve taze kalmalarına yardımcı olur. Bir kadın, kadın olarak güzel görünmeye çalışır. çocukların terbiyesiyle meşgul olur, beyinin hizmetiyle ilgilenir, bunlarla uzun yıllar uğraşırken çocukların terbiyesine

¹¹⁸ Ömer Nasuhi, “Teaddüd-i zevcatMüessesesi İctimaiyyesi 1”, s.277.

¹¹⁹ Ömer Nasuhi, “Teaddüd-i zevcatMüessesesi İctimaiyyesi 2”, Sebil’ür-Reşad, c.23, a.590, y.1340, s.293.

¹²⁰ Ömer Nasuhi, “Teaddüd-i zevcatMüessesesi İctimaiyyesi 2”, s.293.

yetişemez, sıhhatini kaybeder, güzelliği ve tazeliği ise kaybolmaya yüz tutar. Hâlbuki çok evlilik işlerin hanımlar arasında paylaşılarak hafiflemesini sağlar.

5- Bir erkek çok kadınla evlenebildiği halde, bir kadının bir çok erkekle evlenememesi itiraz vesilesi olamaz. Böyle bir itiraz kadar butlan bir itiraz yoktur. Böyle bir iddia erkekler ile kadınlar arasında yaratılışla mevcut olan büyük farkı bilmemekten ileri gelir. Kadınlar hayz, nifaz, hamilelik, emzirme, çocuk terbiyesi gibi işlerle meşgul olurlar. Çocuk doğurma yeteneklerini, erkeklere göre daha erken yaşta kaybederler. Çok evlilik bu noktada neslin devamının meşru dairede gerçekleşmesini sağlar.

Bir kadın bir zamanda kaç erkeğin “tahtı-nikâhında” olursa olsun yalnız birinden hamile kalır, ancak hangisinde hamile olduğu belli olmaz. Hal böyle iken hem nesep karışmış olur hem de nüfusun çoğalması gerçekleşmez.

6- Çok evlilik adalete uygun değildir, denmektedir. Dindar, namuslu bir erkeğin adalete riayet etmemesi mümkün değildir. Sevgi ve muhabbette adalet mümkün olmasa da, birine meylin daha fazla olması mümkünse de, bu Allah’ın sorumlu tutmadığı bir şeydir. Muamelede eşit davranmak gerekir. Ayrıca nice erkekler vardır ki, tek kadınla evli olmalarına rağmen kadının hiçbir hukukuna uymazlar.

7- Çok evlilik, ihtiyaçların artmasına sebep olmaz, sefaleti doğurmaz. Bu büyük şehirlerde ileri yaşlara kadar ihtiyaçları aileleri tarafından karşılanan çocukların bulunduğu ailelerde mümkünse de kasabalarda, köylerde böyle değildir. Hatta nüfusun çokluğunun siyasi pek çok faydası vardır.

8- Çok evlilik servetin artmasına sebeptir. Zira bir evde bir erkeğin getirdiği kazançla, birkaç erkeğin getirdiği kazanç bir değildir.

9- Çok evlilik yüzünden Batı’nın eleştirilerine maruz kalacakmısınız. Bilmem ki bunların teveccühlerini kazanırsak, ne istifade edeceğiz? Biz Müslüman buldukça böyle teveccühün gerçekleşmesi mümkün müdür?

Çok evliliği bahane ederek Batılılar İslam’ı eleştirmek istemekteler; ancak şu bilinmelidir ki Hıristiyanlar ve Museviler de olmak üzere, eski kavimler de de çok evlilik vardır. Bu ilk olarak İslam’ın getirdiği bir âdet değildir. şu da var ki, çok evliliği eleştirenlerin pek çoğu tek kadınla yetinmemekteler. Bu şekilde dünyaya gelen çocuklar terbiyeden yoksun, izzet-i nefisten mahrum kalarak insanlığın başına bela oluyorlar.

Halbuki bugün Garp'ta iyi makamlarda bulunan mütefekkirler tarafından çok evliliğe cevaz verilmektedir. Tek evliliği öngören maddenin değiştirilmesi talep edilmektedir.

Şuna eminim ki eğer çok evlilik Garpta olsa da Şark'ta olmasa idi, yasak olsa idi, bugün bu müesseseye itiraz edenler yasak olmasından şikayetçi olacaktı. “Dini-İslam” buna izin vermediği için insanlar fahşaya yönelmekte ve genel nüfuz azalmakta, diyeceklerdi.¹²¹

Ömer Nasuhi çok evliliğe karşı yapılan itirazları ve kendinin savunularını bu şekilde sıralamaktadır. Ömer Nasuhi'ye göre hukukuna riayet ettikten sonra erkeğin çok evlenmesinde bir sakınca yoktur. Elbette dinin izin verdiği şey hikmetten, faydadan hali olamaz. Yoksa amaç erkekleri çok evlenmeye şevk etmek değildir. Hukuka riayet etmeyecek erkek için bir kadınla evlenmek bile caiz değildir.¹²²

2.3.3. Ahmed Naim' in Çok Evlilikle İlgili Görüşleri:

İslamcı grupta yer alan Ahmed Naim çok evliliği savunmakta ve Mansurizade Mehmed Said'in çok evliliğin din ile yasaklanabileceğine dair görüşlerine itiraz etmektedir. Mudafa-i Diniye başlığı altında yayımlanan makalelerde “ Teaddüd-i zevcat İslamiyet'te Men Oluna Bilir mi imiş?” başlığı altında çok evliliğin dinen yasaklanamayacağını belirtmektedir.

Ahmed Naim'e göre Mansurizade'nin çok evliliğin bir kanunla, devlet başkanının emriyle yasaklanması fikri “ fasiddir”. “Ulu'l emre itaat” la bunun herhangi bir ilişkisi yoktur. Mansurizade'nin yaptığı “ kıyas” yanlıştır. Hatta Ahmed Naim'e göre çok evlilik “mubah olmakla kalmayıp” kimi zaman sünnet ve kimi zamanda vacip olabilmektedir. Mansurizade'nin görüşü çürümüş bir kıyastan ibarettir.¹²³

Mansurizade, İslam Mecmuasında İslamcı yazarları suçlamakta ve onların “bedihiyyete karşı safsatalar” yaptıklarını söylemektedir. Ve durumdan şikâyet etmektedir.

Ahmet Nâim ise şikayet etmesi gerekenin asıl kendilerinin olduğunu söyler. Çünkü Mansurizade kıyamete kadar helal kılınmış olan çok evliliği lüzumlu görmemektedir. Çok evliliği savunanları ise suçlayacak kadar kibirlenmektedir. Mansurizade' ye göre

¹²¹ Ömer Nasuhi, “Teaddüd-i zevcatMüessesesi İctimaiyyesi 2”, s.293.

¹²² Ömer Nasuhi, “Teaddüd-i zevcatMüessesesi İctimaiyyesi 2”, s.296.

¹²³ Ahmed Naim, “Müdafa-i Diniye: Teaddüd-i zevcatİslamiyet'te Men Olunabilir mi İmiş? ”, Sebil'ür-Reşad, c.12, a.300, y.1332, s.249.

safsatalarla “hukuk” mahvedilmektedir. Ahmed Naim ise “hukuk” u “Ne sizin kibriniz ne de sizin iddia ettiğiniz gibi bizim cehlimiz (!) mahvedemez.” demektedir.¹²⁴

Ahmed Naim Mansurizade'nin çok evliliğin bir kanunla yasaklanabileceğini iddia etmesine karşı çıkmakta ve çok evliliğin yasaklanmasını istemesini şu hikâyeye benzetmektedir: “Bir hanede birkaç zat otururken konu Fatih türbesinin kapısında zincir olup olmadığına gelmiş. Hane sahibi ısrarla yok demiş. Konu üzerinde birlik oluşmayınca ertesi gün öğle namazını Fatih türbesinde kılmaya ve zincirin var olup olmadığını da kontrol etmeye karar vermişler. Ertesi gün toplanmışlar ve türbenin önüne gelmişler. Kapının üzerinde zincir durmakta, zincirin olmadığını söyleyen adam hala inat etmekte zincir yok demektedir. Kapının önüne varır zinciri eline alır, kapıyı vurarak hala zincir yok, zincir yok demektedir.

Ahmed Naim'e göre Mansurizade'nin tek evliliği savunması, çok evliliğin yasaklanmasını istemesi bu çeşit bir inattan ibarettir.¹²⁵

Ahmed Naim, Mansurizade'ye şöyle cevap vermektedir : “A efendim! siz Ayet-i Kerime'ye şimdiye kadar kimsenin vermediği bir manayı veriyorsunuz. Ayetten kimsenin aklına gelmeyen hükümleri çıkarıyorsunuz.”¹²⁶

Mansurizade, Kitap, Sunnet, İcma ile sabit olan bir meseleyi İctihad ile çözmeye çalışmaktadır. Kitap, Sunnet, İcma ile sabit olunmuş, on üç asırlık mütavatir haberle gelmiş, bir bilgiyi İctihad'la çözmeye hiçbir Müslüman kalkışmaz. Buna kalkışmak ise “Kur'an ve Sunnet'i redde varır.” On üç asırlık bir İcmaya muhalefet etmek ise “suyu dövmek” nevinden bir zahmettir.¹²⁷

Mansurizade Mehmet Said, İzmir meb'usu sıfatıyla İslam Mecmuasında yazdığı yazılarda; “diğer dinlerde çok evliliğin engellenebildiğinden, İslamiyet'te ise bunun mümkün olmadığından, bunun ise Avrupalılar ve diğer devletler tarafından çok fazla eleştirildiğinden” söz etmektedir. Mansurizade'ye göre “bu vahşi” muameleye karşı Müslümanların verdiği cevap yanlış fiili “te'yid” etmekten ibarettir. Müslümanların

¹²⁴ Ahmed Naim, “Müdafa-i Diniye: Teaddüd-i zevcatİslamiyet'te Men Olunabilir mi İmiş? ”, Sebil'ür-Reşad, c.12, a.300, y.1332, s.248.

¹²⁵ Ahmed Naim, “Müdafa-i Diniye: Teaddüd-i zevcatİslamiyet'te Men Olunabilir mi İmiş? ”, Sebil'ün-Necat, c.12, a.300, y.1332, s.249.

¹²⁶ Ahmed Naim, “Müdafa-i Diniye: Teaddüd-i zevcatİslamiyet'te Men Olunabilir mi İmiş? ”, Sebil'ün-Necat, c.12, a.300, y.1332, s.249.

¹²⁷ Ahmed Naim, “Müdafa-i Diniye: Teaddüd-i zevcatİslamiyet'te Men Olunabilir mi İmiş? ”, Sebil'ür-Reşad, c.11, a.298, y.1332, s.216.

yaptığı İslamiyet'e yakıştırılan bu iftira ve bühtanı “kabul etmekten başka bir şey değildir”¹²⁸

Ahmet Naim itiraz eder : (Fen-kihu ma-tâbe leküm min-ennisai...) ayeti kerimesine şimdiye kadar hiçbir İslam fıkıh alimi itiraz etmemiştir. Ayet-i Kerime'nin çok evliliği ifade eden iznini “vahşet” olarak nitelendirmekse oldukça yanlış bir düşüncedir.

Mansurizade İslamiyet'te çok evliliğin olmadığını, bu anlayışın batıl olduğunu ispata çalışsa da, asıl batıl olan O'nun bu düşüncesidir. Mansurizade Avrupalıların her hal ve sözlerini gözünde büyüte büyüte kalbine bir ürkeklik gelmiştir. Çok evliliğin yok farz edilmesi Avrupalılardan kaynaklanan bir korkudur.

Çok evliliğin kanunen yok farz edilmesi, yasaklanması gerektiğini savunan Mansurizade Mehmed Said'e, Ahmet Naim oldukça ilginç bir cevap vermektedir: “İslamiyet çok evliliği ibaha etmemiş ise, bu ibahayı ona nispet etmek bühtan ve iftira ise onu men edecek kanunu neden teklif ediyorsunuz? Yok, olan bir şey men edilebilir mi?”¹²⁹

“Bu bir tenakuzdur. Çok evlilik eski zamanlardan kalma bir adettir. İslamiyet bunu sınırlandırmış dörde indirmiş, adaletle davranmayı emretmiştir. Dinin kabul ettiği bir şeyi vahşi olarak nitelendirmek doğru değildir.”

Mansurizade “ Çok evlilik ulu-l emrin emir ve men'inde olan bir meseledir, İslamiyet çok evliliğin men olunmasına kat'iiyen mani değildir; İslamiyeti meşkul edecek bir mahiyete sahip değildir.” diye savunular yapılamadığından tartışmaların devam edip gittiğini söylemektedir.

Ahmet Naim ise teaddüd-i zevcatın, ul'ul-emre itaatla engellenemeyeceğini söylemektedir. Ul'ul-emr, Kur'ân ayetlerini, hadis kitaplarını kaldıracak midir? diye Mansurizade'ye bir soru yöneltmektedir.

Ahmet Naim'e göre Mansurizade'yi böyle bir çıkmaza sürükleyen şey Frenklerin eleştirileridir. Batılıların bu saldırılarını engellemenin yolu böyle bir şeyi kabul etmemek, onların dediğini demektir. Ancak bu mini mini çocukların saklambaç

¹²⁸ Nak: Ahmed Naim, “Müdafa-i Diniye: Teaddüd-i zevcatİslamiyet'te Men Olunabilir mi İmiş? ”, Sebil'ür-Reşad, c.11, a.298, y.1332, s.217.

¹²⁹ Ahmed Naim, “Müdafa-i Diniye: (Teaddüd-ü Zevcad İslamiyet'te Men Olunabilir mi İmiş?) ”, Sebil'ür-Reşad, c.11, a.298, y.1332, s.217.

oynamasına benzer ki, gözlerini yumarak kendilerini yok farz ederler. Böyle bir şeyi kabul etmemek de, olan bir şeyi yok farz etmektir.¹³⁰

Batılılar karşısında bu kadar telaşa kapılmaya gerek yoktur. İslamiyet'teki çok evliliği “kerih” görüp, pek çok kadınla zinayı hoş gören Frenklerin çok evliliğe itirazları güneşi balçıkla sıvamak cinsinden bir harekettir. Hem neden, Frenklere benzeme gayreti içinde bulunmaktadır?

Hem neden Hakka tâbi olmak yerine Frenklerin her dakika değişen heva ve heveslerine tâbi olunulmak isteniyor. Yarın bir Frenk kalkıp da sizin dininiz yirminci asırda yaşayamaz dese “Haklısınız zaten böyle bir itikad olduğunu kim söylemiş.” Mi? denilerek müdafaa edilecektir.¹³¹

Ahmet Naim'e göre Mansurizade'nin iddia üzere, bu işe ulu-l emrin (devlet başkanının-kanunun) müdahalesi doğru değildir. Çünkü ulu-l emrin işi “iyiliği emretmek, kötülükten sakındırmaktır.” Haramı helal, helâlî haram etmek isteyenlere itaat yoktur. Caiz ya da mubah olduğu Nas ile sabit olan bir şeyi haram kılmayı o güne kadar iddia eden olmamıştır.¹³² Hükümetin bu işi yasaklamasıyla çok evlilik yasak halini almaz.

Hükümet size et yemeyin dese et yemek, yasak mı olacak? Evlerde oturmayın da çadırlarda oturun deseler, Müslümanlar göçebeliği, bir dini emir olarak mı görecekler? Emr, karınızı boşayın dese, boşamanız mı gerekecek? Sizin söylediğiniz böyle bir yaklaşımdır.¹³³

Ahmet Naim şu soruları da Mansuriade'nin cevaplamasını istemektedir.

1-Rasül-ü Kerim'in caiz ve mübah kıldığı bir şeye, O'na itaatla mükellef olan ulu-l emr “değildir” diyebilir mi?

2-Allah'u Teala Kur'an-ı Kerim'de “Allah'ın helal kıldığını haram kılmayın” derken, caiz olan çok evliliği nasıl haram kılabilirsiniz?

3-Servet ve sağlık sahibi, kadınlar arasında adalete vakıf olabilecek bir adam, dörde kadar bir kadınla evlense “zâni” mi olacak?

¹³⁰ Ahmed Naim, “Müdafai Diniye: (Teaddüd-ü Zevcad İslamiyet'te Men Olunabilir mi İmiş?) ”, Sebil'ür-Reşad, c.11, a.298, y.1332, s.217.

¹³¹ Ahmed Naim, “Müdafai Diniye: (Teaddüd-ü Zevcad İslamiyet'te Men Olunabilir mi İmiş?) ”, Sebil'ür-Reşad, c.11, a.298, y.1332, s.218.

¹³² Ahmed Naim, “Müdafai Diniye: (Teaddüd-ü Zevcad İslamiyet'te Men Olunabilir mi İmiş?) ”, Sebil'ür-Reşad, c.11, a.298, y.1332, s.219.

¹³³ Ahmed Naim, “Müdafai Diniye: (Teaddüd-ü Zevcad İslamiyet'te Men Olunabilir mi İmiş?) ”, Sebil'ür-Reşad, c.11, a.298, y.1332, s.220.

4-Böyle bir adamın bir, iki, üç, dördüncü kadınlardan olan çocukları “veled-i zina” mı olacak?

5-Sizin tahayyül ettiğiniz kanun bu çocukların nesebini tanımayacak mı? Babalarının mirasından mahrum mu edecek?

Sizin bu tevehhümünüz gerçekten varsa bir daha gözden geçirmenizi dilerim. Yok, Avrupalıların kadınlarına değer vermiyorlar düşüncesinden kaynaklanıyorsa Avrupalılara bakılarak din mi değiştirilecek?¹³⁴

Mansurizade'nin “vahşet” diye nitelendirdiği çok evliliği bir diğer makalede “böyle demedim” diye savunuda bulunduğu görülmektedir. Mansurizade bu tabiri kullanmadığını, Avrupalıların tabirini aktardığını savunmakta, Ahmet Naim'in kendisini fikir adamları içinde küçük düşürmeye çalıştığını söylemektedir. Mansurizade'ye göre bu eleştirilerden kurtulmanın yolu çok evliliği devlet eliyle yasaklamaktır.

Ahmet Naim ise Mansurizade'nin İslam Mecmuasındaki yazısını aynen aktararak “vahşi” tabirini çok evlilik için kullanmaya çalıştığını ispatlamaya çalışır.¹³⁵

Ahmet Naim'le Mansurizade'nin çok evlilikle ilgili görüşleri birbirlerine cevap veren tartışmalar şeklinde bu şekilde cereyan etmiştir. Görüldüğü üzere Ahmed Naim çok evliliğin dinen yasaklanmayacağını, Mansurizade Mehmed Said ise kanunen yasak hale getirilebileceğini savunmaktadır.

2.3.4. Mazhar Osman Bey' in Çok Evlilikle İlgili Görüşleri:

Mazhar Osman Bey, “Biz burada çok evlilik, talak, gençlerin evlenme yaşını dinden ayırarak baltalamaya çalışırken, Avrupa'da pek çok bilim adamı çok evliliğin propagandasını yapmaktadır.” demektedir.¹³⁶

“Zevcesiyle kanaat edemeyecek bünye ve mizaçta, kabiliyette ve terbiyede veya mecburiyette olan bir erkek hanesi haricinde ahlak düşkünü fahişelerle ömür geçireceğine servetini sefahat yolunda yitireceğine, kötü kadınlarda eksik olmayan

¹³⁴ Ahmed Naim, “Müdafa-i Diniye: (Teaddüd-ü Zevcad İslamiyet'te Men Olunabilir mi İmiş?) ”, Sebil'ür-Reşad, c.11, a.298, y.1332, s.221.

¹³⁵ Nak: Ahmed Naim, “Müdafa-i Diniye: Teaddüd-i zevcatİslamiyet'te Men Olunabilir mi İmiş? ”, Sebil'ür-Reşad, c.11, a.298, y.1332, s.217.

¹³⁶ Sebil'ür-Reşad, “Teaddüd-ü Zevcad Hakkında Mazhar Osman Bey'in Mühim Neşriyatı”, Sebil'ür-Reşad, c.23, a.590, y.1342, s.272.

zührevi hastalıkları aile ocağına getireceğine, temiz bir kadınla evlenirse, servetini meşru bir aile ocağına sarf eder. Zevcenin ikisi de fena hastalıklara yakalanmaz. Bu günün hanımefendileri kadınlığı ihtilale sevkeden feministliğin düşünceleriyle zehirlenmişlerdir. Hanelerin yegane hakimesi iken bile bedbahtlıktan, kuzu gibi erkeklerin gaddarlığında söz ederler. Erkekler daha bedbahttır. Bunu kadının uyanıklığına atfetsek de değildir. Asrı terbiyemiz kadınları yükseltmemiş dejenere etmiştir.”¹³⁷

“Anadolu’da erken evlenme harplerin, ihtilallerin v.s’ nin öldürdüğü gençlerin yerini doldurabildi. Yirmi üç yaşına kadar erkek iki-üç çocuk sahibi olur. İhtiyar ana ve babasına gelini yardımcı bırakır. Gittiği yerde çocuklarının ve karısının hayaliyle afif kalır. Askerlikten on üç, on dört sene sonra döndüğünde çocukları çürüyen el ve ayaklarının yerini alır. Anadolu’nun nüfusunu çoğaltmakta, fuhşun engellenmesinde erken evlenmenin büyük önemi vardır”¹³⁸

Çok evlilik, erken evlilik, aile hukuku hakkında Mazhar Osman Bey bunları savunmaktadır. Çok evliliğin psikolojik ve sosyolojik faydalarının olduğunu düşünmektedir.

2.3.5. Musa Kazım’ın Çok Evlilikle İlgili Görüşleri:

Musa Kazım da diğer İslamcı yazarlar gibi çok evliliği kabul etmekte ve savunmaktadır.

Musa Kazım’a göre evlilikte iki maksat vardır; bir tenasül, diğeri iffetin muhafazasıdır. Alemin devamı, insan cinsinin bekasıylaadır. Bazı evliliklerde bu gerçekleşmez. Eğer çok evlilik olmasa, insan neslinin devamı pek çok ailede sağlanamaz ki bu da insanlığa ihanettir.

Bir diğer menfaat de iffeti muhafazadır. Bazı ailelerde kadının müzmin bir hastalığa yakalanmış olması erkeğin iffetini muhafazada zorlanmasına neden olur. Eğer çok evlilik caiz olmaz ise bu durumdaki erkeğin iffetini muhafazası zorlaşacak, hatta imkânsızlaşacaktır.¹³⁹ Musa Kazım “Hürriyet-Müsavat” başlığı altında kaleme aldığı makalelerde, Kanun-i Esasi’ den sonra tesettür, çok evlilik ve talak konularında,

¹³⁷ Sebil’ür-Reşad, “ Mazhar Osman Bey’in Mühim Neşriyatı”, s.272.

¹³⁸ Sebil’ür-Reşad, “ Mazhar Osman Bey’in Mühim Neşriyatı”, s.272.

¹³⁹ Musa Kâzım, “Hürriyet-Müsavat (Çok Evlilik Hak.)”, s.54.

Müslümanların çok fazla eleştirildiğini “vahşi milletler” olarak nitelendirildiğini, ancak bunların kadınlar için birer maslahat ve fayda içerdiğini ifade eder.

Musa Kazım’ a göre Müslüman kadınların edep dairesi içinde mesire alanlarına, konferans, ve konserlere gitmelerinde bir beis yoktur. Onun bu görüşü o dönem mutaassıp çevrelerce eleştirilmiş olmalı ki, O “konferans ve konser”, “müsamere ve münazara” demektedir. “Kadınların böyle konferans ve konser meclislerine gidip değişik fikirler etrafında konuşmalarında ne vardır? Bunu dinen yasaklayan bir şey varsa, söyleyin biz de bilelim” demektedir.

Konserlerde musiki icrası dinen mahzurluysa, bu kadın ya da erkek fark etmez her ikisi içinde üzerinde düşünülmesi gereken bir durumdur. Bunun kadınlıkla bir alakası yoktur.¹⁴⁰

Musa Kazım’a göre Müslüman kadını hürdür. Batıcıların benzettikleri gibi “Kümeşe kapatılmış bir tavuk.” değildir. Edep çizgisi içinde istediği mesire, gezi alanlarını dolaşabilir, konser ve konferanslara gidebilir. Bunda mutaassıp çevrelerin eleştireceği bir durum yoktur.

Konser ve konferanslar da kadınlar değişik konularda “dini, hukuki, ahlaki, vs” hasbıhal edebilirler. Söylediklerinin yanlış yorumlanmasına gerek yoktur. Birlik ve beraberliğe en çok ihtiyaç duyulan bir günde boş tartışmalara, “Hocalar yine birbirleriyle uğraşıyorlar” dedirtmeye gerek yoktur.¹⁴¹

Görüldüğü gibi, Musa Kazım çok evliliği savunmakla birlikte, kadınların istek ve arzularının gerçekleşmesinde oldukça hoş görülü ve anlayışlıdır. Kadınların dini ve örfi kurallara uyararak, meclislere katılmalarına, toplantılar tertip etmelerine karşı değildir. Musa Kazım, genel anlamda Osmanlı toplumunda var olan cehalet sorununun kadın cephesini de görmüş olmalıdır ki kadınların toplanıp dini, edebi, ahlaki, hukuki konularda tartışmalarını, konuşmalarını arzulamış, dönemine göre oldukça hür düşünceli bir tavır sergilemiştir. Musa Kazım’ın dönemin kadın sorunlarına oldukça ilgili olduğu görülmekte, kadın sorunlarına eğildiği gözlenmektedir.

¹⁴⁰ Musa Kâzım, “Hürriyet-Müsavat (Çok Evlilik Hak.)”, s.54.

¹⁴¹ Musa Kâzım, “Hürriyet-Müsavat (Çok Evlilik Hak.)”, s.53.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ÇOK EVLİLİĞİ YASAK HALE GETİRME GİRİŞİMLERİ VE ÇOK EVLİLİĞİN YASAKLANMASI

3.1. Hukuk-ı Aile Kararnamesi

3.1.1. Kararnameyi Doğuran Nedenler

Osmanlı aile hukuku, İslam aile hukukunun altı asırlık bir tatbikatından ibarettir.¹⁴²

Osmanlı'da Şer'i ve örfü hukuk, sorunlarının çözülmesinde birlikte hareket ederler. Örfü hukuk Türk töresinden beslenir ve Şer'i aile hukukuyla paralellik gösterir.

Eski Türkler aileye büyük önem vermişlerdir. Türk kadının durumu, Türk olmayan kadının durumuna göre çok ileridir. Kadın aile içinde erkeğin haklarına yakın hatta bazı konularda eşit haklara sahiptir.”¹⁴³

Eski Türk hukukunda, İslam Hukukunda olduğu gibi evlenmeye resmi bir memurun iştiraki bahse konu değildir. Evlenme akdine devlet müdahale etmemiştir. Aynı durum, İslamiyet'in kabulünden sonra da Türklerde devam etmiştir. Fakat zamanla evlenme akdini tamamen devlet otoritesinin dışında telakki etmenin mahzurlu olduğu anlaşılmış ve devlet evlenmeye dolayısıyla aile hukukuna müdahale etmek ihtiyacını duymuştur. Devlet bu müdahalesini evlenmeye ilişkin esasları hemen hemen, bütünüyle Osmanlı Hukukunda da uygulamıştır. Ancak çok önemli bir noktada yani evlenmeye devletin müdahalesi hususunda, Osmanlı hukukunun cesur bir hamle yapmaya çalıştığını görüyoruz. Bu da evlenmenin aktinden önce resmi bir makamdan izin alınması veya resmi makamın tayin ettiği bir kimsenin evlenmeyi tespit veya ona bir resmiyet vermek amacıyla, tarafların evlenme iradelerini açıkladıkları anda hazır bulunmasıdır. Bu usul,

¹⁴² Aydın, M.Âkif, İslam ve Osmanlı Hukuku Araştırmaları, İz Yay., İst., 1996, s.9.

¹⁴³ Cin, Halil, Eski Hukukumuzda Boşanma, Selçuk Üniversitesi Basımevi., Konya., 1988, s.27.

evlenme ve daha geniş anlamda aile hukuku alanında bir tedvin hareketinin, başlangıcı olmuştur.¹⁴⁴

Aile hukuku alanında Osmanlı devletinde gerçekleşen nikahları kayıt altına alabilmek için bu tür tedvin hareketleri yapılırsa da, aile hukuku alanında müstakil bir kanunlaştırma yoluna gidilmemiştir. Tazimat'tan sonra başlayan kanunlaştırma hareketleri ile de hukukun pek çok alanı müstakil hale getirilmiş ancak aile hukuku sahası hariç kalmıştı. Şer'îye Mahkemelerinde hakimler, hukuki problemleri hala eskiden olduğu gibi muteber fıkıh kitaplarına ve fetva mecmualarına bakarak halletmekteydiler. Bir taraftan hakimlerin hukuk kültürü bakımından yetersizliği, diğer taraftan Şer'îye mahkemelerine hergün daha fazla sayıda davanın gelmekte oluşu aile hukukunun da bir kanun halinde tespiti zarureti hissettirmektedir.¹⁴⁵

Peşpeşe girilen Balkan ve Birinci Dünya harplerinin ortaya çıkardığı yeni şartların bu ihtiyacı artırdığı söylenebilir. Nitekim 1916 da kocanın kaybolması ve hastalanması durumunda kadına boşanma hakkını veren iki irade-i seniyye, bu ihtiyaçların neticesi ortaya çıkmıştı. Fakat bunlar münferit düzenlemelerdi ve bu münferit düzenlemeler meseleyi ancak kısmi bir çözüm getirmektedir. Hakimlerin, sadece Hanefî mezhebinin en sahih görüşünü uygulamakla mükellef olmaları, yeni ihtiyaçlara diğer mezheplerden istifade ile cevap vermek imkanını önlemektedir. Kararnamenin hazırlanmasında rol oynayan önemli bir amil, duyulan bu hukuki ihtiyaçtır.

Kararnamenin hazırlanmasında rol oynayan diğer önemli bir amil de İmparatorluk dâhilinde hukuk ve kaza çokluğuna son verme ve bu sahalardaki birliği temin etme ihtiyacıdır.¹⁴⁶

Bununla birlikte ard arda yaşanan harpler erkek nüfusun iktisadi hayat içindeki etkilerini savaş, ölüm gibi nedenlerle azaltmıştı. Evinde oturan çocuklarıyla meşgul olan Türk kadını artık tezgahçılık yaparken, memurluk yaparken görmek mümkündü. Kadının evden farklı görevleri hem kadınlık anlayışını hem de kadının psikolojisini ve taleplerini değiştirmişti. Avrupa'daki feminist cereyanlar bu ortamda daha rahat

¹⁴⁴ Cin, Halil, İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme, Selçuk Üniversitesi Basımevi., Konya., 1988, s.280.

¹⁴⁵ Aydın, M.Âkif, İslam – Osmanlı Aile Hukuku, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları., İst., 1985, s.154.

¹⁴⁶ Aydın, İslam – Osmanlı Aile Hukuku, s.155.

ilerleyebilmiş ve Hukuk-u Aile Kararnamesini etkileyen siyasi ve iktisadi nedenlerden biri halini almıştır.¹⁴⁷

Tanzimat'tan sonra, Batılılaşma hareketlerinin tesiriyle Türk cemiyetinin sosyal yapısı değişmeye başlamıştır. Klasik Osmanlı cemiyetinin yerini artık gittikçe daha çok Batıya benzeyen bir cemiyet almaktadır.¹⁴⁸

Ard arda yaşanan harplerden birçok erkek geri dönmemiştir. Pek çoğundan ise haber alınmamıştır, geride kalan kadınların durumu oldukça kötü idi.¹⁴⁹

Saydığımız tüm bu hukuki siyasi ve sosyal nedenler, Hukuk-i Aile Kararnamesinin hazırlanmasını zorunlu kılmakta idi. Tanzimat'la başlayan kanunlaştırma hareketlerinin son büyük halkasını teşkil eden 25 Ekim 1917 tarihli Hukuk-i Aile Kararnamesi, İslam ülkelerinde aile hukuku sahasında yapılan ilk büyük kanundur. İki kitapta (Münekehat-Mufarakat)157 maddeden ibaret olan Kararname, Birinci Dünya Harbi'nin çok namüsaıt şartları altında hazırlanmış olmasının birçok müsbet izlerini de taşımaktadır. İlk defa bu kararnâme ile beraber o zamana kadar resmi mezhep olan Hanefi mezhebi dışına çıkılmış, hukuki hayatta ihtiyaç duyulan düzenlemeler diğer mezheplerden de istifade edilerek yapılmaya çalışılmıştır. Kararname Musevi ve Hristiyanların aile hukuklarını aynı kanun bünyesinde ve fakat müstakil bölümler halinde tanzim etmiş kazâ bakımından ise hepsini birleştirerek bu sahada kazâi birliği temin etmiştir. Kararname, Osmanlı Devletinde bir buçuk sene yürürlükte kalmış, buna mukabil Suriye, Ürdün, Lübnan ve İsrail gibi Ortadoğu ülkelerinde çeyrek asırdan fazla yürürlükte kalarak, bu ülkeler başta olmak üzere, İslam ülkelerinde yapılan aile kanunlarına örneklik etmiş ve yol göstermiştir. Bütün bu yönleriyle Hukuk-i Aile Kararnâmesi' nin İslam ve Osmanlı hukuk tarihinde, kısa süren tatbikatıyla tamamen ters orantılı bir yeri ve önemi vardır. İşte Kararname nikah akitleri sahasında yerleşmiş geleneği bozmadan, fakat değişen şartları da göz önüne alarak daha titiz bir şekilde devlet kontrolünün sağlanmasına dikkat etmiştir. Kararnâme, önceki tatbikattan farklı olarak nikahın daha önceden ilan edilmesi esasını getirmiş, böylece nikaha mâni bir durumun olduğunu bilenlerin, duruma mâni olmaları için bir imkân tanımayı arzu etmiştir.¹⁵⁰

¹⁴⁷ Aydın, İslam – Osmanlı Aile Hukuku, s.157.

¹⁴⁸ Aydın, İslam – Osmanlı Aile Hukuku, s.158.

¹⁴⁹ Aydın, İslam – Osmanlı Aile Hukuku, s.159.

¹⁵⁰ Aydın, İslam ve Osmanlı Hukuku Araştırmaları, s.20.

3.1.2. Kararname Öncesi Çok Evlilik Anlayışı Üzerindeki Tartışmalar:

Kararname öncesinde devrin fikir hareketleri arasında yoğun tartışmalar yaşanmıştır. Batıcılar çok evliliğin, yasaklanmasını talep etmişler, İslamcılar çok evliliğin yasaklanmasını isteyen Batıcılara karşı, büyük bir mücadele başlatmışlardır. Türkçüler ise çok evliliğin yasaklanması hususunda Batıcılar gibi düşünmektedirler.

Batıcı bir düşünür olan Celal Nuri'nin çok evlilik ve aile hukuku bağlamındaki değişiklikleri İslami kurallar içinde bulmaya çalıştığını görmekteyiz. Bunu Türkçüler'de Ziya Gökalp'te ve İslamcı tarafta anılmakla beraber, çok evlilikle ilgili görüşleriyle Türkçülerin safında yer alan Mansurizâde'nin görüşlerinde de görmek mümkündür.

Yaptığı izahlarıyla Celal Nuri, dini, semavi kısım ve ictimai umdeler diye ikiye ayıran Gökalp'le bir paralellik arz etmektedir. Fakat Celal Nuri daha radikaldir. O'na göre nas (Kur'an-sünnet), icma ve diğer bütün içtihatların terk edilmesinde bir mahzur yoktur.¹⁵¹

Devrin siyasi, sosyal ve kültürel şartları bu devrin Türkçü ve Batıcılarını faydalı gördükleri yeniliklerin geniş bir yorumla İslam'a uygunluğunu ısrarla belirtme mecburiyetinde bırakmıştır.¹⁵²

Osmanlı'da yaşanan çok evlilik tartışmalarının bütün İslam coğrafyasında yankı bulduğunu görmekteyiz. Mısır'da da Osmanlı'dakine benzer tartışmalar, yasaklama girişimleri mevcuttur.

Çok evlilik , çağımız İslam dünyasında üzerinde özellikle durulan konulardan biridir. Bunu belli bir sisteme bağlanması için ilmi ve idari çevrelerde çalışmalar yapan alimlerin başında Muhammed Abduh gelir. 1899 yılında Mısır Hükümeti Abduh'tan şer'i mahkemelerin durumu ve iyileştirilmesi hakkında görüş istemiş o da bazı tekliflerde bulunmuş , bu arada erkeklerin çok evlilik haklarının sınırlandırılmasını gündeme getirmiştir.

Abduh'a göre "Eğer aralarında adaletsizlik yapmaktan korkarsanız bir tane almalısınız...Doğru yoldan sapmamamız için en uygun olan budur."(Nisa 4/3) ve "Ne kadar uğraşsanız da kadınlar arasında adil davranamazsınız.(Nisa 4/124)mealindeki ayetler İslam'da çok evlilik sınırını son derece daraltmış, onu sadece gerçekten ihtiyaç duyanlar için, adaletli davranma konusunda kendine güvenmek şartıyla zarureten mubah

¹⁵¹ Celal Nuri, İttihad-ı İslam, İst.,1331, s.51.

¹⁵² Aydın, İslam – Osmanlı Aile Hukuku, s.169.

kılmıştır. İslam Hukukunda zarar vermenin ve zarara zararlarla mukabele etmenin men edildiği, önceden zarara sebep olmayan bir uygulama sonradan buna sebebiyet veriyorsa bu uygulamayla ilgili hükmün değişmesinin gerektiği ve mefsedeti önlemenin maslahatı celb etmekten evla olduğu (bk. Mecelle , md., 19,20,25,30,39) gibi kaideler göz önünde bulundurulduğu takdirde , adaletin gerçekleşmesinden endişe edilmesi durumunda çok evliliğin kesinlikle yasaklanmasının mümkün olduğu sonucuna varılabilir. Abduh bu düşüncelerini bir raporla Mısır Adalet Bakanlığına sunmuş, ve çok evlilik konusunun yeniden bir esasa bağlanmasını teklif etmiştir.¹⁵³

Hukuk-ı Aile Kararnamesi öncesinde, çok karılık hususunda Türkçülerle İslamcılar arasında basında şiddetli bir kavga kopmuştur. Enteresan olan nokta bu kavgada İslamcı olan Mansurizade Said'in Türkçülerin tarafını tutarak onların mecmuası olan İslam Mecmuasında çok karılığın aleyhine yazılar yazması ve hatta bu kavgayı Sebil'ür - Reşad yazarlarıyla bizzat onun başlatmasıdır.¹⁵⁴

Baticılar ve özellikle Türkçüler çok evliliğin yasaklanmasını din eliyle yaptırmak istemektedirler. İslamiyet'in cevazını yasak haline getirme gayretleri açıkça görülür. Türkçüler, eski tarihlerde Türklerde çok evliliğin olmadığını savunmuşlardır.

Ancak çok kadınla evliliğin kültürel olması yanında daha ziyade toplumların biyolojik varlıklarını sağlıklı bir biçimde sürdürebilmeleri için en eski insan ırkları içinde var olduğu bilinmektedir. Bu olgu, bu bağlamda sadece İslâm toplumlarına has bir özellik değildir. İslamiyet'ten önce Türklerde kocanın genellikle tek kadınla evli olduğu (monogami) bildirilmekle birlikte; ilk hanımın rızası ve çocuğu olmaması durumunda veya zengin olanların, ikinci bir hanımla da evlendikleri ifade edilmiştir.¹⁵⁵

Polijini evlilik toplumunda yasaklanmış olsa da değişik şekillerde tezahür edeceği için İslam dini tabî ve sosyal olan bu vakıayı kayıt altına almıştır.

Şunu belirtmek gerekir ki çok evlilik Osmanlı'da yaygın bir müessese değildir. İlber Ortaylı bu durumu şöyle nakleder: Osmanlı Toplumunda sanılanın tersine poligaminin yaygın olmadığı görülüyor, bazı Avrupalı seyyahlar da bu durumu gözlemişlerdir. Örneğin 16.yy. sonunda Türkiye'den geçen Alman Protestan Papazı Salamon Schweigger; "Türkler ülkelere, karıları da onlara hükmeder. Türk kadını kadar gezen,

¹⁵³ Kevser, Kamil Ali –Salim Öğüt, "Çok Evlilik" ,DİA,c.VIII.,s.367

¹⁵⁴ Aydın, İslam – Osmanlı Aile Hukuku, s.172.

¹⁵⁵ Güler, Ali, "İlk Yazılı Türkçe Metinlerde Aile ve Unsurları", Sosyo Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, c.1, Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yay., Ankara, 1992, s.72.

eğleneni yoktur. Çok karılılık yoktur. Herhalde bu işi denemiş, dert ve masrafa neden olduğunu anlayıp vazgeçmişler. Boşanma pek görülüyor. Çünkü boşanırken erkek para ve eşya veriyor ve kız çocuk anaya kalıyor demektir.¹⁵⁶

Tanzimat'tan yaklaşık bir asır önce Anadolu şehri olan Konya'da polijini evlilik oranı dikkat uyandırmaktadır. Bu tarihleri kapsayan araştırmaya göre Konya'da bu dönemde evli erkeklerin yaklaşık yüzde seksen sekizi tek kadınla, yüzde on biri iki kadınla, yüzde biri üç kadınla, yüzde ikisi de dört kadınla evlenmişlerdir. Yani erkeklerin yüzde on ikisinin birden fazla kadınla evlenmeyi tercih ettiği gözlemlenmiştir. Tanzimat'tan öncesini konu alan bu çalışma Osmanlı'da çok evliliğin yaygın olmadığını göstermektedir. Bununla beraber Konya'da çok evlilik İstanbul, Bursa, Tokat gibi şehirlere göre daha fazladır.¹⁵⁷

Aynı araştırmaya göre, dindarlıkları ön planda olan şeyh, molla ve dervişlerin iki kadınla evlenen erkekler arasında en düşük oranla yer aldıkları ve üç kadınla evli erkekler arasında hiç yer almadıkları görülmektedir. İslam dini polijini evlilik tipini teşvik etmemesine rağmen ona izin vermiştir ki bu tip evlilik şekli Osmanlı ailesinde gözlemlenmiştir. Fakat bunu sadece dine bağlı olarak açıklamak doğru olmayacaktır. İslam'ın bu konudaki iznine rağmen dindarlıklarıyla ve din hakkındaki bilgileriyle toplumda kabul gören şeyhler, mollalar ve dervişlerin en düşük oranla iki hanımlı erkekler arasında yer aldıkları, üç hanımlı erkekler arasında ise hiç yer almadıkları anlaşılmaktadır. Osmanlı toplumunda ağalık, paşalık, beylik, beşelik, efendilik ve hacılık, prestij ve ekonomi üst statülerdir. Geleneksel toplum özelliği ağır basan ve bir tarım toplumu olan Osmanlı'da bu tür statülerin toplumdaki mevkileri daha da anlamlıdır. Netice itibariyle erkeklerin birden fazla kadınla evlenmelerinde dinin haricinde erkeklerin sosyal statülerinin de etkin rol oynadığını söylemek mümkündür.¹⁵⁸

Onsekizinci yy'ın ilk yarısında ailelerin çocuk sahibi olma özleminin ne derecede önemli olduğu anlaşılacaktır. Bu özleme rağmen, birden fazla kadınla evlenmenin 1699-1750'li yıllarda yasak olmaması, ailelerin çocuk sahibi olamadıkları gerekçesiyle çözümlerini engellemeye katkı sağlamış olabilir. Çocuk sahibi olma arzusu yanında aileler, farklı cinsiyette çocukların olmasını da istemektedirler.

¹⁵⁶ Ortaylı, Osmanlı İmparatorluğu'nda İktisadi ve Sosyal Değişim, s.59.

¹⁵⁷ Erten, Hayri, "Konya Şer'iyye Sicilleri Işığında Ailenin Sosyo – Ekonomik ve Kültürel Yapısı", (XVIII.yy. İlk yarısı), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2001, s.58-59

¹⁵⁸ Erten, a.g.e., s.63.

Görüldüğü gibi zannedildiğinin aksine Osmanlı'da çok evlilik çok yaygın değildir. Bursa Şer'iyye sicillerinde yapılan bir çalışmaya göre ise Tanzimat Döneminde çok evlilik oranının yüzde iki civarında olduğu gözlenmiştir.¹⁵⁹

İslam'daki çok evlilik izni çok evliliği teşvik etmemiş, tabi bir vakıayı hukuki bir şekle sokmuştur. Çok evliliğin yasaklanması durumunda ise, toplumda farklı tezahürler şeklinde ortaya çıkacaktır. Türkçülerin ve Batıcıların çok evliliği yasaklamak istemelerinin bu anlamda pek de önemi yoktur. Yasaklanması durumunda fiil, sadece hukuki olmayacak, toplum içinde bir şekilde vuku bulacaktır. İslamcılar bu düşüncelerinden dolayı, Türkçüler ve Batıcıların H.A.K' sinde çok evliliği yasaklama girişimlerine karşı çıkmışlardır.

Ahmed Naim, Ahmed Hamdi Aksekili, Ömer Nasuhi gibi aydınlar çok evliliğin yasaklanmasına karşı çıkmışlardır.

3.1.3. Çok Evlilik Tartışmalarının Kararname Üzerindeki Etkileri

Kararname öncesinde yaşanan tartışmaların kararname üzerinde etkili olacağı muhakkaktır.

Kararname üzerinde talak, nikah gibi konularda Batıcıların etkileri görülse de, çok evliliğin yasaklanmaması Batıcıların arzularının gerçekleşmediğini göstermektedir.

Kararnamede etkili olan gurup Türkçülerdir. Kararnameyi hazırlayan gurup içinde Mansurizade Mehmet Said'in bulunması bu tesiri artırmıştır. Buna rağmen Mansurizade'nin, sultanın tasarruf ehliyetini kullanarak poligamiyi yasaklama isteği boşa çıkmıştır.

Poligami yasaklanmamış, serbesttir. Sadece nikah akdi esnasında tek karılığın şart olarak ileri sürülmesi ve riayet edilmediğinde kadına boşanma hakkının tanınması kabul edilmiştir.¹⁶⁰

Ya Ahmet Naim'in söylediği gibi poligaminin cemiyette tatbikatı çok az olduğu için böyle üzerine daha çok yıldırım çekecek bir yola gidilmeye lüzum hissedilmiş veya devrin şartları içerisinde ve sultan tarafından benimsemeyeceği korkusuyla bu yola

¹⁵⁹ Kurt, Abdurrahman, Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi, (1839-1876), Uludağ Üniversitesi Basım evi, Bursa, 1998, s.87

¹⁶⁰ Aydın, İslam – Osmanlı Aile Hukuku, s.178.

gidilmeye cesaret edilememiştir. Çıktığı şekliyle dahi bazı İslamcılar tarafından ağır tenkitlere hedef olan kararname poligamiyi tamamen yasaklasaydı üzerine daha da yıldırımlar çekeceği şüphesizdi. Bütün bunlara rağmen poligaminin bu şekilde de olsa sınırlandırılması Türkçülerin gayretiyedir.¹⁶¹

3.2. CUMHURİYET’İN İLANI VE MEDENİ KANUNUN KABULÜ İLE AİLE HUKUKU ÜZERİNDEKİ DEĞİŞİKLİKLER

Tanzimat dönemiyle başlayan yenileşme hareketleri, hukuki alana da sirayet etmiş bunun sonucu olarak 1868-1876 yıllarında Mecelle-i Ahkam-ı Adliye adı altında borçlar, kısmen eşya ve şahıs hukuku hükümleri kanunlaştırılmıştı. Mecelle’ de yer almayan aile hukuku hükümleri ise 1917’ de Hukuk-ı Aile kararnamesi adı altında kanunlaştırılarak, aile hukuku alanındaki boşluğun doldurulması hedef edinilmişti.¹⁶²

Hukuk-i Aile Kararnamesi maddi hukuk yönünden çok önemli yenilikler getirirken İslam Hukukunun çerçevesinden dışarı çıkmamış, fakat bu çerçeve içerisinde oldukça serbest hareket ederek değişiklikler yapmıştır.

Kararnamenin özelliklerinden biri de poligamiyi sınırlandırmasıdır. Kararname evlenme akdi esnasında kadının kocasının evlilik boyunca monogom kalmasını şart koşabileceğini kabul etmektedir.¹⁶³ Kararnamenin poligamiyi sınırlandıran maddesi şöyledir: “Üzerine evlenmek ve evlendiği suret de kendisi veya ikinci kadın boş olmak şartıyla bir kadını tezevvüc ve şart mu’teberdir”¹⁶⁴

Kararname, poligamiyi sınırlandırmış olmakla birlikte, Türkçülerin ve Batıcıların tüm uğraşlarına rağmen çok evliliği “İslam Hukuku realitesine aykırı bularak” yasaklamamıştır. Zaten değişik çevrelerin baskılarıyla kararname bir buçuk yıl kadar bir süre yürürlükte kalmıştır.¹⁶⁵

¹⁶¹ Aydın, İslam – Osmanlı Aile Hukuku, s.179.

¹⁶² Aydın, M.Akif, “Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye”, D.İ.A., c.XXVIII., s.231.

¹⁶³ Aydın, İslam – Osmanlı Aile Hukuku, s.214.

¹⁶⁴ Hukuk-i Aile Kararnamesi, Hak., mad.: 38, Nak: İslam – Osmanlı Aile Hukuku, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fak., Vakf. Yay., 1985

¹⁶⁵ Aydın, İslam – Osmanlı Aile Hukuku, s.152.

Cumhuriyet'in ilanından sonra 1926 yılında İsviçre Medeni Kanunu Türk hukukuna dahil edilmiştir.¹⁶⁶

İsviçre Medeni Kanunu'nun, bu şekilde resepsiyon yolu ile kabulündeki en önemli etken – bu husus başka ana kanunlarla da hedeflenmiştir - Osmanlı toplumuna hakim olan feodal devlet yapısından kurtulmak isteğidir.¹⁶⁷

Avrupa hukuk sisteminin mahsulü olan bir kanunun bütünüyle, yani hemen hemen hiç değiştirilmeden tercüme yoluyla alınması, İslami inançlara ilişkin doğmalardan kesinlikle ve hiç vakit geçirmeksizin tamamen kurtulmak ve özel hukuk alanında, tamamen yeni, esaslı bir sistem yaratmak düşüncesine dayanır.¹⁶⁸

Medeni Kanun'un kabulünden sonra, kanun koyucu, eski hukukta mevcut olan fakat mutlaka kaldırılmasını istediği bazı müesseseler yerine, yeni bazı hukuki müesseseler öngörmüştür. Bu müesseselerin uygulanmasında bazı büyük güçlüklerin çıkacağını bilmesine rağmen, kanun koyucu geri adım atmamış, uygulamada ısrarcı olmuştur. Kanun koyucu, bu noktada, toplumun zaman içinde bu müesseseleri mutlaka benimseyeceğini hesaplamıştır ve böylece aynı zamanda resepsiyonun eğitici yönünden yararlanmak yoluna gitmiştir. Mesela “monogami” “evlenmenin resmi memur önünde yapılması mecburiyeti” “boşanmanın hakim kararına bağlanması” “imam nikahı ile evlenmelerin önünü alma” “mirasta kadın ve erkeğe eşit hisse tanıma” vs... gibi¹⁶⁹

Medeni Kanunun kabulünden sonra ortaya çıkan sorunlardan biri hiç şüphesiz çok karılıktır. Medeni kanun erkeğin tek kadınla evliliğini hukuki saymaktadır. İki, üç ya da dört kadınla, imam nikahıyla yapılan evlilikler ise geçersizdir.

Medeni kanun hem imam nikâhıyla yapılan evlilikleri, hem de poligamiyi yasaklamıştır. Bu durum ise, beraberinde bu tür ilişkiler yaşayan bireylerin sorunlar yaşamalarına neden olmuştur.

Söz gelimi resmi nikâhı olmasına karşın, çiftler kendilerini dini duyguların etkisiyle-nikah törenine biraz da kutsallık atfederek, imam nikahı kıydırtmadan evli kabul etmemekte, resmi nikahın ardından bir de imam nikahı gibi bir merasimle karı-koca olduklarına kâni olmaktadır.

¹⁶⁶ Öztan, Bilge, “Medeni Kanun'un Kabulünün 70.Yılında Aile Hukuku, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi”, cilt: 44, sayı: 1/4, 1995, (Ankara 1996), s.79.

¹⁶⁷ Öztan, a.g.m.k., s.80.

¹⁶⁸ Öztan, a.g.m.k., s.80.

¹⁶⁹ Öztan, a.g.m.k., s.84.

Kimi zaman da kişiler imam nikâhını evlenmiş olmalarında yeterli bulmakta bu da ilerleyen zamanlarda çiftlerin hukuki sorunlar yaşamalarına, hatta çocukların neseb vs. gibi problemlerle karşılaşmalarına neden olmaktadır.

Çok evliliklerin gerçekleşme yöntemi de, poligaminin yasaklanmış olması nedeniyle resmi memur önünde vuku bulamayacağı için imam nikâhı olmaktadır.

“Bu da nikâh nedir?” sorusunu beraberinde getirmektedir. Günümüz İslam hukukçularından Hamza Aktan, “İslam Hukuku’na göre nikah, aralarında evlenme engeli bulunmayan kadınla erkeğin belli şartları yerine getirerek, hayatlarını birleştirmeleridir.” diye tarif etmektedir. Aktan “Nikâhın rükün ve şartları vardır. Rükünleri, tarafların icap ve kabulüdür. Bir tarafın “serbest ve hür iradesiyle” kabul etmesi esasına dayanır ki, biri eksik olsa, nikâhtan söz edilemez” demektedir.¹⁷⁰

İmam nikahı ve resmi nikah ayırımına da şöyle açıklık getirmeye çalışır: Medeni nikahın kabulünden sonra, nikah müessesesine yeni bir düzenleme getirildi. Buna göre, bir kişi ancak bir kadınla evli olabilir. Bir de evlenmeler resmi sicillere kaydediliyor. İslam Hukukunda, bundan çok farklı bir sistemin olduğunu iddia etmek doğru olmaz.¹⁷¹

Aktan’a göre İslam’a göre çok evlilik emir değildir. İmam nikâhı ve çok evlilik arasındaki ilişkiyi ve hukuki çıkmazı açıklarken de; Osmanlı döneminde resmi nikâh işlemini gerçekleştiren ve kayda geçirenler imamlardı. Bu günkü nikâh memurlarından bir farkları yoktu. Cumhuriyet’te ise tek evlilik esastır. İkinci evliliği kayda geçiremezsiniz. “Medeni, kanunun koyduğu tek eşlilik kuralı sıkıntılar yaratıyor”, denemeyeceği gibi “medeni nikâhın koymuş olduğu yasağı” imam nikâhına gerekçe olarak göstermemek gerekir. Bu günkü şekliyle imam nikâhı su üstüne yazı yazmak gibidir. İmam nikâhı tarih boyunca bu şekliyle uygulanmamıştır. demektedir¹⁷²

Çok evlilik hususunda diğer bir İslam hukukçusu Hayreddin Karaman ise, ikinci kadının zaten birinci kadın üzerine rızayla geldiğini, birinci kadının ise, nikâh akdinden önce, ortak istememe gibi şart koşabileceğini söylemektedir.¹⁷³

Hayrettin Karaman, Meşrutiyet dönemi Türkçülerine benzer bir tavır sergileyerek, çok evliliğin, İslami yönetim tarafından engellenebileceğini söylemekte; “Bir izinden ibaret

¹⁷⁰ Aktan, “Pazar Sohbeti”, Zaman Gazetesi, 12 Ocak 199

¹⁷¹ Aktan, a.g.röpörtaaj.

¹⁷² Aktan, a.g.röpörtaaj.

¹⁷³ Karaman, Hayreddin, Hayatımızdaki İslam, İz Yay., İst., 2002, s.107.

olan çok kadınla evlilik, genellikle kötüye kullanıldığı ve olumsuz sonuçlar doğurduğu takdirde, İslami yönetim tarafından engellenebilir; bu kanunu (şeraiti) değiştirmek manasına gelmez; bu tıpkı şartların yerine getirememekten korkan ferdin tek kadınla evli kalmayı yeğlemesine benzer” demektedir.¹⁷⁴

Değişik çevrelerce Rasulullah’ın çok evliliği kimi zaman eleştirilene, konu edinilmiştir. Hz. Peygamber’in çok kadınla evliliği Medine döneminde başlar. Bu dönemde ,Rasulullah (s.a.v.)’da iki şahsiyet galebe çalar. Siyasi şahsiyet, teşrii şahsiyet. Bütün faaliyetlerinde ve husuzen evliliklerine bu iki şahsiyetin rolünü aramak gerekir. Binaenaleyh Medine’deki evlenmelerde bu durum mevcuttur. Sözelimi Hayber’deki Yahudi liderlerinin birinin kızı olan Safiye ile evlilik , Yahudilerle münasebetlerini düzeltmeye yöneliktir. Bir kabile reisinin kızı olan Cüveyriye (r.a.) keza pek çok harp esirinin azad edilmesine sebep olmuş, böylece kabilenin kazanılmasına sebep olmuştur. Mekke’nin lideri Ebu Süfyan’ın kızı Ümmü Habibe ile olan evlilik, Ebu Süfyan’ı Medine’ye getirebilecek, Hz. Peygamber (s.a.v.)’e çıkabilecek kadar yumuşatmış, düşmanca hissiyatı kırmıştı.¹⁷⁵

Çok evliliği imkan dahilinde gören Abdülaziz Bayındır ise çok evliliğin faydalarını şu şekilde sıralar;

- 1-Erkeğin değerini artırır, kocasının çok evlenmesinden endişe eden kadın, devamlı bakımlı ve güzel olmaya çalışarak kocasının ilgisini toplamaya çalışacaktır.
- 2-Kadının değerini artırır; bir erkeğin nikâhında olan kadın, çevrenin rahatsız edici tavırlarına maruz kalmaz
- 3-Topluma fayda sağlar, kadın erkeğe zulmedemez, kıymetini bilir, erkek de kadını kollar gözetir, ucuz işçi olmasına engel olur.¹⁷⁶

Hamdi Döndüren, çok evliliğin İslam’a mahsus veya İslam’la ortaya çıkan bir uygulama olmadığına değinmiş, İslam’dan önce Arapların diledikleri kadar kadınla evlenebildiklerini söylemiştir.¹⁷⁷

¹⁷⁴ Karaman, a.g.e., s.110.

¹⁷⁵ Canan, İbrahim, “Aile Reisi ve Baba Olarak Hz. Peygamber”, Hz Peygamber ve Aile Hayatı, İlmi Neşriyat, t.y., s.289

¹⁷⁶ Bayındır, Abdülaziz, “Kadın”, Kur’an Mesajı, (İlmi Araştırmalar Dergisi), sayı: (13-14-15, 1999), s.137-138.

¹⁷⁷ Döndüren, Hamdi, Delilleriyle Aile İlmihali, c.I, Erkam Yay., s.384.

Hamdi Döndüren son yy Batılı filozoflarının da çok evliliği savunmaya başladıklarını, çok evlilikle ilgili ütopyalar öne sürdüklerini söylemektedir.¹⁷⁸

Ali Rıza Demircan çok evliliğin ilk olarak İslam'la gerçekleşmediğinin üzerinde durmuş, şöyle devam etmiştir:İslam'ın teaddüd-i zevcat ı onaylaması tarihi bir kurum olmasından çok, açıklanacağı üzere, insanlığın muhtaç olduğu bir kurum olmasından kaynaklanmaktadır.Hiç şüphe edilmemelidir ki; teaddüd-i zevcat insanlık tarihinde ve peygamberler hayatında yaşanmamış olsaydı bile, İslam onu ihtas ederdi.Zira insan fitratıyla uyumlu olan, insanlığı nesillenmeye yönelten, ayrıca zina, homoseksüellik, sevicilik adet hali teması gibi cezalı yasaklar koyan evrensel bir dinin bu kurumu meşrulaştırması kaçınılmaz olurdu.¹⁷⁹

Ali Rıza Demircan'ın değindiği bir başka nokta ise çok evliliğin erkeğin cinselliğine hizmet etmediğidir:Bu kurum, daha çok kadın cinselliğini koruyan, en olumsuz şartlarda bile kadın cinselliğinden gayri hukuki bir şekilde ve ahlak dışı bir biçimde yararlanılmasını engelleyen bir kurumdur.

Teaddüd-i zevcat, cinsel ihtiyaçları karşılayacak, böylece başta zina olmak üzere cinsel suçlardan koruyacak baş kurumdur.¹⁸⁰

Ali Rıza Demircan teaddüd-i zevcat ı savunurken şöyle devam eder:

Çok evliliği yasaklamak zinayı meşrulaştırmak, toplumda belirli sayıdaki kadını eşlik ve analık haklarından yoksun kılmak ve onları, vücudu sömürülen , itip kakılan orta malı haline düşürmek anlamına gelir.

Demircan çok evlilik gerekçelerini şu şekilde sürdürür: Kumalı hale düşecek kadınlar korunması gereken kadınlardır da; fuşşa sürüklenecek kadınlar korunması gereken kadınlar değil midir?

Zinayı tabii görmek aynı zamanda evlilik yanında veled-i zinayı meşrulaştırmak, zührevi hastalıklara ve kürtaja da kapı açmaktır.Ayrıca ailenin kutsiyetini zedelemek, evlilik yolunu tıkamaktır.¹⁸¹

¹⁷⁸ Döndüren, a.g.e., s.384.

¹⁷⁹ Demircan , Ali Rıza, "Teaddüd-i zevcat ", Hz.Peygamber ve Aile Hayatı, İlmî neşriyat, t.y., s.247

¹⁸⁰ Demircan, a.g.m.k., s.247

¹⁸¹ Demircan, a.g.m.k., s.252

Çok evliliğin zaman içinde değişen şartlara ayak uydurmak bakımından yadırganacak bir husus olmadığı, sosyal amillerin çok evliliği caiz haline getirdiği de çok evlilik hususunda din işleri yüksek kurulunun düşüncelerindedir.¹⁸²

Türkiye’de hem İslamcı kimliği hem de fenimen düşünceleriyle tanınan Hidayet Şefkatli Tuksal ise çok evlilikte gelen noktayı kadın hareketinin cevap alması olarak görmekte şöyle devam etmektedir:Ayrıca 1917 yılında yürürlüğe giren ‘Hukuk-i Alile Kararname’ evliliğin resmi bir akit hüviyetine sokulması,evlenmek için yaş sınırı belirlenmesi,çok eşliliğin sınırlandırılması ve kadına da boşanma hakkının verilmesi gibi hükümleriyle, kadınların taleplerine olumlu bir cevap niteliği taşımaktaydı.Kurdukları kırktan fazla dernek ve şubeleriyle,hem sosyal ve siyasal platformlarda seslerini duyuran,hem de ülke ihtiyaçlarına yönelik hizmet ve politikalar üreten Osmanlı kadınlarının bu özgün hareketi,Kemalist devrimlerin temelde geçmişten radikal bir kopuşu hedeflemesi ve kadınların yeni rejime minnettar kılınması gibi politik sebeplerle uzunca bir süre yok sayılsa da, kendi gelenekleri ve söylemleri içerisinde dönüşüm yaratan bir kadın hareketi olarak tarihteki yerini almıştır.¹⁸³

Şu da bir gerçektir ki, çok evlilik medeni kanunda yasaklanmasına rağmen, hala toplum içinde vaki olan bir durumdur. Çok evliliğin yasaklanması, çok evlilik fiilinin gerçekleşmemesine mi, yoksa sorunların görmezden mi gelinmesine sebep olmuştur? Bu da ayrı bir tartışma konusudur.

¹⁸² “Günümüz Meselelerine Fetvalar”, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1998, s.83.

¹⁸³ Tuksal, Hidayet Şefkatli, ‘Türkiye’de Feministlerin Din Söylemi’, İslamiyat, cilt9, sayı(1-2-3-4),2006,Ank.s308

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu çalışmada insanlık tarihinde kadın kıskançlıklarına sahne olmuş, yakın zamanda ise kadın haklarını ihlal ettiği savunularak hücumlara maruz kalmış, çok evlilik konusunu ve bu ekseninde yaşanan tartışmaları dini, ictimai ve hissi boyutlarıyla ele almaya çalıştık.

Osmanlı toplumunda Tanzimat dönemiyle ortaya çıkan Batılılaşma hareketleri, II.Meşrutiyet'in ilanından sonra, kelimenin tam anlamıyla bir fikirler muammasına dönüştü.

Meşrutiyet adı üzerinde meşruti yönetim şeklini benimseyen aydınların ihtilali anlamını taşıyordu. Batı referanslı meşrutiyet anlayışı, çatısı altındaki pek çok kavramı da Osmanlı devletine getirmekteydi. Demokrasi, eşitlik-müsavat, hürriyet içleri doldurulması gereken kavramlar olarak durmakla birlikte, bu telakkilere nasıl anlamlar yükleneceği o dönem aydınının en büyük sorunsalıydı.

Hem Osmanlı devletinin fikri, ictimai, askeri pek çok alanda geri kalışı, hem de önünden hiçbir şeyin alınamadığı Batıcılık seli Osmanlı'da sorunların çözüm arayışlarına neden olmuştur.

Batıcılık, Türkçülük ve İslamcılık tezleri bunların en öne çıkanlarındandır.Bununla beraber müşterek nokta Batı medeniyetinin büyüklüğüdür.

Batıcılar Batı medeniyetinin büyüklüğünü baştan kabul etmiş, her alanda dini ve hissi hiçbir kaygı beslemeden Batılılaşmayı hedeflemişlerdir. Kadın meselesinde ki-toplumların iç dünyasını aksettirmesi bakımından-söylemleri dikkat çekmiş, tepki toplamış, taarruz niteliğindeki fikirleri, Müslüman toplumun Batıcılık fikrine karşı çıkışına neden olmuştur.

Batıcılar kadının, çalışma hayatının her alanında olmasını isterler. Çalışma hayatının önünde bir engel olarak gördükleri tesettüre kesinlikle karşıdırlar. Tesettür kadının eve haps olma nedenidir. Halbuki kadın, tesettürden ve erkeğin muhafazasından sıyrılmalı toplum içinde yerini almalıdır. Tesettür dişiliğin muhafazası anlamına gelmektedir ki, kadının dişiliği, erkeğin kadını sadece şehvetini gidereceği ve çocuk sahibi olacağı bir tarla olarak telakki etmesinden başka bir şey değildir. Kadın, kadınlığından sıyrılmakla kalmamalı, birey olarak toplumun her alanında kendini göstermeli, güç gösterisiyle erkekten hiçbir alanda geri kalmadığını sergilemelidir.

Baticılar çok evliliğe karşı çıkarlar. Çok evliliği erkeklerin arzu ve isteklerine hizmet eden bir müessese olarak görmeleri, konuya ilişkin acımasız eleştiriler yapmalarına sebep olmuştur. Hiçbir şekilde çok evliliği kabul etmezler. Kadının müzmin bir hastalığa yakalanması, uzun zaman devam eden harplerle azalan erkek nüfusu, dul ve yetim çocukların korunması gerekliliği gibi mazeretler çok kadınla evliliğin gerekçesi olamaz, demektedirler.

Söz konusu dönemde Baticılar, Batılı cereyanların çok fazla etkisindedirler. Kadınların özgürleşmesini, sosyal hayatta erkek kadar faal olmasını talep etmişler, çok evliliği, kadını koruyan, erkeğin himayesi altında muhafaza eden, bir olgu olarak düşünmemişlerdir. Doğurganlık kadını küçük düşürmekte, kişiliğini yok etmekte, kadını tüm görevlerden sıyrarak sırf bir erkeğin hizmetine tahsis etmektedir. Çok karılık kadının dişilik ve doğurganlığının bileğilenmesi anlamına gelmektedir, kadının kişiliğiyle ortaya çıkışını engellemektedir.

Baticılardan radikal gurup İslam dininin, Türk kadını, “tesettür, çok evlilik, ev reisliğinin kocaya ait olması” gibi telakkilerle karılaştırdığını iddia ederler. Türk kadını iyi giyinmek, güzel görünmek, kibar olmak dışında başka kaygılar taşımamaktadır. Bir an evvel, Türk kadını kadınlığından sıyrılıp, birey seviyesine yükselmelidir.

II.Meşrutiyet’in ilanının ardından esen hür rüzgarlar Türk tarihindeki en geniş basın özgürlüğünü beraberinde getirmişti. İşte Baticılar bu serbestliğin içinde söyleyebilecekleri her şeyi söylemeye çalışıyorlardı.

İctihad dergisinde kadın konusunu işliyorlar, toplumun alışkın olmadığı fikirleri keskin biçimde söylemekten geri durmuyorlardı. İctihad, Türk tarihinde en uzun süre yayında kalması bakımından önemli olduğu kadar, Baticıların fikirlerinin, toplumun telakkileriyle ilk karşılaşma anını yansıması bakımından da ayrı bir yere sahiptir.

Kadın telakkilerinin değişme sürecini takip etme açısından Baticıların çıkardığı , “İctihad” dergisinin, savunmacı bir yaklaşım sergileyen “Sırat-ı Müstakim’in, Sebilürreşad ve Sebilün-necat” dergilerinin, fikri alt zemin olarak İslamcılara yakın olmakla birlikte, çok kadınla evlilik hususunda Baticılara yakın bir tavır içinde olan Türkçülere ait İslam Mecmuasının ayrı bir önemi vardır.

Radikal Batıcılar kadın meselelerini ele alırken, günümüzde de hala bazı çevrelerce devam eden, İslam'ı suçlayan bir tavır sergilerler. Celal Nuri, Selahaddin Asım'ı bu gurupta sayabiliriz.

Rıza Tefvik, Tahsin Nahid gibi isimler ise Türk kadınının sorunlarının nedeni olarak dini değil de gelenekleri görerek diğer iki isme göre daha yumuşak bir üslup sergilemişlerdir.

Batıcılar geleneksel kadın anlayışına, kabul edilmesi zor, ağır ithamlarda bulunmuşlar suçlamalar yapmışlar, ancak bu suçlamaları yaparken insan tabiatını göz ardı etmişler, kadının doğurma, dünyaya bir yavru, bir birey getirmeden duyacağı hazzı hiç göz önünde bulundurmamışlar, değişik şartlarda çok evlenme durumunda kalan erkeği hiçbir şekilde tolera etmemişler, çok evliliği sadece cinsel dürtüler boyutundan değerlendirmişler, maddi, manevi isteklerin giderilmesini hesaba katmamışlardır.

Kadının “karılaşımdan” sıyrılarak kişiliğine kavuşacağını savunurlar. Bunu yaparken, kadını, çocuk doğurmadan, çocuk emzirmeden, zerafetten sıyrarak erkeğe yaklaştırdıklarının ve dolayısıyla “asıl kadın olma kompleksinin” erkeğe yaklaşmaya çalışmak olduğunu, farkına varmazlar. Kadını cinselliğinden sıyrılmış, çalışma hayatının içinde, erkek kadar üreten, erkek kadar çalışan ama çocuk doğurmayan, kadın gibi davranmayan bireyler olarak görmek, Batıcılar tarafından kadının kişilik seviyesine çıkması şeklinde anlaşılmaktadır.

Kadın anlayışı çalışma hayatında da o günden bu güne değişik şekilde etkili olmuş, erkekle yarış içinde olduğunu düşünen pek çok kadın çalışma hayatından memnun olmasa bile “çalışan bayan” olma arzusuyla erkekle yarışma uğruna, kadınsal güdülerini görmezlikten gelmiş, kimi zaman çocuk doğurmamış, kimi zaman çocuğunu hiç de güvenmediği ellere teslim etmiş ama, bir şekilde çalışmayı yeğlemiştir.

Toplumda bu şekliyle, kadınlığından feragat ederek çalışan kadın, gittikçe erkeğe benzemiş, benzemek durumunda kalmış, kadınlığından, süsünden, çocuğundan, kocasının himayesinden uzaklaştıkça fertleşmiş, fertleştikçe duygularını ve renklerini törpülemek zorunda kalmıştır.

İslamcılar, Batıcıların görüşlerine karşıdır. Onlar da müreffeh Batı seviyesine ulaşmayı hedeflerler. İslamcı mütefekkir M.Akif Ersoy “Asrın idrakine söyletmek lazım Kur'an'ı” derken, asrın idrakinin karşı koyulmazlığının farkındadır.

İslamcılar Batıcıların kadınlar hususundaki suçlayıcı taarruzlarına Sırat-ı Müstakîm ve Sebil'ür-Reşad dergilerinde cevap verirler.

Hukukçu olmaları münasebetiyle olmalı ki çok evlilikle ilgili, eleştirilere yazılarıyla en fazla cevap verenler, Ahmed Hamdi Aksekili ve Ömer Nasuhi Bilmen'dir. İki aydın konuya tam bir hukukçu kimliğiyle yaklaşmışlar, Batıcıların hakarete varan uslubuna karşı oldukça ilmi ve saygılı bir tavır sergilemişlerdir.

Ahmed Naim ise tarz olarak diğer iki mütefekkirten biraz daha sert bir üslup kullanmış, özellikle İslamcı olarak anılmakla beraber, çok evlilik görüşünde farklı bir görüş beyan eden Mansurizade'nin, çok evliliğin devlet eliyle yasaklanabileceğine dair fikirlerine, itiraz etmiştir. O bunun mümkün olmadığını söyler. Bunun kanunu, şeraiti bilmemek olduğunu savunur, hukuki olarak mümkünsüzlüğünü sergilemeye çalışır.

Musa Kazım ve Şeyh Müşir' (Hüseyin Kıdyav) de, çok evliliği savunmuş, sosyal ve ictimai açıdan faydalarını sıralamış, çok evliliğin yasaklanmasının mümkün olmadığı görüşünü vurgulamıştır.

İslamcılar çok evliliğin ictimai faydalarını saymışlar, ancak adalet kaydıyla bunun sınırlandırıldığını belirtmişler, çok evliliğin emir değil, cevaz olduğunu vurgulamışlardır. Toplumun en sağlıklı bireyleri tek kadınla evlilikte icra edebileceğini savunmuşlar, çok evlilik izninin teşvik değil fitratın sonucu olan vakıayı, tanımak olduğu üzerinde durmuşlardır.

İslamcılarının üzerinde durduğu bir diğer husus ise, çok evlilik izninin ilk kez İslamiyet'le cari olmadığıdır. Tarih boyunca pek çok Peygamber söz gelimi, Hz. İbrahim, Hz. Ya'kub, Hz. Süleyman da çok evlenmişlerdir. Hz. İbrahim'in iki karısının olduğu Tevrat'ta vaki olan bir gerçektir. Hz. Ya'kup'un birden çok karısı vardı ve Hz. Süleyman'ın bir çok karısının ve pek çok cariyesinin olduğu diğer kitaplı dinlerin gerçeklerindendi.

İsevilik çok evliliği açıkça yasaklamamıştır. İncil'de çok evliliğin caiz olmadığına dair net bir bilgi yoktur.

İslam dini indiği Arap toplumunda sınırsız bir şekilde işleyen poligamiyi sınırlandırmış, diğer dinlerde olmayan bir kuralı koymuş, dört kadına indirmiştir.

İslamcılar çok evliliği fuhşu engelleyen bir neden olarak görmüşler, Avrupa’da yaşanan ahlaki açmazların sebebini tek evliliğin hukuki, poligaminin ise yasak olması olarak algılamışlardır. Bir kanunla yasaklanmasına karşı koymuşlardır.

İslamcılar kadın anlayışlarının değişmesinden dolayı kaygılanırlar. Çünkü toplumun değer yargılarının en iyi izlenebildiği alan, kadındır. Çok uluslu Osmanlı toplumunda kadın, farklılıkların net yansımasıdır.

Osmanlı Devletinde barınan değişik milletlerden kadınlar, kıyafetleriyle, tavırlarıyla bir birinden ayrılırlar, kendi etnik kimliklerini yansıtırlar.

Batıcılık cereyanının talebi ise tek bir kadın tipi, modern kadın tipini oluşturmaktı. Modernizmin beslendiği kaynaklardan biri hümanizmdi. Hümanizmin felsefesinde yer alan her şeyin “ben” için yapılması, her yaptığını kişinin kendi için yapması modern kadın tipini çizmekte idi. Modern kadın kendini, çalıştığı işte, var olduğu sosyal gurupta, bulunduğu her mekanda başarılı bir şekilde temsil etmeyi hedefliyordu.

Kadının tekleşmesi, modernlik yolunda ilerlemesi kadını korumaya alışan toplumda tepkiyle karşılandı. Hatta bu tepki o günden bu güne kadınların pek çok alanda sorunlar yaşamasına neden oldu ki- sorunlardan biri Tanzimat’ta kız okullarının sayısının pek çok Avrupa ülkesinden fazla olduğu bu ülkede- kadının değişmesinden korkan Türk halkının, kız çocuklarını okula göndermek istememeleridir.

İslamcılar, çok evlilik, tesettür, talak, nikah konularına hep kadını himaye eden bir mantıkla yaklaşmışlar, Batıcılar ise kadını birey seviyesine çıkarmayı hedef edinmişlerdir.

Türkçüler, İslamcılarla aynı kaynaktan, dinden ve kültürden beslenirler. Dinin ve kültürün Osmanlı Devletinde yaşanan sorunların yegane çözümü olduğunu düşünürler.

Bununla birlikte, Türkçüler çok evlilik hususunda Batıcılarla hemfikirdirler ve yasaklanmasını isterler. Türkçülere göre eski Türk tarihlerinde poligami yoktur. Tek karılık hakimdir. Yeniden eski anlayışa dönülmelidir.

Hukuk-ı Aile Kararnamesi öncesinde Türkçüler çok evliliğin yasaklanması için büyük uğraşlar sarfederler. Ziya Gökalp’in önderliğini yaptığı Türkçülere göre çok evlilik devlet reisinin yasaklamasıyla menedilebilir. İslamcı kanatta yer alan Mansurizade’de Türkçüler gibi çok evliliğin “ul’ul emr e” itaat edilmesi şart koşularak devlet eliyle yasaklanabileceğini söyler.

Türkçülerin fikirlerini beyan ettikleri dergi ise İslam Mecmua'sıdır. İslam Mecmua'sında Mansurizade Mehmed Said İslam Dininin çok evliliği yasaklayabileceğini savunur. Türkçüler ve Batıcılar arasındaki fark da budur. Türkçüler çok evliliği şer'i kurallar içinde yasaklamak isterler. Batıcılar ise hiçbir kurala, kayda bağlı olmaya gerek duyulmadan tek evliliğin resmi hale gelmesi gerektiğini düşünürler.

Türkiye siyasi tarihi Tanzimatla başlayan Batılılaşma sürecini tamamlayabilmiş değildir. Bunda temel kültürlerin ayrı olması etkili olmuştur. İki kültürün beslendiği kaynak iki ayrı dindir. Batı Hıristiyanlığı, Doğu ise İslam'ı temsil ettiği sürece Türkiye tarihindeki Batılılaşma sorunu bir şekliyle sorgulanmaya devam edecektir.

Çok evlilik ilk etapta hissel boyutuyla algılanıp, sadece bir tek kadın ve bir tek erkeği ilgilendiren bir durum gibi karşımıza çıksa da aslında Türkiye tarihinin Batılılaşma yolunda karşılaştığı açmazlardan biridir. Her kadının korunmaya ve himayeye ihtiyaç duyacağını düşünen İslamcılar, kadınların olağanüstü durumlarda mağduriyetini gidermek için, beşeriyetin bekası için, çok evliliğin cevazını savunmuşlar, kadını kişi olarak görmek isteyen nüfusun çoğalması, doğurma gibi eylemleri çok da önemli bulmayan Batıcılar çok evliliği reddetmişlerdir.

Medeni kanunun ilanından sonra devlet sadece tek kadınla evliliği tanımaktadır. Diğer evlilikler ise hukuki değildir. Kanunen yasak hale gelmesi fiilin işlenmesinin önünde engel olmadığı için, çok evlilik toplumun içinde bir şekilde devam etmektedir.

Günümüzde çok evliliğe kadın haklarını ihlal ettiği gerekçesiyle karşı çıkılmaktadır. Göz ardı edilen gerçek ise nikahsız şekilde yaşanan ilişkilerde kadınların daha çok mağdur edilmeleridir.

Birinci kadından sonra yaşanan ilişkilerde kadının mağdur olmasını engelleyen tek etken erkeğin vicdan sahibi olmasıdır. Erkek ahlak ve merhamet bakımından zayıfsa kadın asıl burada sömürü aracı haline gelmektedir.

Bugün yaşanan bu tür ilişkilerde erkek ne kadar iyi niyetli olsa da bir diğer sıkıntı sosyal çevrenin bu ilişkiyi tanımamasıdır.

Kadınlar ilk kadın olmaları durumunda da diğer kadın olmaları durumunda da değişik sıkıntılarla mücadele etmek zorunda kalmaktadır.

İlk kadın olmaları durumunda erkeğin yaşadığı diğer ilişkiden veya ilişkilerden çoğu zaman habersiz olmaktadır, yani aldatılmaktadırlar.Haberleri olduğu ve itiraz ettikleri zaman nikahlı ancak erkek tarafından terk edilmiş vaziyette bırakılmaktadırlar.Ya da bir diğer kadın için boşanmış vaziyette kalmaktadırlar.

Diğer kadın içinse sıkıntılar daha az değildir.İkinci kadın baştan zaten nikahsız ilişkiye göz yummuştur.Terk edilmesi durumunda-ki bu çokça yaşanan bir hadisedir-kadının ruhi yıpranmışlığını,maddi kayıplarını tazmin edebileceği hiçbir kapı bulunmamaktadır.

Kadının durumu böyleyken çocukların durumu ise daha da vahimdir.Ana babaların yaşadığı bu ilişkiden pek çok suçsuz çocuk telafi edilemez zararlar görmektedir.Bu duruma ise herhangi bir hukuki müdahale yapılamamaktadır.

Vicdanen ve ahlaken zayıf olan pek çok erkek ise nasıl olsa hukuken sorumluluk altına girmediği için değişik kadınlarla gönül eğlendirebilmekte,zaman zaman bu ilişkilerde çocuk sahibi de olsa arkasına bakmadan çekip gidebilmektedir.

Dikkat edilmesi gereken bir diğer husus ise, bazı nedenlerle ikinci evliliği yapan erkekler, ahlaki kaygı taşımadan birçok kadınla oturup kalkan bir adamın aynı kefeye konmasıdır.Sözgelimi müzmin bir hastalığa yakalanan karısının bakımını üstlenmekle beraber ,gerek maddi,gerek manevi ihtiyaçlarının giderilmesi amacıyla,ikinci evliliği yapan bir adam, ahlaki, dini ve vicdani kaygı duymadan her gün biriyle gönül gezdiren birinden farklı görünmemektedir.Bu da çok evliliğin yasak oluşuyla birlikte karşımızda duran sorunlardan biridir.Çok evliliğin yasak oluşu fiili engellemediği gibi görüldüğü üzere fiilin çapraşık ilişkiler şeklinde tezahür etmesine neden olmaktadır.

Çok evliliğin yasak oluşunun saydığımız gerekçeler göz önünde bulundurularak kadın haklarını koruyup korumaması bakımından tarafsız bir değerlendirmeye tabi tutulması daha yerinde olacaktır.

İslamcılardan günümüze değişen çok evlilik müessesisiyle fiil gerçekten azalmış mıdır? Günümüzde yaşanan ikinci ilişkilerin evlilik mi zina mı olduğu tartışmaya açık bir konudur.

Bilinen gerçek şu ki sorumluluk yüklemeyen böyle ilişkilere erkek daha kolay girebilmektedir. Pek çok erkek 'erkek yapar' mantığıyla işten sıyrılmakta zarar gören ise kadın olmaktadır.

Çok evliliğin tartışılması durumunda ilk algılanan çok evliliğin tavsiye edildiği erkeklere verilen bir imtiyaz olduğu şeklindedir. Bilakis çok evliliğe verilen ruhsat , erkeğin, kadının hukukunu göz önünde bulundurarak, fiili bu şartlarda göze almasını sağlar.

Defalarca tekrarladığımız üzere çok evlilik kadını cinsel meta olmaktan çıkarır. Dışiliğinden öte anne, hatun, kadın olarak muhafaza eder

Günümüzde yaşanan gayri resmi ikinci, üçüncü, dördüncü evlilikler ise irdelenmesi gereken ayrı bir çalışma konusudur ve bu şekliyle toplumda tartışılmaya devam edeceği benzetilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

- Adivar,** Halide Edib, Mor Salkımlı Ev, Özgür Yay., İst., 2003.
- Ahmed** **Cevdet** “Tereddi Eden Kadınlığa karşı Acil Tedbirler Lazımdır”,
Sebil’ür-Reşad, a.628, y.1340.
- Ahmed** **Naim** “Müdafa-i Diniye: Teaddüd-i zevcat İslamiyet’te Men Olunabilir mi İmiş? ”, Sebil’ür-Reşad, a.298, y.1332.
-, -“Müdafa-i Diniye: Teaddüd-i zevcat İslamiyet’te Men Olunabilir mi İmiş? ”, Sebil’ür-Reşad, a.300, y.1332.
-, -“Müdafa-i Diniye, Yine Teaddüd-i zevcat’a Dair”, Sebil’ür-Reşad, a.308, y.1332.
-, “Teaddüd-i zevcat İslamiyet’te Men Oluna bilir mi imiş?”, Sebil’ür-Reşad, a.298, y.1332.
-, -“Müdafa-i Diniye: Teaddüd-i zevcat İslamiyet’te Men Olunabilir mi İmiş? ”, Sebil’ün-Necat, a.300, y.1332.
- Aksekili,** **Ahmed Hamdi,** “İslamiyet ve Teaddüd-i zevcat 1”, Sebil’ür-Reşad, a.275, y.1329.
-, -“İslamiyet ve Teaddüd-i zevcat 2”, Sebil’ür-Reşad, a.276, y.1329.
-, - “İslamiyet ve Teaddüd-i zevcat 3”, Sebil’ür-Reşad, a.277, y.1329.
-, -“İslamiyet ve Teaddüd-i zevcat 4”, Sebil’ür-Reşad, a.280, y.1329.
-, -“İslamiyet ve Teaddüd-i zevcat 5”, Sebil’ür-Reşad, a.284, y.1329.
-, -“İslamiyet ve Teaddüd-i zevcat 6”, Sebil’ür-Reşad, a.285, y.1329.
- Aktan,** **Hamza,** “Pazar Sohbeti,” Zaman Gazetesi, 12 Ocak 1997
- Akün,** **Ömer Faruk,** “Mehmet Fuad Köprülü”, D.İ.A., c. XXVIII.
- Aydın,** **M.Âkif,** İslam – Osmanlı Aile Hukuk’u, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı -Yay., İst., 1985.
-, -İslam ve Osmanlı Hukuku Araştırmaları, İz Yay., İst., 1996.

-, -“Kanun-î Esasi.”D.İ.A., c.XXIV
-, -“Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye,” D.İ.A., c.XXVIII.
-, -“Osmanlı’da Hukuk”, Osmanlı Devleti Tarihi, (ed. Ekmeleddin İhsanoğlu), Feza Yay., İst.,1999.
- Ayşe Makbule**, “Cihad-ı Ekber: Genç Müslümanlık”, Sebil’ür-Reşad, c.11, a.280, y.1329.
- Ayşe Meliha**, “Müslüman Kadını Hürdür, Mes’uddur”, Sebil’ür-Reşad, a.282, y.1329.
- Bayındır, Abdulaziz**, “Kadın”, Kur’an Mesajı, İlmi Araştırmalar Dergisi, sayı: (13 14-15), y.y, 1999.
- Bolay, Süleyman Hayri**, “Ahmed Hamdi Akseki”, D.İ.A., c.II
- Celal Nuri**,Kadınlarımız, İst.1331
-, -İttihad-ı İslam, İst, 1331
- Ceyhan, Abdullah**, Sırat-ı Müstakîm ve Sebîlürereşad Mecmuaları Fihristi, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ank., 1991
- Cin, Halil**, Eski Hukukumuzda Boşanma, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya., 1988.
-, -İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya., 1988.
- Çakan, İ.Lütfi**,“Babanzade Ahmed Naim”,D.İ.A.,c.IV.
- Çakır, Kevser**,Selahaddin Âsım, “Türk Kadınlığının Tereddidi yahut Karışmak” Adlı Eserin -Transkribi ve Tebliği (Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Lisans Bitirme Tezi) Kayseri, 2001.
- Demircan, Ali Rıza**,“Teaddüd-i zevcat”,Hz. Peygamber ve Aile Hayatı,İlmi Neşriyat, İst.,t.y.
- Doktor Mazhar Osman Bey**, “Teaddüd-i zevcat Hakkında M.Osman Bey’in

Mühim Neşriyatı”, Sebil’ür-Reşad, a.589, y.1340.

- Döndüren,** **Hamdi,** Delilleriyle Aile İlmihali,c.I., Erkam Yay.,y.y., t.y.
- Erten,** **Hayri,** Konya Şer’iyye Sicilleri Işığında Ailenin Sosyo – Ekonomik ve Kültürel Yapısı, (XVIII.yy. İlk yarısı), Kültür Bakanlığı Yay.,Ank., 2001.
- F.Latif,** “Nisâiyyet, Sebil’ür-Reşad Mecmua-i İslamiyesi Vasıtasıyla Dersaadet Merkez
....., - Kumandanı Halil Beyefendi Hazretlerine”, Sebil’ür-Reşad, a.283, y.1329.
- F.N.,** “İslam Kadını Müracaat Ediyorum”, İslam Mecmuası, c.1, a.2.
- Gökalp,** **Ziya,** Türkçülüğün Esasları, M.E.B.Y.,İst., 1976.
- Göle,** **Nilüfer.**Modern Mahrem, Metis Yay., İst., 2001.
- Güler,** **Ali,** “İlk Yazılı Türkçe Metinlerde Aile ve Unsurları, Sosyo Kültürel Değişme -Sürecinde Türk Ailesi,” Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yay., Ank., 1992.
- Gündüz,** **Mustafa,**II.Meşrutiyet’in Klasik Paradigmaları, Lotus yay.,Ank.,2007.
- Günümüz** **Meselelerine Fetvalar,** Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ank., 1998.
- İzmirli** **İsmail Hakkı,**“İslam’da Kadın Hakları”,Türkiye’de İslamcılık Düşüncesi(hazırlayan:İsmail Kara),c.II.,Risale yay.,İst.,1987.
- Karaman,** **Hayreddin,**Hayatımızdaki İslam,İz Yay.,İst., 2002.
- Kevser ,** **Kamil Ali-Salim Öğüt,** “Çok Evlilik”, D.İ.A.,c.VIII.
- Koca,** **Ferhat,** Şeyhülislam Musa Kâzım Efendi’nin Hayatı ve Fetvaları , Rağbet Yay.,İst., 2002.“Musa Kâzım Efendi”, D.İ.A.,c.XXXI
- Konya** **İbret Gazetesi,** “Kadınlara Gaye-i Hayat Ne Olmalıdır”, Sebil’ür-Reşad, a.414-415, y.1335.
- Kurnaz,** **Şefika,** İkinci Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını, M.E.B.Y., İst.,1996.

- Kurt,** **Abdurrahman,** Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi (1839-1876),Uludağ Üniversitesi Basım evi,Bursa, 1998.
- Mansur-i Zade Mehmed Said,** “İslamiyet’te Teaddüd-i zevcat Men Olunabilir”, İslam Mecmuası, a.232-238.
- Mardin,** **Şerif,** Türk Modernleşmesi (Makaleler 4), (der. Mümtaz’er Türköne / Tuncay Önder), İletişim Yay.,İst., 2000.
- Mehmed Sadık (Milas Müftüsü),** “İslamiyet’te Kadınların Vezaifi Ve Mevkii”, Sebil’ür-Reşad, a.617, y.1340.
- Musa Kâzım,** “Hürriyet-Musavat” (Örtünme Hak.), Sırat-ı Müstakîm, a.3, y.1324.
-, “Hürriyet-Müsavat” (Çok Evlilik Hak.),Sırat-ı Müstakîm,a.4,y.1324.
-, -“Hürriyet-Müsavat” (Talak Hak.), Sırat-ı Müstakîm, a.5, y.1324.
- Okay,** **Orhan,**“Batılılaşma Devri Fikir Hayatı Üzerine Bir Deneme”.Osmanlı Medeniyeti Tarihi, (ed. Ekmeleddin İhsanoğlu), Feza Yay.,İst., 1999.
- Okay,** **Orhan-Ertuğrul Düздаğ,**“M.Akif Ersoy”,D.İ.A.,c.XXVIII.
- Ortaylı,** **İlber,** Osmanlı İmparatorluğu’nda İktisadi ve Sosyal Değişim, (makaleler 1), Turhan Yay., Ank., 2000.
-, İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, İst., İletişim Yay., 2003.
-, “Tanzimat Devri Ve Sonrası İdari Teşkilat ”Osmanlı Devleti Tarihi, (ed. Ekmeleddin İhsanoğlu), Feza Yay., İst.,1999.
- Ögel,** **Bahaeddin,** Türk Kültürünün Gelişme Çağları,Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., İst., 1988.
- Ömer Nasuhi,** “Teaddüd-i zevcat Müessesesi İctimaiyyesi 1”, Sebil’ür-Reşad, a.590, y.1340.
-, -“Teaddüd-i zevcat Müessesesi İctimaiyyesi 2”, Sebil’ür-Reşad, a.590, y.1340.

- Öztañ,** **Bilge,** -“Medeni Kanun’un Kabulünün 70.Yılında Aile Hukuku”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, cilt: 44, sayı: 1/4, 1995, (Ank. 1996).
- Rıza** **Tevfik,** “Musahabemizde Su-i Tevehhüme Meydan Vermeyelim”, İctihad, a.96, y.1330.
-, -“Kadın Meselesi Etrafında”, İctihad, a.94, y.1329.
- Said** **Halim Paşa,** Buhranlarımız, (hazırlayan: Ertuğrul Düzdağ), Tercuman Gazetesi Yay. İst., t.y.
- Saliha,** “Sebil’ür-Reşad Ceride-i İslamiyesine”, Sebil’ür-Reşad, a.282, y.1329.
- Sebil’ür-** **Reşad,** “Hukuk-i Aile Kanun Layihası Hakkında ki Şer’iyye Encümeninin Mazbatası”, Sebil’ür-Reşad, c.23, a.590, y.1340.
-, -“İstanbul Kadını İçin Hürriyet Mutlaka”, Sebil’ür-Reşad, a.632, y.1340.
-, -“Teaddüd-ü Zevcad Hakkında Mazhar Osman Bey’in Mühim Neşriyatı”, Sebil’ür-
-, -Reşad, a.590, y.1342.
- Selahaddin** **Âsım,** “Tesettür ve Mahiyeti”, İctihad, a.100, y.1330.
- Tahsin** **Nahid,** “Tenkid-i Âsâr: Kadınlarımız, (Celal Nuri Bey’in ‘Kadınlarımız’ eseri münasebetiyle)”, İctihad, a.70, y.1913.
- Tuksal,** **Hidayet Şefkatli,** “Türkiye’de Feministlerin Din Söylemi” ,İslamiyat,c.9,(a.1-2-3-4),2006,Ank.,2006
- Ülken,** **Hilmi Ziya,** Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi, Selçuk Yay., Konya., 1966.
- Yaran,** **Rahmi,** “Ömer Nasuhi Bilmen.,” D.İ.A., c.VI.
- Yüce,** **Nuri,** “Yusuf Akçura”, D.İ.A.c.II.

ÖZGEÇMİŞ

1976 yılında Adıyaman ili Gölbaşı ilçesinde doğdu. 2003 yılında Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. Aynı yıl Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı İslam Hukuku Bilim Dalında yüksek lisans eğitime başladı. Diyanet işleri Başkanlığında Kur'an Kursu öğreticisi olarak çalışmaktadır.

İLETİŞİM BİLGİLERİ

Adres : Bahçelievler mah. Mevlana cad. Nihavent sok. Kalyoncu sit. A-Blok
10/9 Talas KAYSERİ
Tel : 0505 482 34 49
E.mail : myincegul@hotmail.com